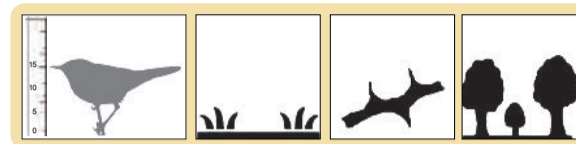

سسک درختی بزرگ *Hippolais languida*

Upcher's Warbler

ترکی: بویوک آغاج سووسی، کردی: چوله‌کهی پهرچه‌ی گهورهی داران

Morphological characteristics: 14-15 cm length and 20-23 cm wing-span. A medium-sized warbler very similar to Eastern Olivaceous Warbler *H. pallida* but relatively bulkier, with rounder crown and longer wing, bill, and legs, and broader and longer tail. Sexes similar with little seasonal variation. Adult shows narrow pale supercilium extending to just behind eye. Crown, nape, and upperparts almost pure grey. Fringes of secondaries and tertials paler grey, forming an indistinct pale wing-panel, contrasting with blackish tail and primaries. Underparts dull white, tinged cream on breast, flanks, and under tail-coverts. Upper mandible grey-horn, lower mandible yellowish to light horn, and legs slate-grey. Juvenile like adult but more buff on upperparts and with more extensively tinged cream-buff underparts.

Biological characteristics: Prefers patches of bush and scrub in steppe, semi-desert, and on open barren cultivated ground, favouring *Zygophyllum* and saxaul. Mostly solitary or in pairs on wintering grounds; territorial in late winter. Flight heavier and slower than Eastern Olivaceous Warbler; when perched, sways tail, fanning and circular waving (not down like Eastern Olivaceous Warbler and not upwards like Booted Warbler *H. caligata*). Feeds mostly on invertebrates, forages chiefly within trees and bushes. Breeding starts mid-April. Monogamous. Nest a neat rounded cup of grasses, stems, and plant down, lined with plant down, flowers, and hair, placed in bush and low tree. Usual clutch 4-5, sometimes 3, sub-elliptical smooth and glossy eggs, pale pink, sparsely spotted grey or blackish, 18.9 × 13.6 mm in size. Eggs hatch after 13-14 days. Chicks altricial and nidicolous. Fledging period 11-12 days.

Distribution and abundance: A widespread summer visitor in small or moderate numbers to southern and western Iran, occurring from north-western Azarbaijan to eastern Baluchestan. Breeds locally in north-eastern Khorasan and Semnan. Fairly common and widespread on passage in spring and autumn in the south and east, but rare in the south Caspian region.

Conservation status: This bird is not listed in the global or national protected species.

ویژگیهای ظاهری: طول بدن ۱۴ تا ۱۵ سانتی‌متر و گستردگی بالها ۲۰ تا ۲۳ سانتی‌متر است. سسکی متوسط‌جثه است و شباهت زیادی به «سسک درختی زیتونی» دارد ولی نسبت به آن اندکی پرچته‌تر است، همچنین تارک سر گردتر، بالها و دم بلندتر و منقار و پاهای درازتری دارد. نر و ماده هم‌شکل و دارای اندک تغییرات فصلی هستند. پرنده بالغ نوار ابرویی کم‌رنگ و باریکی دارد که فقط تا چشمها امتداد یافته است. تارک سر، پس گردن و روتنه خاکستری دارد. حاشیه شاهپره‌های ثانویه و شاهپره‌های ردیف سوم رنگ پریده و لکه نامشخصی روی بالها تشکیل می‌دهند. پرهای دم خاکستری مایل به سیاه است. زیرتنه سفید مات و در سینه، پهلوها و پوشپه‌های زیر دم تا حدی نخودی است. نیم‌نوک بالایی خاکستری شاخی، نیم‌نوک پایینی شاخی روشن یا مایل به زرد و پاها خاکستری تا سربی هستند. پرنده نابالغ شبیه به بالغها است ولی روتنه نخودی‌تر و زیرتنه کرم رنگ‌تر به نظر می‌رسد.

ویژگیهای زیستی: استپها، قیچزارها و درختزارهای باز در مناطق نیمه‌بیابانی را به عنوان زیستگاه برمی‌گزیند. در سرزمینهای زمستان‌گذرانی اغلب به تنهایی یا جفت دیده می‌شود و از اواخر زمستان اقدام به تشکیل قلمرو می‌کند. پروازش نسبت به «سسک درختی زیتونی» سنگینتر و آهسته‌تر است. در زمانی که روی شاخه‌ها نشسته است، دم خود را به شکل چتر کمی می‌گستراند و آن را به شکل نیم دایره (نه به بالا و پایین نظیر «سسک درختی زیتونی» و نه به بالا نظیر «سسک درختی کوچک») تکان می‌دهد. بیشتر از بی‌مهره‌ها تغذیه می‌کند و آنها را درون بوته‌ها و یا روی درختان جستجو می‌کند. جوجه‌آوری از اواخر فروردین و به صورت منزوی در بوته‌زارهای تنک واقع در مناطق خشک، شیب تپه‌ها و امتداد آبراهه‌ها در دره‌ها آغاز می‌شود. تک همسر است و آشیانه‌اش کاسه‌ای محکم از علوفه، ساقه‌های نازک و سایر الیاف گیاهی است که آن را بین شاخه‌های کوچک بوته‌ها و گاهی روی درختان بنا می‌کند و درونش را از علوفه نرم، گل‌های گیاهان و مو می‌پوشاند. معمولاً چهار تا پنج و گاهی سه تخم نیمه بیضی، صاف، صیقلی، صورتی کم‌رنگ، با خالهای پراکنده به رنگ سیاه تا خاکستری تیره و به ابعاد ۱۳.۶ × ۱۸.۹ میلی‌متر می‌گذارد. تفریح تخمها ۱۳ تا ۱۴ روز به طول می‌انجامد. جوجه‌ها در بدو تولد عربان، ناتوان و برای تغذیه وابسته به والدین هستند. پرورش جوجه‌ها ۱۱ تا ۱۲ روز طول می‌کشد.

پراکنش و فراوانی: تابستان‌گذران معمول نواحی غربی و جنوبی کشور از شمال غربی آذربایجان تا شرق استان سیستان و بلوچستان است و به صورت محلی در شمال شرقی خراسان و نیز استان سمنان جوجه‌آوری می‌کند. همچنین به صورت مهاجر عبوری به نسبت معمول بهاره و پاییزه در نواحی وسیعی از جنوب و شرق کشور دیده می‌شود. مشاهدات اندکی از این پرنده در نواحی جنوبی دریای خزر به ثبت رسیده است.

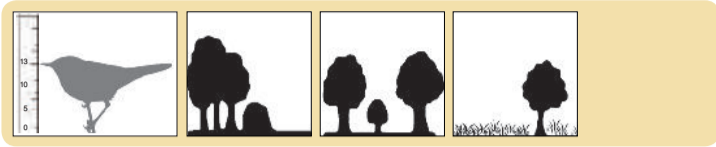
وضعیت حفاظت: در فهرست پرندگان حمایت شده جهانی و ملی قرار ندارد.

Hippolais icterina سسک درختی زرد

Icterine Warbler

ترکی: ساری آغاج سووسی، کردی: چوله‌که‌ی پهرچه‌ی زهردی داران

Morphological characteristics: 12-13.5 cm length and 20.5-24 cm wing-span. A bulky medium-sized warbler, olive-green and yellow in colour. Sexes similar with little seasonal variation. Adult shows short yellow supercilium, broader in front of eye. Feathers of crown often peaked in excitement, tail rather short. Crown, nape, and upperparts light olive-green. Wings long and also olive-green, with tips of flight-feathers reaching upper tail-coverts when folded. Broad yellow outer fringes of secondaries and tertiaries form pale panel on wings. Tail narrow and square-ended. Underparts light yellow, paler on belly and under tail-coverts, tinged olive on side of breast and flanks. Bill rather long, dark on upper mandible and pinkish on lower mandible. Legs and toes blue-grey and sometimes lead-grey. Juvenile not as green as adult; upperparts tinged olive-brown, underparts pale yellow with buff tinge on flanks. Occasional birds lack yellow pigments and are brown-grey above and white below, hardly separable from Eastern Olivaceous Warbler *H. pallida*.

Biological characteristics: Prefers deciduous bush and low trees in river valleys, along edges or in glades of woodland, in parks, fruit orchards, and hedgerows in cultivated country. A solitary bird, territorial also outside breeding season. Flight confident and fluid. Feeds chiefly on insects, taken from bush and tree or in flight; in late summer, also feeds on fruits. Breeding starts late May. Monogamous. Nest a cup of stems, grasses, leaves, rootlets, and some wool or feathers, located in fork of tree or horizontal branch, lined with plant down, sometimes hair and feathers, attached to supporting twigs with fine grass loops. Usual clutch 4-5, rarely 6, sub-elliptical, smooth and glossy eggs, pale dull purplish pink, with black spots and blotches, 18.3x13.4 mm in size. Eggs hatch after 11-13 days. Chicks, altricial and nidicolous, leave nest in 11-15 days.

Distribution and abundance: A scarce summer visitor to Caspian forests and gardens and orchards in Alborz; may also breed in western Zagros in Lorestan. Also a scarce passage migrant in other parts of Iran.

Conservation status: This bird is not listed in the global or national protected species.

ویژگیهای ظاهری: طول بدن ۱۲ تا ۱۳.۵ سانتی‌متر و گستردگی بالها ۲۰.۵ تا ۲۴ سانتی‌متر است. سسکی متوسط ولی پرچته به رنگ سبز زیتونی و زرد است. نر و ماده هم‌شکل و دارای اندک تغییرات فصلی هستند. پرنده بالغ نوار ابرویی زرد و کوتاهی دارد که در جلوی چشمها پهنتر از پشت آنها است. تارک سر، پس گردن و روتنه زیتونی مایل به سبز روشن دیده می‌شود. بالها نیز بلند و به رنگ زیتونی مایل به سبز و نوک شاهپره‌های پرواز در زمان بسته بودن بالها تا به انتهای پوشپره‌های روی دم می‌رسد. شاهپره‌های ثانویه داخلی و شاهپره‌های ردیف سوم حاشیه زرد پهن دارند و تشکیل لکه بزرگ ولی کمرنگی روی بالها می‌دهند. دم نازک و در انتها مربع شکل است. زیرتنه زرد کمرنگ، در شکم و پوشپره‌های زیر دم کمرنگتر و در دو طرف سینه و پهلوها تیره‌تر و به رنگ زیتونی خاکستری یا زیتونی نخودی دیده می‌شود. منقار به نسبت دراز، در نیم‌نوک بالا تیره و در نیم‌نوک پایین مایل به صورتی است. پاها و انگشتان خاکستری آبی روشن و گاهی آبی سربی است. پرنده نابالغ به سبزی بالغها نیست، روتنه زیتونی قهوه‌ای کمرنگ و زیرتنه زرد بسیار کمرنگ همراه با ته رنگ نخودی در پهلوها دارد. برخی افراد نیز روتنه قهوه‌ای خاکستری و زیرتنه سفید دارند که به این دلیل به دشواری از «سسک درختی زیتونی» قابل تشخیص هستند.

ویژگیهای زیستی: دره‌های رودخانه‌ها همراه با بوته‌ها و درختان پهن برگ کوتاه، حاشیه درختزارهای باز، پارکها، باغها و پرچینها را ترجیح می‌دهد. پرنده‌ای منزوی است و در خارج از دوره جوجه‌آوری در قلمرو خود به سر می‌برد. پروازی روان و با ثبات دارد. اغلب از حشرات تغذیه می‌کند و آنها را از روی بوته‌ها و درختان و یا در حال پرواز صید می‌کند. در اواخر تابستان از میوه‌ها نیز تغذیه می‌کند. جوجه‌آوری از اواخر اردیبهشت و با تشکیل قلمرو در درختزارهای باز، پارکها، باغها و پرچینها آغاز می‌شود ولی در زیستگاههای مناسب جفتها در نزدیکی هم جوجه‌آوری می‌کنند. تک همسر است و آشیانه‌اش کاسه‌ای محکم از ساقه‌های گیاهان، علوفه، برگها، ریشکها و اندکی پشم یا پر است که آن را در محل انشعاب شاخه‌ها و گاهی روی شاخه‌های افقی درختان بنا می‌کند، درونش را نیز با لیاف گیاهی نرم و گاهی مو و پر می‌پوشاند و به کمک پشم یا لیاف نرم گیاهی به ویژه پوسته درختان به چند شاخه اطراف متصل می‌کند. معمولاً چهار تا پنج و به ندرت شش تخم نیمه بیضی، صاف، صیقلی، صورتی مایل به ارغوانی مات، با خالها و لکه‌های سیاه و به ابعاد ۱۳.۴ × ۱۸.۳ میلی‌متر می‌گذارد. تفریح تخمها ۱۱ تا ۱۳ روز به طول می‌انجامد. جوجه‌ها در بدو تولد عریان، ناتوان و برای تغذیه وابسته به والدین هستند و در ۱۱ تا ۱۵ روزگی آشیانه را ترک می‌کنند.

پراکنش و فراوانی: تابستان‌گذران کمیاب جنگلهای خزری و باغهای مثمر و غیرمثمر در البرز از استان گیلان تا استان گلستان و احتمالاً در نواحی جنوب غربی کشور تا استان لرستان است و به صورت مهاجر عبوری بسیار کمیاب در سایر نقاط کشور نیز دیده شده است.
وضعیت حفاظت: در فهرست پرندگان حمایت شده جهانی و ملی قرار ندارد.

ویژگیهای ظاهری: طول بدن ۱۰,۵ تا ۱۱,۵ سانتی‌متر و گستردگی بالها ۱۶,۵ تا ۲۲ سانتی‌متر است. سسکی کوچک‌جثه به رنگ قهوه‌ای زیتونی و زرد که شباهت زیادی به «سسک چیف‌چاف» دارد ولی به واسطه بالهای بلندتر، پاهای به رنگ صورتی قهوه‌ای یا قهوه‌ای روشن و نوار ابرویی پهنتر و کشیده‌تر از آن تا حدی قابل تشخیص است. تشخیص این دو گونه بر اساس آواز آنها امکانپذیر است ولی تفکیک قطعی با گرفتن پرنده در دست و بر اساس طول شاهپره‌های اولیه شماره دو و شش نسبت به یکدیگر امکانپذیر است به نحوی که در این گونه، شاهپره اولیه شماره دو بزرگتر از شماره شش است اما در «سسک چیف‌چاف» این شاهپره کوچکتر است. نر و ماده در این گونه هم‌شکل و فاقد تغییرات فصلی هستند. پرنده بالغ نوار ابرویی مشخصی به رنگ سفید زرد و تارک سر، پس گردن و روتنه قهوه‌ای زیتونی دارد. زیرتنه سفید با ته رنگ زرد لیمویی به ویژه در دو طرف سینه، پهلوها و پوشپره‌های زیر دم دیده می‌شود. منقار به نسبت دراز و نوک تیز، قهوه‌ای شاخی و در قاعده نیم‌نوک پایینی مایل به زرد تا نخودی است. پرنده نابالغ کمی تیره‌تر از بالغها است، نوار ابرویی و زیرتنه زرد روشن، سینه نخودی و روتنه، بالها و دم قهوه‌ای زیتونی دارد.

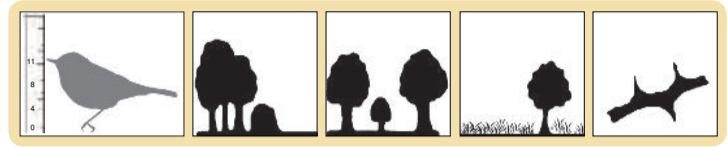
ویژگیهای زیستی: درختزارها، پارکها، پرچینها، باغها، خلنگزارها، مناطق پاکتاشی شده و جنگلکاریهای جوان را به عنوان زیستگاه برمی‌گزیند. در زمستان به طور منزوی یا در گروههای کوچک به سر می‌برد. پروازی سبک و سریع دارد که معمولاً در مسیری مستقیم دنبال می‌شود. از حشرات و عنکبوتها و در پاییز از میوه‌های سته تغذیه می‌کند و غذای خود را از سطح برگها، سرشاخه‌ها و شاخه‌ها صید می‌کند. گاهی نیز با درجا بال زنی و یا تعقیب در هوا به شکار حشرات در حال پرواز می‌پردازد.

پراکنش و فراوانی: مهاجر عبوری معمول و گسترده بهاره و مهاجر عبوری نسبتاً کمیاب پاییزه است. بیشترین گزارشها از حضور این پرنده مربوط به نواحی جنوبی دریای خزر، البرز و تهران و به صورت غیرمعمول یا کمیاب در نواحی خراسان و استان سیستان و بلوچستان است. **وضعیت حفاظت:** در فهرست پرندگان حمایت شده ملی و جهانی قرار ندارد.

سسک بیدی *Phylloscopus trochilus*

Willow Warbler

ترکی: سویود بول بولی، کردی: چوله‌که‌ی پهرچه‌ی لاو یئان

Morphological characteristics: 10.5-11.5 cm length and 16.5-22 cm wing-span. A small warbler, olive-green above and yellow-white below, very similar to Common Chiffchaff *P. collybita*, partly distinguishable by longer wings, brown-pink or light brown legs, and broader and longer supercilium, but best separated by call. Definite separation possible in hand based on relative lengths of primaries 2 and 6, with primary 2 larger than primary 6 (shorter in Common Chiffchaff). Sexes similar with no seasonal variation. Adult shows distinct yellow-white supercilium, greyish olive-green crown, nape, and upperparts. Underparts white, tinged with lemon-yellow especially on side of breast, flanks, and under tail-coverts. Bill brown-horn, relatively long and pointed, with buff to yellow base to lower mandible. Juvenile slightly darker than adult, with yellowish supercilium and underparts, buff tinge on breast, and more olive-brown upperparts, wings, and tail.

Biological characteristics: Prefers woodlands, parks, hedgerows, orchards, heathlands, and cleared areas starting regrowth. Solitary or in small groups in winter. Flight light and fast, very balanced and in straight path. Feeds mainly on insects and spiders, in autumn sometimes also on berries; food obtained by gleaning and pecking from leaves, twigs, and branches, but often also by hovering or flycatching.

Distribution and abundance: A common and widespread passage migrant, more often noted in spring than in autumn. Mostly recorded from the south Caspian region, Alborz, and Tehran, uncommon or rare in Khorasan and Sistan-Baluchestan.

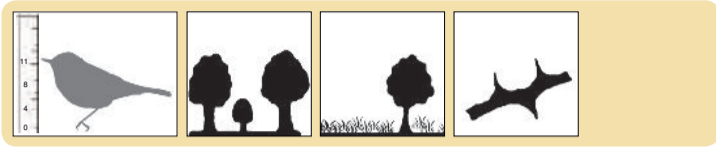
Conservation status: This bird is not listed in the global or national protected species.

سسک چیفچاف *Phylloscopus collybita*

Common Chiffchaff

ترکی: جیت جیت، کردی: چوله‌که‌ی پهرچه‌ی چیفچاف

Morphological characteristics:

10-11 cm length and 15-21 cm wing-span. A relatively small warbler very similar to Willow Warbler *P. trochilus* but slightly smaller and more compact with rounder head, stubbier bill, noticeably shorter wings, proportionately longer tail, and with dark brown legs; distinguishable best by its 'huit'-call. Definite separation possible in hand based on relative lengths of primaries 2 and 6, with primary 2 smaller than 6 (longer in Willow Warbler). Sexes similar with no seasonal variation. Adult shows olive-brown crown, nape, and upperparts and off-white underparts, turning yellow-buff on throat and breast. Unlike other *Phylloscopus* species, alula black and conspicuous when wings folded. Juvenile browner above and below.

Biological characteristics: Prefers broad-leaved and mixed lowland woodlands of mature trees with loose canopy and variety of undergrowth, also large parks and orchards. Often solitary or in small flocks in winter; may be territorial. Flight fast and agile, rather jerky and fluttering, with frequent flicking of wings and wagging of tail while perched. Feeds mainly on insects and some nectar and fruit in autumn and winter; forages high in canopy or in bushes and lower down in dense undergrowth. Breeding starts late April. Monogamous or polygamous (on male and two females). Nest a domed structure of stems, moss, leaves, and other plant material, lined with feathers, located under fallen leaves on ground, in hollow in bank, among creepers on wall, or among twigs low in tall vegetation or bush. Usual clutch 4-9 short sub-elliptical, smooth and glossy eggs, white with small purple-brown to black spots, 15.1x12.1 mm in size. Eggs hatch after 13-15 days. Chicks downy and altricial. Fledging period 12-15 days. Usually 1-2 clutches laid annually.

Distribution and abundance: A rather common summer visitor to south Caspian forests, from, Azarbaijan to northern Khorasan, and a common winter visitor to south Caspian region and much of southern Iran from Khuzestan to Fars and Baluchestan. Also a spring and autumn passage migrant almost throughout Iran.

Conservation status: This bird is not listed in the global or national protected species.

ویژگیهای ظاهری: طول بدن ۱۰ تا ۱۱ سانتی‌متر و گستردگی بالها ۱۵ تا ۲۱ سانتی‌متر است.

سسکی به نسبت کوچک جثه که شباهت زیادی به «سسک

بیدی» دارد ولی اندکی کوچکتر و خپله‌تر است ولی نسبت به

آن سر گردتر، منقار کوتاه‌تر و ضخیم‌تر، نوار ابرویی

نامشخص‌تر، بالهای کوتاه‌تر، دم به نسبت بلندتر

و پاهای قهوه‌ای تیره دارد. تشخیص این دو گونه

بر اساس آواز آنها امکانپذیر است ولی تفکیک قطعی با

گرفتن پرند در دست و بر اساس طول شاهپرهای اولیه

شماره دو و شش نسبت به یکدیگر امکانپذیر است

به نحوی که در این گونه، شاهپر اولیه شماره دو

کوچکتر از شماره شش است، اما در «سسک

بیدی» این شاهپر بزرگتر است. نر و ماده در این

گونه همشکل و فاقد تغییرات فصلی هستند. پرندۀ بالغ تارک

سر، پس گردن و روتنه قهوه‌ای زیتونی و زیرتنه سفید چرک دارد

که در گلو و سینه به زرد نخودی می‌گراید. بر خلاف سایر اعضای این

جنس، هرزیال مایل به سیاه دارد که در زمان بسته بودن بالها به خوبی

نمایان است. در پرندۀ نابالغ روتنه و زیرتنه قهوه‌ای‌تر از

بالغها است.

ویژگیهای زیستی: درختزارهای پهن برگ یا مخلوط موجود در مناطق پست دارای

درختان بالغ و مسن با تاج پوشش نه چندان متراکم همراه با زیراشکوبهای متنوع،

همچنین پارکها و باغهای بزرگ را به عنوان زیستگاه برمی‌گزیند. در زمستان به

طور منزوی یا در گروههای کوچک به سر می‌برد. گاهی نیز قلمروهای جداگانه تشکیل می‌دهند.

پروازی سریع و چابک با بال‌زدنهای سریع دارد و در زمانی که روی شاخه‌ها نشسته است، مرتباً بالها

و دم خود را تکان می‌دهد. از حشرات تغذیه می‌کند و آنها را از بخشهای مرتفع درختان، بوته‌ها و یا

پوشش زیراشکوب متراکم صید می‌کند. همچنین در پاییز و زمستان از برخی میوه‌ها و گاهی از شهد

گلها تغذیه می‌کند. جوجه‌آوری از اردیبهشت در درختزارها و بوته‌زارهای دارای زیراشکوب متراکم

آغاز می‌شود. تک همسر (یک نر با دو ماده) است و آشیانه‌اش ساختار کروی از ساقه‌ها،

خزه‌ها، برگها و سایر مواد گیاهی است که آن را روی زمین در زیر برگها، یا در ارتفاع اندکی روی

پوشش علفی بلند، بوته‌های متراکم کوتاه، شاخه‌های درختان و یا پیچکهای روی دیوارها بنا می‌کند

و درونش را با مقدار قابل توجهی پر می‌پوشاند. معمولاً چهار تا نه تخم بیضی کوتاه، صاف، صیقلی،

به رنگ سفید، با لکه‌های کوچک یا خالهای بزرگ به رنگ بنفش مایل به قهوه‌ای تا سیاه و به ابعاد

۱۲،۱ × ۱۵،۱ میلی‌متر می‌گذارد. تقریباً تخمها ۱۳ تا ۱۵ روز به طول می‌انجامد. جوجه‌ها در بدو تولد

پوشیده از کرک، ناتوان و برای تغذیه وابسته به والدین هستند. پرورش جوجه‌ها ۱۲ تا ۱۵ روز طول

می‌کشد. معمولاً یک تا دو دسته تخم در هر دوره جوجه‌آوری می‌گذارد.

پراکنش و فراوانی: تابستان‌گذران به نسبت معمول نوار شمالی کشور از آذربایجان تا جنگلهای

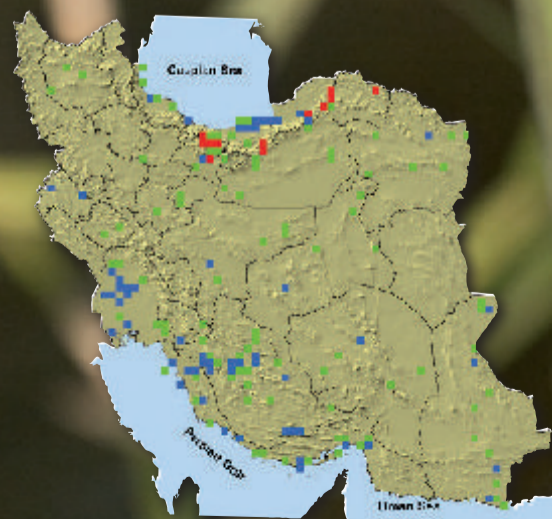
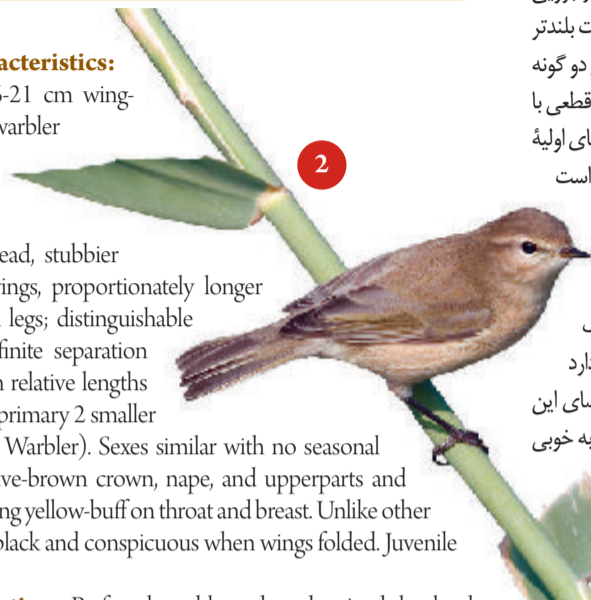
نواحی جنوبی دریای خزر و شمال خراسان است و به صورت معمول در نواحی مذکور به سمت

جنوب و در استانهای خوزستان و فارس تا نواحی شرقی کشور در استان سیستان و بلوچستان

زمستان‌گذرانی می‌کند. همچنین به صورت مهاجر عبوری معمول بهاره و پاییزه در اغلب مناطق

کشور دیده می‌شود.

وضعیت حفاظت: در فهرست پرندگان حمایت‌شده جهانی و ملی قرار ندارد.

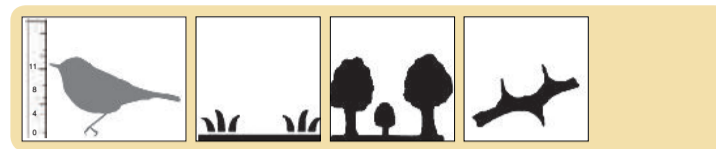

Family: Sylviidae

خانواده: سسکی‌ها

Order: Passeriformes

راسته: گنجشک‌شکالان

ویژگیهای ظاهری: طول بدن ۱۰ تا ۱۱ سانتی‌متر و گستردگی بالها ۱۵ تا ۲۱ سانتی‌متر است. سسکی کوچک‌جثه است و شباهت زیادی به «سسک چیف‌چاف» دارد ولی به واسطه نوار ابرویی بهتر و کشیده‌تر و بدن به رنگ قهوه‌ای خاکستری (نه سبز زیتونی) از آن متمایز می‌شود. نر و ماده هم‌شکل و فاقد تغییرات فصلی هستند. پرنده بالغ نوار ابرویی پهن به رنگ سفید نخودی، نوار چشمی تیره و لکه تیره در فاصله چشمها تا منقار دارد. منقار کوتاه، باریک و سیاه است. روتنه قهوه‌ای خاکستری با سایه‌ای از رنگ زیتونی در دمگاه و بالها و دم به رنگ زیتونی مایل به قهوه‌ای دیده می‌شود. زیرتنه سفید چرک است و در سینه و پهلوها پررنگتر به نظر می‌رسد. دم بلند، با انتهای مربع شکل و پوشه‌های زیر دم سفید مایل به قهوه‌ای است. پاها نیز بلند و تیره هستند. پرنده نابالغ به طور کلی قهوه‌ای‌تر است.

ویژگیهای زیستی: نواحی کوهستانی در محدوده ارتفاعی ۲۵۰۰ تا ۴۴۰۰ متر با درختان بید و صنوبر و درختچه‌های گز حاشیه رودخانه‌ها، دامنه کوهها، همچنین دره‌های مناطق نیمه‌بیابانی با پوشش درختچه‌ای، بیشه‌ها و علفزارهای بلند را به عنوان زیستگاه برمی‌گزیند. پروازی سریع و چابک دارد. بیشتر از حشرات تغذیه می‌کند و آنها را از بین بوته‌ها یا تاج پوشش درختان شکار می‌کند. همچنین قادر است حشرات در حال پرواز را صید کند. جوجه‌آوری از اوایل خرداد در جنگلهای پهن‌برگ یا سوزنی‌برگ و بوته‌زارها آغاز می‌شود. آشیانه‌اش ساختار کروی از ساقه‌ها، برگها، علفه و سایر مواد گیاهی است که در بوته‌های کوتاه متراکم، درختان جوان و کوتاه و بوته‌های خاردار، بین علفهای بلند و یا روی زمین بنا می‌کند و درونش را با پر، مو و الیاف گیاهی نرم می‌پوشاند. معمولاً سه تا شش تخم نیمه بیضی کوتاه تا بیضی، صاف، به رنگ سفید، با خالها و لکه‌های قرمز تا قهوه‌ای مایل به قرمز و به ابعاد 12×15.4 میلی‌متر می‌گذارد. جوجه‌ها در بدو تولد پوشیده از کرک، ناتوان و برای تغذیه وابسته به والدین هستند. اطلاعات بیشتری در خصوص سیستم جفتگیری، طول دوره تفریح تخمها و طول دوره پرورش جوجه‌ها در دست نیست.

پراکنش و فراوانی: تابستان‌گذران به نسبت معمول جنگلهای موجود در کوههای کلیبر در آذربایجان شرقی است همچنین به صورت زمستان‌گذران و به تعداد اندک در استان هرمزگان دیده شده است.

وضعیت حفاظت: در فهرست پرندگان حمایت شده ملی و جهانی قرار ندارد.

Morphological characteristics: 10-11 cm length and 15-21 cm wingspan. A small warbler very similar to Common Chiffchaff *P. collybita* but distinguished by bolder and longer supercilium and grey-brown upperparts (not olive-green). Sexes similar with no seasonal variation. Adult shows bold buff-white supercilium and dark eye-stripe and lore. Bill short, narrow, and black in colour. Upperparts grey-brown with a tinge of olive on rump, wings and tail olive-brown, underparts off-white, darker buff-brown on flanks. Tail long and square-ended, under tail-coverts brownish white. Legs long and dark-coloured. Juvenile warmer brown.

Biological characteristics: Prefers mountain forest at 2500-4400 m with stands of willow, aspen, and tamarisk; outside breeding season also riverbanks, hillsides, bush-clad valleys in desert, and tall vegetation. Flight fast and agile. Mainly feeds on insects taken from bush, tree crown, or in flight. Breeding starts late May. Nest a spherical structure of leaves, stems, grasses, and other plant material, lined with hair, feathers, and plant down, located in dense shrub or young tree, among tall grass, or on ground. Usual clutch 3-6 sub-elliptical and smooth eggs, white with red to red-brown specks, 15.4×12 mm in size. Chicks downy and altricial. No data available on mating system, incubation period, and fledging period.

Distribution and abundance: A locally common summer visitor to forests of Kaleibar Mountains in Azarbaijan; recently recorded in winter in Hormozgan.

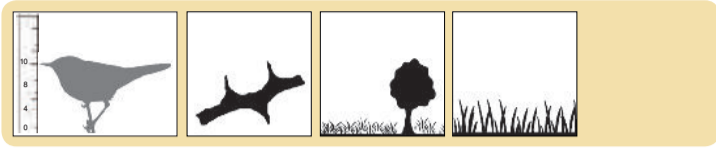
Conservation status: This bird is not listed in the global or national protected species.

سسک کوچک *Phylloscopus neglectus*

Plain leaf Warbler (Plain willow Warbler)

ترکی: کیچیک سووس، کردی: چوله‌که‌ی پهرچه‌ی بچووک

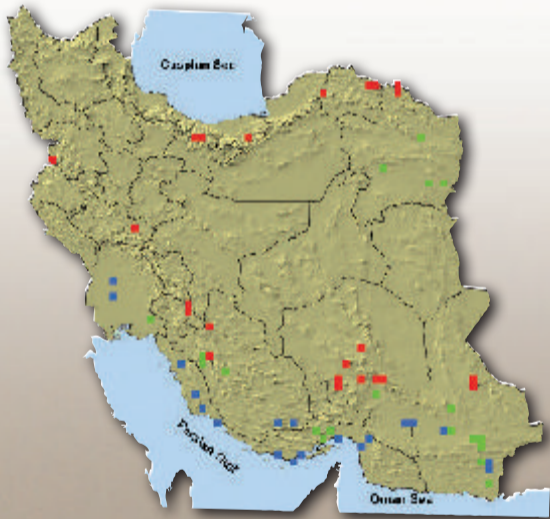

Morphological characteristics: 9-10 cm length and 12.5-16 cm wing-span. The smallest *Phylloscopus*-warbler, dark-coloured and with no distinctive sign for identification. Sexes similar with no seasonal variation. Adult shows inconspicuous short and creamy-coloured supercilium and dark eye-stripe. Upperparts and wings grey-brown with a tinge of olive-grey to brown; rump light brown. Underparts off-white, side of breast and flanks buff-white or brown-buff, and underwing whitish. Bill dark brown, lighter on base of lower mandible and legs grey to black-brown. Juvenile like adult but warmer brown on upperparts.

Biological characteristics: Prefers warm uplands, rocky slopes with sparse shrubs, and degraded woodlands, 2000-3500 m high; descends in winter to lower altitudes with tamarisk and acacia stands. Mostly solitary or in pairs, but forming small flocks in autumn and winter, usually with other *Phylloscopus* warblers. Behaviour similar to others in the genus and Goldcrest *Regulus regulus*; very active, constantly flickering wings. Flight irregular like Goldcrest, moving fast among bushes and trees. Feeds on insects. Breeding starts late April. Nest a spherical structure of grass, elliptical from side view, lined with feathers, built in short dense bush. Usual clutch 3-5 sub-elliptical, smooth and glossy eggs, white with reddish blotches, 15.2x11.1 mm in size. No more data available on breeding.

Distribution and abundance: A rather common summer visitor to montane bushlands in Alborz, Kopet Dagh, Zagros, Kerman highlands, and Taftan Mountain (Baluchestan). Also commonly winters in southern Sistan-Baluchestan, Hormozgan, and Persian Gulf coasts west to Bushehr. Some records available of migration in eastern Iran.

Conservation status: This bird is not listed in the global or national protected species.

ویژگیهای ظاهری: طول بدن ۹ تا ۱۰ سانتی‌متر و گستردگی بالها ۱۲٫۵ تا ۱۶ سانتی‌متر است. کوچکترین سسک در این جنس و به رنگ تیره است که تقریباً نشانه خاصی برای شناسایی ندارد. نر و ماده هم‌شکل و فاقد تغییرات فصلی هستند. پرنده بالغ نوار ابرویی کوتاه، کرم رنگ و تقریباً نامشخص و نوار چشمی تیره دارد. روتنه و بالها خاکستری قهوه‌ای با سایه‌ای از زیتونی مایل به خاکستری تا قهوه‌ای و دمگاه قهوه‌ای کمرنگ است. زیرتنه سفید چرک، دو طرف سینه و پهلوها سفید نخودی یا نخودی قهوه‌ای و زیر بالها مایل به سفید دیده می‌شود. منقار قهوه‌ای تیره است و در قاعده نیم‌نوک پایین روشنتر به نظر می‌رسد و پاهای خاکستری تا قهوه‌ای مایل به سیاه دارد. پرنده نابالغ شبیه به بالغها است اما روتنه آن قهوه‌ای‌تر به نظر می‌رسد.

ویژگیهای زیستی: دشتهای گرم در مناطق کوهستانی، شیبهای سنگی دامنه‌ها با بوته‌های کوتاه و پراکنده و همچنین درختارهای تخریب شده در ارتفاع ۲۰۰۰ تا ۳۵۰۰ متری را به عنوان زیستگاه برمی‌گزیند و زمستانها در مناطق کم‌ارتفاعتر با درختچه‌های گز و آکاسیا دیده می‌شود. اغلب به تنهایی یا جفت دیده می‌شود ولی در پاییز و زمستان دسته‌های کوچکی تشکیل می‌دهد و معمولاً به طور مخلوط با سایر گونه‌های این جنس دیده می‌شود. رفتار شبیه سایر اعضای این جنس و همچنین «تاج‌طلاتی» است، بسیار پر جنب‌وجوش است و مدام بالهایش را تکان می‌دهد. پروازی نامنظم شبیه به «تاج‌طلاتی» دارد و به سرعت بین بوته‌ها و درختان پرواز می‌کند. از حشرات تغذیه می‌کند. جوجه آوری از اواخر فروردین آغاز می‌شود. و آشیانه‌ای کروی و از پهلوها تا حدی بیضی شکل از علفه در بوته‌های کوتاه و متراکم بنا می‌کند و درونش را با پر می‌پوشاند. معمولاً سه تا پنج تخم نیمه بیضی، صاف، صیقلی، به رنگ سفید، با لکه‌های مایل به قرمز و به ابعاد ۱۱٫۱ × ۱۵٫۲ میلی‌متر می‌گذارد. اطلاعات بیشتری در خصوص جوجه‌آوری این پرنده در دست نیست.

پراکنش و فراوانی: تابستان‌گذران به نسبت معمول بوته‌زارهای کوههای البرز، کپه‌داغ، زاگرس، ارتفاعات استان کرمان و کوه تفتان در استان سیستان و بلوچستان است. همچنین زمستان‌گذران به نسبت معمول نواحی جنوبی استانهای سیستان و بلوچستان و هرمزگان و سواحل خلیج فارس به سمت غرب تا استان بوشهر است. گزارشهایی از حضور این پرنده در زمان مهاجرت پاییزه در شرق کشور در دست است.

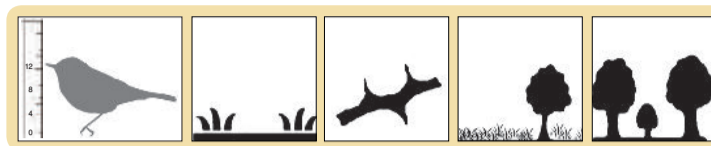
وضعیت حفاظت: در فهرست پرندگان حمایت شده جهانی و ملی قرار ندارد.

سسک شرقی *Phylloscopus orientalis*

Eastern Bonelli's Warbler

ترکی: کیچیک سووس (شرقی)، کردی: چوله‌کهی پهرچه‌ی روزه‌ه لاتی

Morphological characteristics: 11-12 cm length and 17-20 cm wingspan. A rather small warbler with long and pointed wings and long, square-ended or slightly forked tail. Sexes similar with no seasonal variation. Adult shows light creamy supercilium above large dark eyes. Bill light and ear-coverts olive-brown. Most obvious characters are pallid grey-brown upperparts with slight green tinge, which contrast with yellow rump and completely silky-white underparts; lack of dark eye-stripe, dark eye well-contrasting with pale face, and dark brown wing- and tail-feathers with obvious pale green-yellow outer fringes, those of secondaries and sometimes outer greater coverts forming pale panel on wing. Legs brown-grey. Juvenile like adult but upperparts tinged brown.

Biological characteristics: In Iran, found among poplar and willow in scrubby oak-woodland on mountain slopes in breeding season and in scrub in open dry steppe in winter. Solitary and territorial, mostly seen singly or in pairs. Flight light and fluttering, like Willow Warbler *P. trochilus*. Spends most of its time feeding on insects and other invertebrates; foraging in tree canopy while hovering or in flight. Breeding starts early May. Monogamous. Nest a well-camouflaged domed structure of grasses, leaves, and moss, lined with finer plant material, rootlets, and hair, built on ground below grasses and fallen leaves. Usual clutch 5-6 short elliptical to sub-elliptical, smooth and glossy eggs, white with dark red-brown or purple-brown spots and speckles, 16x13 mm in size. Eggs hatch after 12-15 days. Chicks, downy and altricial, leave nest in 12-13 days but cared for and fed by parents for a few more days.

Distribution and abundance: Recorded once in summer in western Zagros near Marivan in Kordestan, where possibly a scarce summer visitor.

Conservation status: This bird is not listed in the global or national protected species.

ویژگیهای ظاهری: طول بدن ۱۱ تا ۱۲ سانتی‌متر و گستردگی بالها ۱۷ تا ۲۰ سانتی‌متر است. سسکی به نسبت کوچک‌جثه با بالهای بلند و نوک‌تیز و دم بلند و در انتها مربع شکل یا اندکی دو شاخه است. نر و ماده هم‌شکل و فاقد تغییرات فصلی هستند. پرنده بالغ نوار ابرویی کرم روشن در بالای چشمهای درشت و سیاه رنگش دارد. منقار روشن و گوشپرها قهوه‌ای زیتونی هستند. تارک سر، پس گردن و روتنه قهوه‌ای مایل به خاکستری کمرنگ، بالها قهوه‌ای تیره، دمگاه سبز مایل به زرد یا مایل به زرد مات و دم قهوه‌ای تیره دیده می‌شود. حاشیه پره‌های دم و شاهپرها پرواز سبز روشن است که تشکیل لکه سبز مایل به زردی روی بالها می‌دهد. زیرتنه یکدست مایل به سفید، دو طرف سینه و پهلوها خاکستری یا نخودی و پاها نیز قهوه‌ای مایل به خاکستری است. پرنده نابالغ شبیه به بالغها است ولی روتنه تیره‌تر و دارای ته رنگ قهوه‌ای است.

ویژگیهای زیستی: در درختزارهای توس و بید موجود بین درختزارهای باز بلوط در شبیه‌ای کوهستانی جوجه‌آوری می‌کند و در زمستان در استپها و بوته‌زارهای خشک و باز به سر می‌برد. پرنده‌ای منزوی و قلمروطلب است، اغلب به تنهایی یا جفت دیده می‌شود و در زمان مهاجرت دسته‌های کوچکی تشکیل می‌دهد. همانند «سسک بیدی» پروازی سبک و سریع دارد که ممکن است در مسیری مستقیم دنبال شود. بیشتر وقت خود را به تغذیه از حشرات و دیگر بی‌مهره‌ها در تاج پوشش درختان می‌گذراند و اغلب برای گرفتن طعمه درجا‌بال‌زنی می‌کند. گاهی نیز حشرات در حال پرواز را صید می‌کند. جوجه‌آوری از اواسط اردیبهشت آغاز می‌شود. تک همسر است و آشیانه‌ای کروی از علوفه، برگها و خزه‌ها روی زمین در بین علفها یا زیر برگها بنا می‌کند، درونش را با علوفه نرم، ریشکها و مو می‌پوشاند و با مواد محیط اطراف استتار می‌کند. معمولاً پنج تا شش تخم نیمه بیضی تا بیضی کوتاه، صاف، صیقلی، به رنگ سفید، با خالها و لکه‌های ریز قهوه‌ای مایل به قرمز تیره یا قهوه‌ای مایل به بنفش و به ابعاد ۱۳ × ۱۶ میلی‌متر می‌گذارد. تقریباً تخمها ۱۲ تا ۱۵ روز به طول می‌انجامد. جوجه‌ها در ابتدای تولد پوشیده از کرک، ناتوان و برای تغذیه وابسته به والدین هستند، در ۱۲ تا ۱۳ روزگی آشیانه را ترک می‌کنند ولی همچنان تا چند روز پس از آن توسط والدین تغذیه و مراقبت می‌شوند.

پراکنش و فراوانی: احتمالاً تابستان‌گذران بسیار کمیاب نواحی غربی زاگرس است. در گذشته در دوره جوجه‌آوری در اطراف مریوان در استان کردستان صید شده است.

وضعیت حفاظت: در فهرست پرندگان حمایت شده ملی و جهانی قرار ندارد.

Morphological characteristics: 11-12.5 cm length and 19.5-24 cm wing-span. A medium-sized warbler with green and lemon-yellow plumage, long and pointed wings, and rather short tail. Sexes similar with no seasonal variation. Adult shows broad yellow supercilium and dark grey-green eye-stripe. Upperparts, wings, and tail yellow-green, ear-coverts, chin, throat, and breast lemon-yellow, contrasting with white remainder of underparts. Bill strong and light brown in colour, with yellow lower mandible; legs yellowish brown. Rare pale morph has white chin, throat, and breast. Juvenile like adult but with paler upperparts, washed greyish brown.

Biological characteristics: Prefers woodlands with closed canopy and sparse undergrowth; found in woods of beech, mixed oak and hornbeam, sweet chestnut, or mixed clumps of conifer and broad-leaved. Mostly solitary in winter; sometimes forms mix-species feeding flocks. Flight fluent, slow and butterfly-like, with whirring dragonfly-like actions in display. Active and agile, constantly foraging for food in tree canopy. Wings relaxed and drooping when perched, not flicking like Willow Warbler *P. trochilus*. Feeds on insects and other invertebrates, also on fruit and seeds in autumn; picks food items from underside of leaves and other parts of trees and bushes, sometimes hovering or catching insects in aerial pursuit.

Distribution and abundance: A rare passage migrant, especially in northern Iran. Recorded in spring in Tehran area, Semnan, Khuzestan, southern Kerman and Chabahar.

Conservation status: This bird is not listed in the global or national protected species.

ویژگیهای ظاهری: طول بدن ۱۱ تا ۱۲٫۵ سانتی‌متر و گستردگی بالها ۱۹٫۵ تا ۲۴ سانتی‌متر است. سسکی متوسط‌جثه با بدن به رنگ سبز و زرد لیمویی، بالهای بلند و نوک تیز و دم کوتاه است. نر و ماده هم‌شکل و دارای اندک تغییرات فصلی هستند. پرنده بالغ نوار ابرویی پهن به رنگ زرد، نوار چشمی سبز تیره و حلقه چشمی سیاه دارد. روتنه، بالها و دم، سبز مایل به زرد، گوشپرها، چانه، گلو و سینه زرد لیمویی و مابقی زیرتنه یکدست سفید است. منقار قوی به رنگ قهوه‌ای روشن دارد که نیم‌نوک پایین آن زرد است. پاها نیز قهوه‌ای مایل به زرد دیده می‌شود. فرم سفید این پرنده، چانه، گلو و سینه‌ای سفید دارد. پرنده نابالغ شبیه بالغها است ولی با روتنه کم‌رنگتر همراه با سایه‌ای به رنگ قهوه‌ای مایل به خاکستری دیده می‌شود.

ویژگیهای زیستی: درختزارهایی با تاج پوشش بسته همراه با زیر اشکوب اندک نظیر راشستانها، بلوط ممزستان، شاه بلوط و یا توده‌های مخلوط سوزنی‌برگ و پهن‌برگ را به عنوان زیستگاه برمی‌گزیند. در زمستان اغلب به تنهایی، گاهی همراه با سایر گونه‌ها در حال تغذیه دیده می‌شود. پروازی روان و آرام همانند پروانه‌ها و همراه با چرخشهای سریع همانند سنجاقکها دارد. پر انرژی و فعال است و دائماً در حال جستجوی غذا در تاج پوشش درختان دیده می‌شود. وقتی که روی شاخه‌های درخت نشسته است، بالهای خود را تکان نمی‌دهد و اغلب آنها را آویخته نگه می‌دارد و در این زمان به واسطه گلو و سینه زردتر و دم کوتاهتر از «سسک بیدی» در زیستگاههای مشترک قابل تفکیک است. از حشرات و سایر بی‌مهره‌ها تغذیه می‌کند و آنها را روی اغلب از سطح زیر برگها و همچنین سایر قسمتهای درختان و بوته‌ها صید می‌کند. همچنین گاهی برای گرفتن طعمه درجا بال می‌زند و یا حشرات در حال پرواز را تعقیب و صید می‌کند. در فصل پاییز از میوه‌ها و بذرها نیز تغذیه می‌کند.

پراکنش و فراوانی: مهاجر عبوری بسیار کمیاب به ویژه در شمال کشور است و گزارشهایی از مشاهده این پرنده در بهار از استانهای تهران، سمنان، خوزستان، همچنین جنوب استان کرمان و چابهار در استان سیستان و بلوچستان در دست است.

وضعیت حفاظت: در فهرست پرندگان حمایت شده ملی و جهانی قرار ندارد.

ویژگیهای ظاهری: طول بدن ۹ تا ۱۰.۵ سانتی‌متر و گستردگی بالها ۱۴.۵ تا ۲۰ سانتی‌متر است. سسکی کوچک‌جثه است و شباهت زیادی به «سسک ابرو زرد هیوم» دارد به نحوی که در پروبال فرسوده در پایان دوره جوجه‌آوری تقریباً غیر قابل تفکیک هستند ولی با پروبال تازه روییده در پاییز و به واسطه روتنه سبزتر، زیرتنه تقریباً سفید، رنگ سبزتر در گونه‌ها، نوار ابرویی بلند و خیلی پهن زرد رنگ و رنگ خاکستری تیره (نه خاکستری مات) شاهپره‌های پرواز و پوشپره‌های روی بالها و همچنین منقار و پاهای تا حدی روشنتر قابل تشخیص است. نر و ماده هم‌شکل و دارای اندک تغییرات فصلی هستند. پرنده بالغ در دوره جوجه‌آوری نوار ابرویی پهن زرد رنگی در بالای نوار چشمی سیاه رنگش دارد که در پشت چشمها نخودی‌تر می‌شود. تارک سر سبز مایل به خاکستری است و یک نوار روشن ناواضح در مرکز آن دیده می‌شود. روتنه نیز به رنگ سبز زیتونی، دماغه کمرنگتر و زردتر، دم قهوه‌ای تیره با حاشیه سبز زیتونی و زیرتنه تقریباً سفید است. دو نوار بالی مایل به زرد یکی بزرگتر و مشخصتر و دیگری کوچکتر و تا حدی ناواضحتر دارد. منقار تیره و قاعده نیم‌نوک پایین صورتی است. پاها نیز قهوه‌ای روشن دیده می‌شود. در خارج از این دوره، روتنه کمرنگتر و شاهپره‌های پرواز و پره‌های دم حاشیه روشنتر و پهنتر دارند. پرنده نابالغ شبیه به بالغها است ولی روتنه قهوه‌ای‌تر دارد، نوار ابرویی سفید مات است، زیرتنه با ته رنگ نخودی خاکستری، پوشپره‌های زیر دم با ته رنگ خاکی و نوارهای بالی زرد دیده می‌شوند.

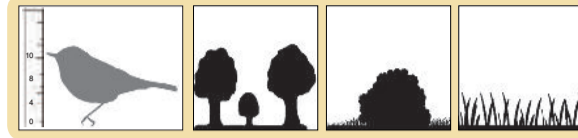
ویژگیهای زیستی: در زمستان درختزارهای پهن برگ خزان کننده، بوته‌زارها، بیشه‌ها و باغها را ترجیح می‌دهد و از جنگلهای همیشه سبز و متراکم دوری می‌کند. در دوره جوجه‌آوری به تنهایی یا جفت و در خارج از این دوره در دسته‌های کوچک به سر می‌برد. پروازی سریع و در ارتفاع بالا دارد و در زمانی که روی شاخه‌های درختان نشسته است، مدام بالها و دم خود را تکان می‌دهد. خیلی خجالتی ولی بیقرار و پر جنب‌وجوش است و دائماً در حال جستجوی حشرات و سایر بی‌مهره‌ها در تاج پوشش درختان دیده می‌شود.

پراکنش و فراوانی: به صورت سرگردان یا مهاجر عبوری کمیاب (به ویژه در پاییز) در استانهای گیلان، مازندران، تهران، سمنان و خراسان دیده شده است.

وضعیت حفاظت: در فهرست پرندگان حمایت شده ملی و جهانی قرار ندارد.

سسک ابرو زرد Yellow-browed Warbler (Inornate Warbler)

ترکی: قلم قاش سووس، کردی: چوله‌کهی په‌رچه‌ی برۆ زهرد

Morphological characteristics: 9-10.5 cm length and 14.5-20 cm wing-span. A small warbler very similar to Hume's Leaf Warbler *P. humei*, almost inseparable in worn plumage, but distinguishable in fresh plumage by greener upperparts, whitish underparts, greener cheek, long and bolder yellow supercilium, with flight-feathers and upper wing-coverts dark grey (not dull grey), pink-based lower mandible, and paler pink-brown legs. Sexes similar with little seasonal variation. Breeding adult has prominent yellow supercilium above dark eye-stripe, turning buff behind eye. Crown greyish green with hint of paler mid-crown stripe. Upperparts olive-green, tail dark brown with olive-green fringes, and underparts whitish. Wing with two yellowish wing-bars, lower one larger and more prominent. Non-breeding adult lighter above and flight- and tail-feathers with bolder and paler fringes. Juvenile like adult but with browner upperparts and dull white supercilium; underparts tinged grey-buff, under tail-coverts with sandy tinge, and wing-bars yellow.

Biological characteristics: In winter, prefers deciduous broad-leaved forest, bushland, wooded riverbanks, and orchards; avoids dense and evergreen forests. Solitary or in pairs on breeding grounds, single or in small flocks during migration and in winter. Flight darting and with occasional flicks of wings, moving restlessly and with great speed through tree canopy where hard to follow, foraging for insects and other invertebrates.

Distribution and abundance: A vagrant or scarce passage migrant, mainly in autumn, recorded in Gilan, Tehran area, Mazandaran, Semnan, and Khorasan.

Conservation status: This bird is not listed in the global or national protected species.

سسک ابرو زرد هیوم *Phylloscopus humei*

Hume's Leaf Warbler

ترکی: هیوم قلم قاش سووس، کردی: چوله‌کە‌ی په‌رچه‌ی بر و زه‌ردی هیوم

Morphological characteristics: 9-10 cm length and 16-20 cm wing-span. A small warbler very similar to Yellow-browed Warbler *P. inornatus*, almost inseparable in worn plumage, but distinguishable in fresh plumage by pale green-grey upperparts, slight buff tinge to cheek, forepart of supercilium, and side of breast when plumage quite freshly moulted, dull grey (not dark grey) flight-feathers and upper wing-coverts, extensively dark base to lower mandible, and darker brown-grey legs. Sexes similar with no seasonal variation. Adult shows dark eye-stripe and prominent buff-white supercilium, whiter behind eye. Crown green-grey with hint of paler mid-crown stripe, upperparts pale greenish-grey, rump brown-grey, tail dark with olive-green fringes, and underparts off-white. Wing with two pale wing-bars, upper one on median coverts sometimes tinged pale green-grey and indistinct. Juvenile like adult but browner above, with pale white supercilium, buff-tinged flanks and under tail-coverts, and buff-white wing-bars.

Biological characteristics: In winter, prefers bushy undergrowth of open forest, wooded riverbanks, and scrub and hedgerows amidst cultivation. Solitary or in pairs on breeding grounds, sometimes in small flocks with other small passerines outside breeding season. Flight darting, agile and restless; frequently flicks wings and tail while perched. Feeds on insects and other invertebrates in tree canopy, in bush, or among tall vegetation.

Distribution and abundance: A fairly common winter visitor to Sistan-Baluchestan and eastern Hormozgan, extending west to Bandar Abbas. Also recorded in winter in Kerman. An autumn passage migrant to Fars and south-eastern Iran; once collected in Khuzestan in late April.

Conservation status: This bird is not listed in the global or national protected species.

ویژگیهای ظاهری: طول بدن ۹ تا ۱۰ سانتی‌متر و گستردگی بالها ۱۶ تا ۲۰ سانتی‌متر است. سسکی کوچک‌جنه است و شباهت زیادی به «سسک ابرو زرد» دارد به نحوی که در پروبال فرسوده در پایان دوره جوجه‌آوری تقریباً غیر قابل تفکیک است ولی با پروبال تازه روییده در پاییز و به واسطه روتنه سبز مایل به خاکستری کم‌رنگ، رنگ نخودی‌تر در گونه‌ها، بخش جلویی نوار ابرویی و دو طرف سینه، رنگ خاکستری مات (نه خاکستری تیره) شاهپره‌های پرواز و پوشپه‌های روی بالها و همچنین منقار تیره‌تر (به ویژه قاعده تیره نیم‌نوک پایین) و پاهای تا حدی تیره‌تر قابل تشخیص است. نر و ماده هم‌شکل و فاقد تغییرات فصلی هستند. پرنده بالغ نوار چشمی تیره و نوار ابرویی سفید نخودی واضحی دارد که در پشت چشمها سفیدتر می‌شود. تارک سر سبز خاکستری با یک نوار روشن ناواضح در مرکز آن، روتنه خاکستری مایل به سبز کم‌رنگ، دمگاه قهوه‌ای خاکستری، دم قهوه‌ای تیره با حاشیه‌ای سبز زیتونی و زیرتنه سفید چرک دیده می‌شود. دارای دو نوار بالی روشن یکی بزرگتر و مشخص‌تر و دیگری کوچکتر و تا حدی ناواضح‌تر است. منقار تیره و قاعده نیم‌نوک پایین روشن‌تر و پاهای قهوه‌ای تیره هستند. پرنده نابالغ شبیه به بالغها است ولی روتنه قهوه‌ای‌تر به نظر می‌رسد، نوار ابرویی سفید کم‌رنگ دارد، پهلوها و پوشپه‌های زیر دم همراه با ته رنگ نخودی و نوارهای بالی سفید نخودی دیده می‌شوند.

ویژگیهای زیستی: در زمستان درختزارهای پهن‌برگ خزان‌کننده همراه با زیر اشکوب بوته‌ای، بوته‌زارها، بیسه‌ها، باغها و پرچینه‌ها را ترجیح می‌دهد. در دوره جوجه‌آوری به تنهایی یا جفت و در خارج از این دوره در دسته‌های کوچک و اغلب به طور مخلوط با سایر گنجشک‌شکلان کوچک به سر می‌برد. پروازی سریع و در ارتفاع بالا دارد و در زمانی که روی شاخه‌های درختان نشسته است، مدام بالها و دم خود را تکان می‌دهد. خیلی خجالتی ولی بیقرار و پر جنب‌وجوش است و دائماً در حال جستجوی حشرات در تاج پوشش درختان، زیر بوته‌ها، بین علفها و زیر درختان در حال پوسیدن دیده می‌شود.

پراکنش و فراوانی: زمستان‌گذران به نسبت معمول استان سیستان و بلوچستان و از شرق استان هرمزگان به سمت غرب تا بندرعباس است. گزارشهایی از مشاهده این پرنده در زمستان از استان کرمان در دست است. همچنین به صورت مهاجر عبوری پاییزه در نواحی جنوب شرقی کشور و استان فارس دیده شده است. یک بار نیز در اوایل اردیبهشت از استان خوزستان صید شده است. **وضعیت حفاظت:** در فهرست پرندگان حمایت‌شده ملی و جهانی قرار ندارد.

Morphological characteristics: 9.5-10.5 cm length and 15-21 cm wingspan. A small warbler very similar to Green Warbler *P. nitidus*, but smaller and with shorter bill, also lacks yellow pigments of latter on sides of head and underparts; supercilium white, slightly tinged buff when plumage fresh, extending to forehead. Sexes similar with little seasonal variation. Adult shows grey-green crown, nape, and upperparts, dark grey wings with a short, broad white wing-bar; a second wing bar might be present on median coverts but is narrower, paler, and less distinct. Tail short, square-ended, and brown; underparts dull white with pale grey wash on side of breast and flanks. Bill slender, dusky, with contrasting pink-yellow lower mandible. Legs grey-brown. In worn plumage in late breeding season, upperparts turn pale grey-brown, wing-bars absent, and supercilium shorter and broken. Juvenile like adult but browner and lighter green above.

Biological characteristics: In winter, prefers open woodland in lowlands, forest fringes, parks, wooded riverbanks, and thickets. Territorial; solitary outside breeding season or in family and mix-species feeding flocks. Not shy, active and agile, mostly spends time foraging for arthropods in cover, making it difficult to spot. Able to hover and catch flies.

Distribution and abundance: A vagrant or scarce passage migrant in northern Iran and Khorasan.

Conservation status: This bird is not listed in the global or national protected species.

ویژگیهای ظاهری: طول بدن ۹٫۵ تا ۱۰٫۵ سانتی‌متر و گستردگی بالها ۱۵ تا ۲۱ سانتی‌متر است. سسکی کوچک‌جثه است که شباهت زیادی به «سسک بیدی سبز» دارد ولی به واسطه جثه کوچکتر، منقار کوتاهتر، نداشتن رنگ زرد در دو طرف سر و زیرتنه و نوار ابرویی سفید که در پروبال تازه روییده متمایل به زرد به نظر می‌رسد، از آن تفکیک می‌شود. نر و ماده هم‌شکل و دارای اندک تغییرات فصلی هستند. در پرنده بالغ تارک سر، پس گردن و روتنه خاکستری سبز دیده می‌شود. بالها خاکستری تیره هستند و یک نوار بالی پهن کوتاه به رنگ سفید دارد. گاهی نیز نوار بالی نازک و روشن ولی ناواضح دیگری روی پوشش‌های میانی بالها دیده می‌شود. دم کوتاه، در انتها مربع شکل و به رنگ قهوه‌ای است. زیرتنه نیز سفید مات است و سایه‌ای به رنگ خاکستری کمرنگ در دو طرف سینه و پهلوها به چشم می‌آید. منقار باریک و ظریف، نیم‌نوک بالایی تیره و نیم‌نوک پایینی صورتی مایل به زرد است. پاها نیز به رنگ خاکستری قهوه‌ای هستند. در پروبال فرسوده در پایان دوره جوجه‌آوری، پرهای روتنه رنگ سبز زیتونی خود را از دست می‌دهد و به رنگ خاکستری قهوه‌ای کمرنگ می‌گراید، نوار(های) بالی ناپدید و نوار ابرویی منقطع و کوتاهتر می‌شود. پرنده نابالغ تا حدی شبیه به بالغها است ولی قهوه‌ای‌تر به نظر می‌رسد و روتنه سبز کمرنگ دارد.

ویژگیهای زیستی: در زمستان اغلب در ارتفاعات پایینتر در درختزارهای باز، حاشیه جنگلها، نواحی پاکتراشی شده و فضاهای باز درون جنگلها، همچنین پارکها، بیشه‌ها و بوته‌زارها به سر می‌برد. در خارج از دوره جوجه‌آوری قلمروطلب است و اغلب به تنهایی دیده می‌شود. گاهی نیز در گروههای خانوادگی و به طور مخلوط با سایر گونه‌ها تغذیه می‌کند. خجالتی نیست، خیلی پر جنب‌وجوش و چابک است و بیشتر وقت خود را به جستجوی بندپایان روی درختان سپری می‌کند و به این دلیل دیدنش دشوار است. همچنین قادر است با درجابال‌زنی یا تعقیب حشرات در هوا آنها را صید کند.

پراکنش و فراوانی: مهاجر عبوری بسیار کمیاب و یا سرگردان شمال کشور و همچنین نواحی خراسان است.

وضعیت حفاظت: در فهرست پرندگان حمایت شده ملی و جهانی قرار ندارد.

Phylloscopus nitidus سسک بیدی سبز

Green Warbler (Green Leaf Warbler)

ترکی: گوی سویود بول بولی، کردی: چوله‌کهی په‌رچه‌ی سه‌وزی لاو ینان

Morphological characteristics: 10-11 cm length and 16-21 cm wing-span. A small warbler very similar to Greenish Warbler *P. trochiloides* and Common Chiffchaff *P. collybita*, distinguished from latter by larger head, rounder crown, longer yellow supercilium bordered below by long dark eye-stripe, yellow underparts, bicoloured bill (upper mandible dark, lower mandible yellowish pink), and presence of one or two pale wing-bars. Sexes similar with little seasonal variation. Adult shows olive-green crown, nape, and upperparts, dark grey wings with a short, broad yellow-white wing-bar; a second wing-bar might be present on median coverts but is narrower, paler, and less distinct. Tail short, square-ended, and brown; throat to breast pale yellow, gradually merging into white on belly and with pale grey wash on side of breast and flanks. Legs grey-brown. In worn plumage in late breeding season, upperparts turn pale grey-brown, wing-bars absent, and supercilium shorter and broken. Juvenile inseparable.

Biological characteristics: Breeds in lush mountain-forest especially with copses of poplar, maple, and birch, with ample undergrowth and in open juniper woodland, up to scrub at tree-line, in winter also open woodland in lowlands, forest fringes and glades, parks, wooded riverbanks, and thickets. Territorial; solitary outside breeding season or in family and mix-species feeding flocks. Active and agile, mostly spends time foraging for arthropods on trees, making it difficult to spot. Able to hover and catch flies. Breeding starts mid-April. Monogamous. Nest a loosely built domed structure of twigs, leaves, stems, rootlets, and moss, lined with hair and feathers, built on ground, among bushes, or in rodent hole. Usual clutch 4-6 sub-elliptical, smooth and slightly glossy white eggs, 15.6x12.7 mm in size. Eggs hatch after 14-16 days. Chicks, downy and altricial, leave nest in 14-16 days, still cared for and fed by parents for a longer time.

Distribution and abundance: A common summer visitor to Kaleibar Mountains (northern Azarbaijan), in smaller numbers also in Caspian Forests. A fairly common migrant in spring and autumn throughout northern and eastern Iran.

Conservation status: This bird is not listed in the global or national protected species.

ویژگیهای ظاهری: طول بدن ۱۰ تا ۱۱ سانتی‌متر و گستردگی بالها ۱۶ تا ۲۱ سانتی‌متر است. سسکی کوچک‌جثه و خاکی‌رنگ که شباهت زیادی به «سسک سبز» و «سسک چیف‌چاف» دارد ولی به واسطه جثه بزرگتر، منقار درازتر و قویتر، زردی دو طرف سر و زیرتنه و نوار ابرویی زرد از آن تفکیک می‌شود. همچنین به واسطه سر بزرگتر، تارک سر گردتر، نوار ابرویی کشیده‌تر که در زیر به نوار چشمی تیره رنگی محدود می‌شود، زیرتنه زرد رنگ، منقار دو رنگ (نیم‌نوک بالا تیره و نیم‌نوک پایین صورتی مایل به زرد) و همچنین وجود یک تا دو نوار بالی کمرنگ از «سسک چیف‌چاف» متمایز می‌شود. نر و ماده هم‌شکل و دارای اندک تغییرات فصلی هستند. در پرنده بالغ تارک سر، پس گردن و روتنه زیتونی سبز دیده می‌شود. بالها خاکستری تیره هستند و یک نوار بالی پهن کوتاه به رنگ زرد مایل به سفید دارد. گاهی نیز نوار بالی نازک و روشن ولی ناواضح دیگری روی پوشش‌های میانی بالها دیده می‌شود. دم کوتاه، در انتها مربع شکل و به رنگ قهوه‌ای است. چانه، گلو و سینه زرد کمرنگ و مابقی زیرتنه به تدریج به سفیدی می‌گراید و دو طرف سینه و پهلوها ته رنگ خاکستری مات دارد. پاها نیز به رنگ خاکستری قهوه‌ای هستند. در پروبال فرسوده در پایان دوره جوجه‌آوری، پرهای روتنه به رنگ خاکستری قهوه‌ای کمرنگ می‌گراید، نوار(های) بالی ناپدید و نوار ابرویی منقطع و کوتاه‌تر می‌شود. پرنده نابالغ شباهت زیادی به بالغها دارد.

ویژگیهای زیستی: جنگلهای انبوه موجود در نواحی کوهستانی به ویژه توده‌های توس، افرا و یا راش همراه با زیر اشکوب متراکم، درختزارهای ارس و همچنین درختزارهای حاشیه رودخانه‌های کوهستانی را به عنوان زیستگاه برمی‌گزیند و در زمستانها در درختزارهای باز واقع در مناطق پست، حاشیه جنگلها و همچنین باغات، پارکها و پرچینها یافت می‌شود. قلمروطلب و منزوی است و در خارج از دوره جوجه‌آوری اغلب به تنهایی، گاهی در دسته‌های کوچک دیده می‌شود. پر جنب‌وجوش، چابک و بیقرار است و اغلب بالهای خود را تکان می‌دهد. حشرات و عنکبوتهای کوچک را از روی برگها و شاخه‌های اشکوبهای بالایی درختان و به ندرت از روی زمین صید می‌کند. همچنین حشرات در حال پرواز را تعقیب و شکار می‌کند. جوجه‌آوری از اواخر فروردین و با تشکیل قلمرو در جنگلهای موجود در نواحی کوهستانی و یا در پوشش گیاهی موجود در امتداد نهرها و رودخانه‌های این دسته از نواحی آغاز می‌شود. تک همسر است و آشیانه‌اش توده‌ای گنبدی شکل و سست با یک دهانه ورودی از سرشاخه‌ها، برگها، ساقه‌های گیاهان علفی، ریشکها و خزه‌ها است که آن را روی زمین، بین بوته‌ها و اغلب در مقابل یک گیاه در حال رشد و یا درون یک سوراخ بنا می‌کند و درونش را با مو و پر می‌پوشاند. معمولاً چهار تا شش تخم نیمه بیضی، صاف، تا حدی صیقلی، به رنگ سفید و به ابعاد ۱۲,۷×۱۵,۶ میلی‌متر می‌گذارد. تفریح تخمها ۱۴ تا ۱۶ روز به طول می‌انجامد. جوجه‌ها در بدو تولد پوشیده از کرک، ناتوان و برای تغذیه وابسته به والدین هستند، در ۱۴ تا ۱۶ روزگی آشیانه را ترک می‌کنند ولی همچنان تا مدتی پس از آن توسط والدین مراقبت و تغذیه می‌شوند.

پراکنش و فراوانی: تابستان‌گذران معمول جنگلهای کوههای کلیبر در آذربایجان شرقی است. همچنین به تعداد کمتر در جنگلهای نواحی جنوبی دریای خزر تابستان‌گذرانی می‌کند. به صورت مهاجر معمول بهاره و پاییزه در نواحی شمالی و شرقی کشور دیده می‌شود.

وضعیت حفاظت: در فهرست پرندگان حمایت شده جهانی و ملی قرار ندارد.

ویژگیهای ظاهری: طول بدن ۱۳٫۵ تا ۱۵ سانتی‌متر و گستردگی بالها ۲۰ تا ۲۳ سانتی‌متر است. سسکی بزرگ جثه و خپله با بالهای بلند، پاهای دراز و دم به نسبت کوتاه است. نر و ماده تا حدی همشکل (به استثنای تفاوت رنگ تارک سر) و فاقد تغییرات فصلی هستند. پرنده نر بالغ پیشانی و تارک سر سیاه دارد که تا حد چشمها امتداد یافته است. پس سر و روتنه خاکستری تیره، بالها قهوه‌ای زیتونی و دم دودی مایل به سیاه است و پرهای کناری آن حاشیه قهوه‌ای تر دارند. زیر تنه خاکستری، پهلوها خاکستری زیتونی و پوشپرهای زیر دم و زیر بالها خاکستری دیده می‌شود. منقار سیاه مات و پاها خاکستری مایل به آبی است. پرنده ماده بالغ شبیه نر است ولی پیشانی و تارک سر قهوه‌ای مایل به قرمز، روتنه بیشتر قهوه‌ای زیتونی و پهلوها ته رنگ قهوه‌ای دارد. پرنده نابالغ شبیه به ماده بالغ است ولی روتنه خرمایی و زیر تنه تیره‌تر دارد و پیشانی و تارک سر کمرنگتر و به رنگ قهوه‌ای مایل به سیاه یا قهوه‌ای مایل به زرد دیده می‌شود.

ویژگیهای زیستی: جنگلهای بالغ همراه با زیراشکوب بوته‌ای نه چندان انبوه را به عنوان زیستگاه برمی‌گزیند. همچنین در پارکها، حومه شهرها و حتی مناطق شهری با درختان بلند و دارای زیر اشکوب مناسب دیده می‌شود و از جنگلهای سوزنی‌برگ اجتناب می‌کند. در خارج از دوره جوجه‌آوری به تنهایی یا در دسته‌های کوچک دیده می‌شود. پروازی سریع و مستقیم دارد. در دوره جوجه‌آوری اغلب از حشرات تغذیه می‌کند و آنها را از روی برگها و سرشاخه‌ها صید می‌کند. در سایر فصول بیشتر از میوه‌ها تغذیه می‌کند. جوجه‌آوری از اوایل اردیبهشت و با تشکیل قلمرو آغاز می‌شود. تک همسر است و آشیانه‌اش کاسه‌ای محکم از علوفه خشک و ریشکها است که آن را روی بوته‌ها، درختان جوان یا شاخه‌های پایینتر درختان بنا می‌کند و درونش را با الیاف نرم گیاهی و مو می‌پوشاند و اغلب لبه آشیانه را با مقداری الیاف گیاهی به ساقه‌های اطراف متصل می‌کند. معمولاً پنج و گاهی چهار تا شش تخم نیمه بیضی، صاف، صیقلی، سفید، مایل به نخودی، زیتونی یا صورتی، با لکه‌ها و خالهای نخودی رنگ، زیتونی، قهوه‌ای، قهوه‌ای مایل به قرمز، قرمز مایل به بنفش و خاکستری و به ابعاد ۱۴٫۸ × ۱۹٫۶ میلی‌متر می‌گذارد. تفریح تخمها ۱۰ تا ۱۵ روز به طول می‌انجامد. جوجه‌ها در بدو تولد عریان، ناتوان و برای تغذیه وابسته به والدین هستند، در ۱۱ تا ۱۲ روزگی آشیانه را ترک می‌کنند و تا حدود ۱۴ تا ۲۱ روز پس از آن همچنان در کنار والدین باقی می‌مانند. در برخی مناطق دو دسته تخم در هر دوره جوجه‌آوری می‌گذارد.

پراکنش و فراوانی: تابستان‌گذران معمول جنگلهای خزری و کوههای کلیبر در آذربایجان شرقی است. همچنین مهاجر عبوری معمول بهاره و پاییزه اغلب نواحی کشور است. تعداد کمی نیز زمستانها در نواحی جنوبی دریای خزر و اطراف تهران باقی می‌مانند.
وضعیت حفاظت: در فهرست پرندگان حمایت شده جهانی و ملی قرار ندارد.

Sylvia atricapilla سسک سر سیاه

Blackcap

ترکی: قارا باش سووس، کردی: چوله‌کهی پهرچهی سه رهش

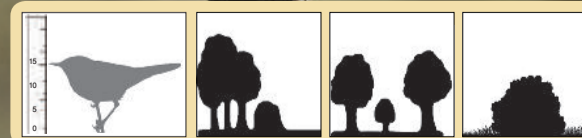

Morphological characteristics: 13.5-15 cm length and 20-23 cm wingspan. A large warbler with rather stocky build, long wings, and relatively short tail. Sexes rather similar (except for colour of cap) with no seasonal variation. Adult male shows black forehead and crown, extending to upper part of eye, dark grey nape and upperparts, olive-brown wings, and sooty-black tail with browner outer feathers. Underparts grey, flanks olive-grey, under tail-coverts and underwing also grey, bill dull black, and legs blue-grey. Adult female similar to male but forehead and crown red-brown, upperparts more extensively washed olive-brown, and flanks tinged brown. Juvenile rather like adult female but rufous above and darker below, with lighter forehead and crown which appears black-brown or yellow-brown.

Biological characteristics: Prefers mature forests, not with too dense shrubby undergrowth, also parklands, fruit orchards, suburbs, and even towns with tall trees and undergrowth; avoids coniferous forests. Solitary or in small groups outside breeding season. Flight fast and straight. Feeds mostly on insects in breeding season, mainly picked from leaves and twigs, more on fruit at other times. Breeding starts late April. Monogamous. Nest a finely-constructed cup of dried grass and rootlets, built on young trees or lower branches of tall trees, lined with plant down and hair, attached to nearby branches with some plant material. Usual clutch 5, sometimes 4-6, sub-elliptical smooth and glossy eggs, white, pale buff, olive, or pink, spotted and blotched buff, olive, brown, red-brown, purple-brown, or grey, 19.6×14.8 mm in size. Eggs hatch after 10-15 days. Chicks, altricial and nidicolous, leave nest in 11-12 days but remain with parents for another 14-21 days. In some habitats, two clutches may be laid annually.

Distribution and abundance: A common summer visitor to Caspian forests and Kaleibar Mountains (north Azarbaijan). Also a common and widespread passage migrant in spring and autumn. Small numbers remain through winter in the south Caspian region and Tehran area.

Conservation status: This bird is not listed in the global or national protected species.

Sylvia borin سسک باغی

Garden Warbler

ترکی: سوس، کردی: چوله‌که‌ی پهرچه‌ی باغی

Morphological characteristics: 13-14.5 cm length and 20-24.5 cm wing-span. A relatively large and bulky warbler, olive brown-grey in colour; rather featureless but differing from other plain-coloured warblers by relatively large size and short and thick grey-based bill. Sexes similar with little seasonal variation. Adult shows diffuse grey-buff supercilium, grey neck-side, and olive-brown crown, nape, upperparts, and rump. Wings long, pointed, and darker than upperparts; fringes of inner secondaries and tertials pale sandy grey. Tail relatively long with darker feathers than rump and underparts, underparts dull white, chin and throat tinged buff, and breast and flanks brown-buff. Bill short and rather thick, grey with lighter lower mandible; legs grey-brown. Juvenile like adult but more sandy or yellowish on upperparts with buff or olive-tinged underparts.

Biological characteristics: Prefers fringes of broad-leaved or mixed woodlands, shrubby hillsides, also shrub along riverbanks and streams. A solitary bird outside breeding season, but might gather in small parties in autumn, feeding on fruits. Flight fast and usually straight. Feeds mostly on insects in breeding season, mainly picked from leaves and twigs, sometimes by hovering and flycatching; feeds more on fruit at other times.

Distribution and abundance: A common passage migrant in spring and autumn, especially in the north and west.

Conservation status: This bird is not listed in the global or national protected species.

ویژگیهای ظاهری: طول بدن ۱۳ تا ۱۴٫۵ سانتی‌متر و گستردگی بالها ۲۰ تا ۲۴٫۵ سانتی‌متر است. سسکی به نسبت درشت‌جثه و خپله به رنگ زیتونی مایل به قهوه‌ای خاکستری و تقریباً فاقد نشانه واضحی برای شناسایی است، ولی به واسطه جثه به نسبت درشت و منقار کوتاه و قوی که در قاعده خاکستری رنگ است، از سایر سسکهای خاکی رنگ قابل تفکیک است. نر ماده هم‌شکل و دارای اندک تغییرات فصلی هستند. پرنده بالغ نوار ابرویی ناواضح به رنگ نخودی خاکستری کم‌رنگ دارد. دو طرف گردن خاکستری و تارک سر، پس گردن، روتنه و دمگاه قهوه‌ای زیتونی است. بالها بلند، نوک تیز و تیره‌تر از روتنه و حاشیه شاهپره‌های ثانویه داخلی و پره‌های ردیف سوم بالها خاکی خاکستری کم‌رنگ دیده می‌شوند. دم به نسبت بلند و پره‌های آن نسبت به دمگاه و روتنه تیره‌تر به نظر می‌رسند. زیرتنه سفید مات، چانه و گلو با ته رنگ نخودی و سینه و پهلوها به رنگ نخودی مایل به قهوه‌ای است. منقاری کوتاه و به نسبت ضخیم، به رنگ خاکستری دارد و نیم‌نوک پایین روشن‌تر دیده می‌شود. پاها نیز قهوه‌ای مایل به خاکستری است. پرنده نابالغ شبیه بالغها است ولی روتنه آن خاکی‌تر یا مایل به زرد و زیرتنه نخودی یا مایل به زیتونی است.

ویژگیهای زیستی: حاشیه درختزارهای پهن‌برگ یا مخلوط با سوزنی‌برگان، بوته‌زارهای دامنه کوهها، همچنین زیراشکوبهای بوته‌زارهای حاشیه رودخانه‌ها و جویبارها را به عنوان زیستگاه برمی‌گزیند. پرنده‌ای منزوی است و در خارج از دوره جوجه‌آوری به تنهایی دیده می‌شود ولی گاهی در پاییز برای تغذیه از میوه درختان به دور هم جمع می‌شوند. پروازی سریع و اغلب مستقیم دارد. در دوره جوجه‌آوری بیشتر از حشرات تغذیه می‌کند و آنها را از روی شاخ و برگ و سرشاخه‌های درختان صید می‌کند. گاهی نیز با درجابال‌زنی و یا تعقیب حشرات در حال پرواز به شکار آنها می‌پردازد. در سایر اوقات سال اغلب از میوه گیاهان استفاده می‌کند.

پراکنش و فراوانی: به صورت مهاجر عبوری معمول بهاره و پاییزه در نواحی وسیعی در شمال و غرب کشور دیده می‌شود.

وضعیت حفاظت: در فهرست پرندگان حمایت شده جهانی و ملی قرار ندارد.

سسک گلو سفید *Sylvia communis*

Common Whitethroat

ترکی: آغ بوغاز سووس، کردی: چوله‌که‌ی په‌رچه‌ی گهردن سپی

ویژگیهای ظاهری: طول بدن ۱۳ تا ۱۵ سانتی‌متر و گستردگی بالها ۱۸٫۵ تا ۲۳ سانتی‌متر است. سسکی متوسط‌جثه با بالهای بلند و نوک‌تیز، دم بلند و تارک سر برجسته است. نر و ماده متفاوت و دارای اندک تغییرات فصلی هستند. در پرنده نر بالغ پیشانی، تارک سر و گونه‌ها خاکستری روشن است که به شکل کلاه‌خودی تا زیر چشمها و پس گردن امتداد می‌یابد. حلقه دور چشمها سفید و باریک و عنبیه قرمز خرمایی است. روتنه خاکستری قهوه‌ای دارد و پوشش‌های روی بالها و شاهپره‌های ثانویه حاشیه پهن به رنگ قهوه‌ای خرمایی دارند که الگوی خاصی ایجاد می‌کنند. دم بلند و در انتها مربع شکل، به رنگ خاکستری و پرهای کناری آن سفید است. چانه و گلو سفید، سینه با سایه صورتی، پهلوها و پوشش‌های زیر دم مایل به نخودی و مابقی زیرتنه سفید چرک دیده می‌شود. منقار قوی و در قاعده نیم‌نوک پایین به رنگ زرد و پاها قهوه‌ای زرد هستند. پرنده ماده شباهت زیادی به نر دارد ولی چشمها قهوه‌ای دودی هستند و تارک سر، گونه‌ها، پوشش‌های کوچکتر روی بالها و زیرتنه قهوه‌ای‌تر به نظر می‌رسد. همچنین پرهای کناری دم سفیدی کمتری دارند. پرنده نابالغ شبیه ماده بالغ است ولی روتنه قهوه‌ای تری دارد.

ویژگیهای زیستی: در طیف وسیعی از انواع زیستگاهها شامل بوته‌زارهایی با بوته‌های خاردار کوتاه، پارکها، پرچینها، خلنگزارها، اراضی مزروعی و گاهی اوقات در حاشیه پیکره‌های آبی دیده می‌شود و از جنگلهای انبوه با درختان بلند و پوشش گیاهی متراکم حاشیه تالابها دوری می‌کند. در پایان دوره جوجه‌آوری و در زمان مهاجرت به شکل گروهی و در سرزمینهای زمستان‌گذرانی به صورت منزوی دیده می‌شود. پروازی نامتعادل ولی قوی شامل حرکت تند و موج دارد که با تکانهای سریع یا بادبزی دم همراه است. در دوره جوجه‌آوری بیشتر از حشرات به ویژه سوسکها و لارو آنها تغذیه می‌کند، در اواخر تابستان تغذیه از میوه گیاهان افزایش می‌یابد و در زمان مهاجرت پاییزه و در زمستان بیشتر از میوه‌های سته استفاده می‌کند. جوجه‌آوری از اردیبهشت و با تشکیل قلمرو آغاز می‌شود. تک همسر و گاهی چند همسر (یک نر با دو ماده) است و آشیانه‌اش کاسه‌ای به نسبت عمیق و سست از علوفه خشک و ریشکها است که آن را درون بوته‌های کوتاه یا روی گیاهان بلند بنا می‌کند و درونش را با علوفه نرم و مو می‌پوشاند. معمولاً چهار تا پنج و به ندرت سه تا هفت تخم نیمه بیضی، صاف، صیقلی، آبی یا سبز کمرنگ، با خالها و لکه‌های خیلی کوچک به رنگ سبز روشن زیتونی یا نخودی و لکه‌های خاکستری تیره و به ابعاد ۱۳٫۹ × ۱۸٫۶ میلی‌متر می‌گذارد. تقریباً ۱۱ تا ۱۳ روز به طول می‌انجامد. جوجه‌ها در بدو تولد عریان، ناتوان و برای تغذیه وابسته به والدین هستند. پرورش جوجه‌ها ۱۰ تا ۱۲ روز به طول می‌انجامد. معمولاً دو دسته تخم در هر دوره جوجه‌آوری می‌گذارد.

پراکنش و فراوانی: تابستان‌گذران معمول در درختزارهای باز و بوته‌زارهای کوههای کلیبر در آذربایجان شرقی، دامنه‌های شمالی البرز و ارتفاعات شمال خراسان است و به صورت محلی در ارتفاعات استان کرمان و سیستان و بلوچستان نیز دیده می‌شود. همچنین به صورت مهاجر عبوری بهاره و پاییزه در اغلب مناطق کشور دیده می‌شود.

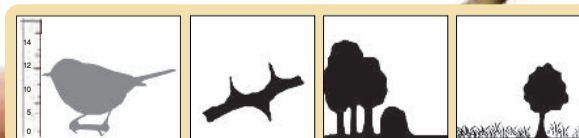
وضعیت حفاظت: در فهرست پرندگان حمایت شده جهانی و ملی قرار ندارد.

Morphological characteristics: 13-15 cm length and 18.5-23 cm wingspan. A medium-sized warbler with long and pointed wings, long tail, and peaked crown. Sexes dissimilar with little seasonal variation. Adult male has light grey forehead, crown, and cheek, extending below eye and nape forming a helmet. Eye-ring narrow and white, eyes rufous-red. Upperparts brown-grey, broad fringes of upper wing-coverts and secondaries rufous, creating warm-coloured wing-patch. Tail long and square-ended, grey in colour with white outer feathers. Chin and throat white, breast tinged pink, flanks and under tail-coverts tinged buff, and rest of underparts off-white. Bill strong and yellow on base of lower mandible; legs yellow-brown. Female similar to male but with brown eyes, browner crown, cheek, smaller upper wing-coverts, and underparts; less white on tail-feathers. Juvenile like adult female but more uniform brown above.

Biological characteristics: Inhabits wide range of scrubby and bushy habitats including parklands, hedgerows and bush in cultivations, and marshland; avoids tall closed forests and densely vegetated wetlands. Gregarious in post-breeding period and on migration, but solitary in winter quarters. Flight action not constant, but strong, flitting and undulating, with frequent song-flights, accompanied by flirts and fanning of tail in top of bush after landing. Feeds mainly on insects in breeding season, especially beetles and beetle larvae, increasingly on fruit in late-summer, and mostly on berries on migration and in winter. Breeding starts late April. Monogamous or polygamous (one male and two females); territorial. Nest a quite deep and loose cup of dried grass and rootlets, lined with plant down and hair, built in bush or shrub. Usual clutch 4-5, rarely 3-7, sub-elliptical smooth and glossy eggs, blue or light green, finely spotted light olive-green or buff, or speckled dark grey, 18.6x13.9 mm in size. Eggs hatch after 11-13 days. Chicks altricial and nidicolous. Fledging period 10-12 days. Usually two clutches laid annually.

Distribution and abundance: A common summer visitor in open woodland and shrubs in Kaleibar Mountains (north Azarbaijan), northern Alborz hillsides, and northern Khorasan uplands; also, locally on mountains of Kerman and Baluchestan. Also a passage migrant in spring and autumn throughout Iran.

Conservation status: This bird is not listed in the global or national protected species.

Sylvia curruca سسک نقابدار

Lesser Whitethroat

ترکی: پچه لی سووس، کردی: چوله‌کهی، په‌رچه‌ی نیقابدار

Morphological characteristics: 12.5-13.5 cm length and 16.5-20.5 cm wing-span. A small warbler, rather compact with round head and short tail; has prominent white throat and partly white outer tail-feathers and therefore rather similar to Common Whitethroat *S. communis*, but wing uniform grey, without patch of buff or rufous. Sexes greatly similar with no seasonal variation. Adult has grey head; black-brown lore and ear-coverts create an indistinct dark mask. Eyes grey-brown and eye-ring whitish. Upperparts dull brown, wings dark brown-grey, and rump, and upper tail-coverts grey, tail also dark brown-grey with white outer feathers. Throat white, side of breast and flanks washed buff, underparts off-white, and legs grey-blue. Juvenile like adult but crown uniform grey and upperparts tinged brown-grey; face mask not conspicuous.

Biological characteristics: Prefers scrublands with low scrub and small trees, clearings in broad-leaved or mixed forest, young plantations, hedgerows, orchards, and patches of scrub in grasslands in deserts and semi-deserts; occupies thorn scrub near seasonal streams in winter. Partly gregarious outside breeding season. Flight action slow, not jerky but rather inconstant; escape-flight short and direct in low vegetation, but longer when between trees. Feeds mainly on invertebrates picked from leaves, twigs, or barks, also on berries late-summer and autumn; recorded drinking nectar and eating antlers of flowers on migration. Breeding starts late April. Monogamous. Nest a quite deep and loose cup of grass, dried leaves, rootlets, and herb stems, with spider webs on outside, lined with finer grass and hair, placed in bushes and low conifers. Usual clutch 4-6, rarely 3-7, sub-elliptical smooth and glossy eggs, white or creamy white, sparsely blotched or spotted olive, buff-olive, and grey, 17.6×13.1mm in size. Eggs hatch after 10-14 days. Chicks, altricial and nidicolous, leave nest in 10-13 days but remain in nest vicinity and are fed by parents for a longer time. Usually two clutches laid annually.

Distribution and abundance: Taxonomy complicated, several taxa occurring in Iran which may be different species. Rather large and dark grey *curruca* (or *caucasica*?) a rather common summer visitor to forests in Kaleibar Mountains (north Azarbaijan) and a passage migrant from mid-March to early May and in September in northern and western Iran, east to Golestan, Fars, and Hormozgan. Small pale sand-coloured form *minula* with shorter outer primary common in winter from Hormozgan and south Khorasan east to Sistan-Baluchestan, migrating through northeast Iran from mid-summer to early autumn and in spring, occurring west to Tehran area; said to breed in Harir Rud valley (northeast Khorasan) and in Sistan-Baluchestan. Large and brown *blythi* (or *halimodendri*?) winters commonly in Sistan-Baluchestan and south Khorasan, occasionally west to Bushehr, migrating through east Iran from early April to early May and from early September into October. Large pale sand-coloured form *margelanica* recorded in winter in Khuzestan and Sistan-Baluchestan.

Conservation status: This bird is not listed in the global or national protected species.

2

ویژگیهای ظاهری: طول بدن ۱۲٫۵ تا ۱۳٫۵ سانتی‌متر و گستردگی بالها ۱۶٫۵ تا ۲۰٫۵ سانتی‌متر است. سسکی کوچک‌جثه ولی خپله با سر گرد و دم کوتاه است و به واسطه گلوی سفید و پرهای سفید رنگ کناری دم تا حدی شبیه به «سسک گلو سفید» به نظر می‌رسد ولی به واسطه بالهای یکدست خاکستری و نیز فقدان لکه نخودی یا خرمایی روی بالها از آن متمایز می‌شود. نر و ماده تقریباً هم‌مشکل و فاقد تغییرات فصلی هستند. پرندۀ بالغ سر خاکستری دارد و در فاصله چشمها تا منقار و گوشپرها قهوه‌ای مایل به سیاه است که شبیه به ماسک تیره نامشخصی به چشم می‌آید. چشمها قهوه‌ای خاکستری و حلقه دور چشمها مایل به سفید هستند. روتنه قهوه‌ای مات، بالها خاکستری قهوه‌ای تیره و پس گردن، دمگاه و پوشپرها روی دم خاکستری دیده می‌شود. دم نیز خاکستری قهوه‌ای تیره و حاشیه پرهای کناری آن سفید است. گلو سفید، دو طرف سینه و پهلوها نخودی‌تر و زیرتنه سفید چرک است. پاهای نیز آبی خاکستری هستند. پرندۀ نابالغ شبیه به بالغها است ولی تارک سر یکدست خاکستری و روتنه با ته رنگ خاکستری قهوه‌ای دیده می‌شود و نقاب صورت چندان مشخص نیست.

ویژگیهای زیستی: بونه‌زارهایی با بوته‌ها و درختان کوتاه، فضاهای باز میان جنگلهای پهن‌برگ یا توده‌های مخلوط، نهالکاریهای جوان، مناطق پاکتراشی شده، پرچینه‌ها، باغها و علفزارهای نواحی بیابانی و نیمه‌بیابانی را به عنوان زیستگاه برمی‌گزیند و در زمستان در خاربنه‌های حاشیه آبراهه‌های فصلی به سر می‌برد. در خارج از دوره جوجه‌آوری تا حدی اجتماعی است. پروازی آرام، بی‌شتاب و تا حدی بی‌ثبات دارد ولی در زمان احساس خطر به طور مستقیم در فواصل کوتاه بین پوشش گیاهی کم‌ارتفاع و در فواصل طولانی‌تر بین درختان جابه‌جا می‌شود. بیشتر از بی‌مه‌رها تغذیه می‌کند و آنها را از روی برگها و سرشاخه‌های بوته‌ها و یا پوست درختان صید می‌کند. در اواخر تابستان و پاییز از میوه‌های سته نیز استفاده می‌کند. همچنین گزارشهایی از تغذیه از شهد و بساک گلها در زمان مهاجرت موجود است. جوجه‌آوری از اردیبهشت و با تشکیل قلمرو و در حاشیه درختزارها، بیشه‌زارها، مناطق پاکتراشی شده در جنگلهای پارکها و درختان پراکنده با زیراشکوبی از بوته‌ها آغاز می‌شود. تک همسر است و آشیانه‌اش کاسه‌ای به نسبت عمیق و سست از علوفه و برگهای خشک، ریشکها و ساقه‌های نازک و در لایه بیرونی از تارهای عنکبوت است که آن را درون بوته‌ها یا روی سوزنی‌برگان کوتاه بنا می‌کند و درونش را با علوفه نرم و مو می‌پوشاند. معمولاً چهار تا شش و به ندرت سه تا هفت تخم نیمه بیضی، صاف، صیقلی، سفید یا سفید مایل به کرم، با خالها یا لکه‌های پراکنده به رنگ زیتونی، زیتونی نخودی و خاکستری و به ابعاد ۱۳٫۱ × ۱۷٫۶ میلی‌متر می‌گذارد. تفریح تخمها ۱۰ تا ۱۴ روز به طول می‌انجامد. جوجه‌ها در بدو تولد عربان، ناتوان و برای تغذیه وابسته به والدین هستند. در ۱۰ تا ۱۳ روزگی آشیانه را ترک می‌کنند ولی همچنان تا مدتی پس از آن در اطراف آشیانه باقی مانده و توسط والدین تغذیه می‌شوند. معمولاً دو دسته تخم در هر دوره جوجه‌آوری می‌گذارد.

پراکنش و فراوانی: وضعیت رده‌بندی این گونه تا حد زیادی پیچیده و مبهم است و هنوز اتفاق نظر کامل در مورد زیرگونه‌های این پرندۀ (که حتی می‌توانند گونه‌های متفاوتی باشند) وجود ندارد. زیرگونه *S. c. curruca* (یا *S. c. caucasica*?) تا حدی درشت‌جثه و به رنگ خاکستری تیره است که به صورت نسبتاً معمول تابستان‌گذران جنگلهای موجود در کوههای کلیبر در آذربایجان شرقی است و به صورت مهاجر عبوری از اواخر اسفند تا اواسط اردیبهشت و همچنین اواخر تابستان در نوار شمالی کشور تا استان گلستان و نواحی غربی تا استانهای فارس و هرمزگان دیده می‌شود. زیرگونه *S. c. minula* کوچک‌جثه‌تر از زیرگونه قبل و شنی‌کمرنگ است که به طور معمول زمستان‌گذران استانهای هرمزگان و جنوب خراسان به سوی شرق تا استان سیستان و بلوچستان است و به صورت مهاجر در شمال شرق کشور از اواسط تابستان تا اوایل پاییز و اوایل بهار و به سمت غرب تا اطراف تهران دیده می‌شود و به احتمال زیاد در دره هریرود در شمال شرق خراسان و استان سیستان و بلوچستان نیز جوجه‌آوری می‌کند. زیرگونه *S. c. blythi* (یا *S. c. halimodendri*?) درشت‌جثه‌تر از زیرگونه قبل و به رنگ قهوه‌ای است و به طور معمول زمستان‌گذران استانهای سیستان و بلوچستان و جنوب خراسان است و گاهی به سوی غرب تا بوشهر یافت می‌شود. همچنین به صورت مهاجر در شرق ایران از اوایل بهار تا اواسط اردیبهشت و از اواسط شهریور تا اوایل پاییز حضور می‌یابد. زیرگونه *S. c. margelanica* نیز به نسبت درشت‌جثه و به رنگ شنی مات در زمستان در استانهای خوزستان و سیستان و بلوچستان دیده شده است.

وضعیت حفاظت: در فهرست پرندگان حمایت‌شده جهانی و ملی قرار ندارد.

ویژگیهای ظاهری: طول بدن ۱۱ تا ۱۲ سانتی‌متر و گستردگی بالها ۱۵ تا ۱۸ سانتی‌متر است. سسکی کوچک‌جثه ولی خپله با سر گرد و دم کوتاه و چشمها، منقار و پاها تیره است و شباهت زیادی به «سسک نقابدار» دارد ولی به واسطه منقار کوچکتر، بدن کمرنگتر و مات‌تر و تارک سر و گوشپره‌های کمرنگتر از آن متمایز می‌شود. بهترین راه تشخیص این گونه از «سسک نقابدار» بالهای کوتاهتر و گردتر و منقار کوتاهترش است به نحوی که طول بالها در این پرنده ۵۸ تا ۶۴ میلی‌متر و در زیرگونه‌های *S. c. curruca*، *S. c. blythi* و *S. c. margelanica* در حدود ۶۲ تا ۷۰ میلی‌متر است. همچنین طول دومین شاهپر اولیه، اغلب بزرگتر از هفتمین و کوچکتر از هشتمین و گاهی به اندازه آنها است، در حالی که در زیرگونه *S. c. curruca* «سسک نقابدار»، این شاهپر بزرگتر از پنجمین و کوچکتر از ششمین و در زیرگونه *S. c. blythi* این شاهپر بزرگتر از ششمین و کوچکتر از هفتمین شاهپر اولیه است. طول منقار (از سوراخ بینی) در این گونه ۵.۵ تا ۶.۴ میلی‌متر ولی در زیرگونه‌های *S. c. curruca* و *S. c. blythi* در حدود ۶.۲ تا ۷.۵ میلی‌متر و در زیرگونه *S. c. margelanica* در حدود شش تا هفت میلی‌متر است. نر و ماده همشکل و فاقد تغییرات فصلی هستند. پرنده بالغ تارک سر خاکستری روشن، گونه‌های خاکستری تیره و گلو سفید رنگ دارد. روتنه سنی خاکستری روشن، بالها قهوه‌ای خاکستری تیره و حاشیه شاهپرهای آن مایل به نخودی است. دم خاکستری قهوه‌ای تیره و پره‌های کناری آن سفید است. زیرتنه سفید سنی و در پهلوها نخودی کمرنگ دیده می‌شود. پرنده نابالغ شبیه به بالغها بوده ولی تارک سر خاکستری قهوه‌ای کمرنگ و گوشپره‌های تیره‌تر دارد.

ویژگیهای زیستی: بوته‌زارها و خاربنه‌های موجود در نواحی نیمه‌بیابانی را به عنوان زیستگاه برمی‌گزیند. در خارج از دوره جوجه‌آوری تا حدی اجتماعی است. خجالتی و مخفی‌کار است و اغلب در بوته‌های انبوه از انظار به دور می‌ماند. پروازی به نسبت سریع همراه با بال‌زدنهای سریع و منظم دارد و اغلب در فواصل کوتاه بین پوشش گیاهی کم ارتفاع جابه‌جا می‌شود. بیشتر از سایر سسک‌های نقابدار جنب‌وجوش دارد و روی زمین جابه‌جا می‌شود و اغلب دم خود را تکان می‌دهد. از بی‌مهره‌ها و تا حدی از میوه‌های سته تغذیه می‌کند.

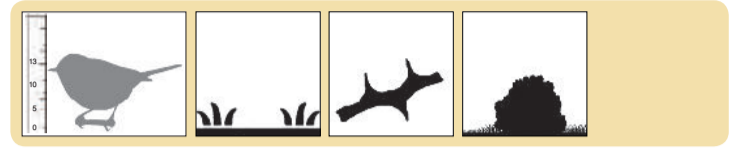
پراکنش و فراوانی: زمستان‌گذران نواحی جنوب شرقی کشور به ویژه اراضی پست سواحل خلیج فارس و استان سیستان و بلوچستان، دامنه‌های جنوبی زاگرس در استانهای فارس و کرمان، نواحی جنوبی خراسان و حوضه سیستان است. همچنین در زمان مهاجرت بهاره و پاییزه در نواحی وسیعی از شرق کشور تا اطراف تهران و همچنین استان خوزستان دیده می‌شود. گزارش‌هایی از حضور این پرنده در زمان مهاجرت پاییزه در اطراف تهران و البرز مرکزی موجود است.

وضعیت حفاظت: در فهرست پرندگان حمایت شده جهانی و ملی قرار ندارد.

Sylvia minula سسک نقابدار کوچک

Desert Lesser Whitethroat

ترکی: کیچیک پچه لی سووس، کردی: چوله‌که‌ی پهرچه‌ی نبقابدار بچووک

Morphological characteristics: 11-12 cm length and 15-18 cm wing-span. A small warbler with rounded head, short tail, and dark eye, bill, and legs, closely resembling Lesser Whitethroat *S. curruca*, but with shorter bill, paler sand-coloured plumage, and paler grey cap and ear-coverts; best separated from Lesser Whitethroat by shorter wing with more rounded tip, with wing length 58-64 mm in this bird, but about 62-70 mm in *S. c. curruca*, *S. c. blythi*, and *S. c. margelanica*. Tip of outermost functional first primary falls between tip of 6th-7th from outside or is equal to either of these (in *S. c. curruca*, outermost falls between 4th and 5th; in *S. c. blythi*, outermost is mostly between 5th and 6th). Also, bill from tip to nostril mainly 5.5-6.4 mm (*curruca* and *blythi* 6.2-7.5 mm, *margelanica* 6.0-7.0 mm). Sexes similar with no seasonal variation. Adult shows light grey cap, darker grey ear-coverts, and white throat. Upperparts light sandy-grey, wings dark brown-grey with pale brown-grey fringes to flight-feathers. Tail dark grey-brown with white outer feathers. Underparts white with some pale buff on flanks. Juvenile and autumn adult like spring adult but cap pale grey-brown and ear-coverts darker grey-brown.

Biological characteristics: Prefers bushlands and thorn scrub in semi-desert. Rather gregarious outside breeding season. Shy and wary, mostly hiding inside bush. Flight quite fast with quick and regular wing-beats, usually moving over short distances, flitting between patches of low scrub. More lively than other whitethroats, mostly moving on ground and cocking tail. Feeds on invertebrates and some berries.

Distribution and abundance: A common winter visitor to the southeast, particularly in lowlands along the Persian Gulf, in Sistan-Baluchestan, along the southern slopes of Zagros in Fars, as well as in Kerman, southern Khorasan, and Sistan basin. Widespread on passage in spring and autumn in eastern Iran, west to Tehran area and also in Khuzestan. Recorded on autumn passage also near Tehran and central Alborz.

Conservation status: This bird is not listed in the global or national protected species.

Sylvia althaea سسک نقابدار هیوم

Hume's Whitethroat (Hume's Lesser Whitethroat)

ترکی: هیوم بچه لی سووس، کردی: چوله‌کە ی پەرچە ی نیقابدار ی هیوم

Morphological characteristics: 11-13 cm length and 18-21 cm wing-span. A small warbler, bulky with rounded head and short tail. Very similar to Lesser Whitethroat *S. curruca* and considered as a sub-species (*S. c. althaea*) until recently, but distinguishable by darker colours, without contrast in colour between cap and mantle, larger size, longer tail, stronger and longer bill, and more rounded wing tip. Outermost functional primary (first) reaches to tip of 6th-7th from outside (as in Desert Lesser Whitethroat *S. minula*; outermost not as long as in Lesser Whitethroat). Sexes almost similar with no seasonal variation. In adult, upperparts and wings dull dark grey with slight brown tinge. Cap dark-grey, ear-coverts slate-grey, darker than cap, contrasting with white throat. Tail black-brown with white outer feathers. Underparts white, washed grey on side of breast and pale brown on flanks. Fresh plumage in autumn brighter, with browner upperparts and buff fringes to secondaries and tail-feathers. Also, white of underparts washed with pink, especially on flanks. Juvenile almost inseparable from adult, especially in autumn.

Biological characteristics: Inhabits juniper, almond, pistachio, buckthorn, and oak woodlands on slopes of arid rocky mountains; in winter, prefers thorn scrub in stony hills, usually along brooks or streams. Gregarious outside breeding season. Restless and active, nimbly climbs trees and constantly moves in dense bush, foraging for invertebrates. Probably also feeds on flower nectar and anthers. Breeding starts late March. Monogamous and territorial. Nest a thin and loose cup of dried grass and rootlets woven together with wool, lined with plant down and hair, built in short bush or low branch of tree. Usual clutch 4, sometimes 3, sub-elliptical, smooth and glossy eggs, white, creamy white, or pale grey, spotted and blotched with light and dark brown, 18.5×13.7 mm in size. No further data available on breeding, but probably as in Lesser Whitethroat.

Distribution and abundance: A common summer visitor to juniper woodlands in eastern Alborz, Khorasan highlands, and Kuh-e Taftan (Baluchestan). Also breeds in Zagros oak forests (from Azarbaijan south to Fars) and in almond and pistachio woodlands in Kerman highlands. Recorded on migration in south-eastern Iran and in central Alborz. Wintering birds recorded in Zahedan (Sistan-Baluchestan) and Bandar-e Kangan.

Conservation status: This bird is not listed in the global or national protected species.

ویژگیهای ظاهری: طول بدن ۱۱ تا ۱۳ سانتی‌متر و گستردگی بالها ۱۸ تا ۲۱ سانتی‌متر است. سسکی کوچک‌جثه ولی خپله با سر گرد و دم کوتاه است. شباهت زیادی به «سسک نقابدار» دارد و تا چندی پیش به عنوان زیرگونه‌ای از آن (*S.c. althaea*) شناخته می‌شد ولی به واسطه رنگ تیره‌تر بدون تضاد آشکار بین تارک سر و روتنه، جثه بزرگتر، دم بلندتر، منقار درازتر و قویتر و بالهای گردتر از آن قابل تفکیک است. طول دومین شاهپر اولیه نظیر «سسک نقابدار کوچک» اغلب به اندازه هفتمین و هشتمین شاهپر اولیه است، در حالی که در «سسک نقابدار» طول این شاهپر کوچکتر از شاهپرهای مذکور است. نر و ماده تقریباً هم‌شکل و فاقد تغییرات فصلی هستند. پرنده بالغ روتنه و بالهای خاکستری تیره با ته رنگ قهوه‌ای دارد. گوشپرها خاکستری و تیره‌تر از پره‌های صورت و تارک سر به نظر می‌رسد و در تضاد با رنگ سفید گلو به خوبی نمایان است. دم قهوه‌ای مایل به سیاه و پره‌های کناری آن سفید است. زیرتنه سفید و ته رنگ خاکستری در دو طرف سینه و قهوه‌ای روشن در پهلوها دارد. در پروبال تازه رویداده در پاییز، رنگ بدن روشنتر، روتنه قهوه‌ای‌تر و حاشیه شاهپرهای ثانویه و پره‌های دم، نخودی است. همچنین سفیدی زیرتنه همراه با سایه صورتی به ویژه در پهلوها به نظر می‌رسد. پرنده نابالغ شباهت بسیار زیادی به بالغها به ویژه در پوشش پاییزه دارد.

ویژگیهای زیستی: درختزارهای ارس، بادام کوهی و پسته وحشی و جنگلهای بلوط زاگرس را به عنوان زیستگاه برمی‌گزیند و در زمستان در خاربنهای کوتاه تپه‌ماهورهای سنگی و اغلب در امتداد نهرها و آبراهه‌های فصلی به سر می‌برد. در خارج از دوره جوجه‌آوری تا حدی اجتماعی است. بیقرار و پر جنب‌وجوش است، به آسانی از درختان بالا می‌رود و دائماً درون بوته‌های متراکم به جستجو و صید بی‌مهرها می‌پردازد. احتمالاً از شهد و بساک گلها نیز تغذیه می‌کند. جوجه‌آوری از اوایل اردیبهشت و با تشکیل قلمرو آغاز می‌شود. تک همسر است و آشیانه‌اش کاسه‌ای نازک و سست از علوفه خشک و ریشکها است که با پشم به هم تنیده شده و درون بوته‌های کوتاه و یا در سرشاخه‌های پایینی درختان بنا می‌کند و درونش را با لیاف نرم گیاهی و مو می‌پوشاند. معمولاً چهار و گاهی سه تخم نیمه بیضی، صاف، صیقلی، سفید، سفید مایل به کرم و یا خاکستری کم‌رنگ، با خالها و لکه‌های قهوه‌ای روشن و تیره و به ابعاد ۱۳٫۷ × ۱۸٫۵ میلی‌متر می‌گذارد. اطلاعات بیشتری از ویژگیهای جوجه‌آوری این پرنده در دست نیست و احتمالاً شبیه به «سسک نقابدار» است.

پراکنش و فراوانی: تابستان‌گذران معمول درختزارهای ارس نواحی شرقی البرز، ارتفاعات نواحی شمال خراسان و کوه تفتان در استان سیستان و بلوچستان است. همچنین در جنگلهای بلوط زاگرس از آذربایجان تا استان فارس و درختزارهای بادام کوهی و پسته وحشی در ارتفاعات استان کرمان جوجه‌آوری می‌کند. گزارشهایی از مشاهده این پرنده به صورت مهاجر عبوری در نواحی جنوب شرقی و البرز مرکزی در دست است. همچنین دو گزارش از حضور افراد زمستان‌گذران در زاهدان در استان سیستان و بلوچستان و بندر کنگان موجود است.

وضعیت حفاظت: در فهرست پرندگان حمایت‌شده جهانی و ملی قرار ندارد.

ویژگیهای ظاهری: طول بدن ۱۱٫۵ تا ۱۲٫۵ سانتی‌متر و گستردگی بالها ۱۴٫۵ تا ۱۸ سانتی‌متر است. کوچکترین سسک منطقه غرب پالتارکتیک با بدن خاکی رنگ است و به استثنای چشمها، منقار و پاهای زرد رنگش، تقریباً نشانه مشخصی برای شناسایی ندارد. نر و ماده هم‌شکل و دارای اندک تغییرات فصلی هستند. پرنده بالغ سر، صورت و پس گردن خاکستری قهوه‌ای روشن دارد و گوشپرها اندکی خرمایی‌تر به نظر می‌رسد. روتنه و شانه‌ها نیز خاکستری قهوه‌ای روشن و در پروبال تازه، خاکی رنگ همراه با سایه صورتی است. بالها تیره‌تر از روتنه، محور شاهپرهاى سومین تیره و حاشیه آنها، همچنین حاشیه پوشپرهاى بزرگتر روی بالها خرمایی دیده می‌شود. دمگاه، پوشپرهاى روی دم و جفت پرهاى مرکزی آن نارنجی قهوه‌ای، سایر پرهاى آن قهوه‌ای خاکستری و حاشیه و نوک پرهاى کناری آن سفید است. زیرتنه عمدتاً سفید و در دو طرف سینه و پهلوها با ته رنگ نخودی خاکستری همراه است. چشمها زرد (در نرها روشنتر)، منقار باریک و زرد رنگ با نوک تیره و پاها زرد روشن هستند. در پروبال تازه روئیده در پاییز، روتنه ته رنگ شنی خرمایی کمرنگ و زیرتنه ته رنگ شنی نخودی دارد. تا حدی شبیه به «سسک نقابدار کوچک» است و در زیستگاههای مشابه یافت می‌شوند ولی گونه اخیر در دمگاه و دم فاقد رنگ خرمایی است، رنگ چشمها، منقار و پاها تیره است و نشانه‌ای از ماسک تیره در صورت به چشم می‌آید. نابالغها شبیه بالغها هستند اما خاکستری‌تر به نظر می‌رسند.

ویژگیهای زیستی: در دشتهای باز شنی و رسی همراه با بوته‌ها و خاربنهای کوتاه و درختزارهای «آکاسیا» و «گز» و همچنین دامنه‌ها و کوهپایه‌های سنگی موجود در مناطق خشک و بیابانی به سر می‌برد. پرنده‌ای منزوی است و در اغلب اوقات سال به تنهایی یا جفت دیده می‌شود. پروازی سریع همراه با بال‌زدنهای پی‌درپی دارد. اغلب از حشرات تغذیه می‌کند و آنها را روی بوته‌های کوتاه و یا روی زمین صید می‌کند. جوجه‌آوری از اواخر فروردین و با تشکیل قلمرو آغاز می‌شود. تک همسر است و آشیانه‌اش کاسه‌ای مستحکم و عمیق از علوفه و ساقه‌ها است که آن را درون بوته‌های انبوه و ضخیم بنا می‌کند و درونش را با الیاف نرم گیاهی می‌پوشاند. معمولاً چهار تا پنج و گاهی تا شش تخم نیمه بیضی، صاف، صیقلی، به رنگ سفید، یا سفید مایل به آبی کمرنگ، با لکه‌های قهوه‌ای روشن، قهوه‌ای مایل به خاکستری و خاکستری و به ابعاد ۱۳٫۱ × ۱۲٫۵ میلی‌متر می‌گذارد. تفریح تخمها در حدود ۱۲ روز به طول می‌انجامد. جوجه‌ها در بدو تولد عریان، ناتوان و برای تغذیه وابسته به والدین هستند و در ۱۱ تا ۱۲ روزگی آشیانه را ترک می‌کنند. معمولاً دو دسته تخم در هر دوره جوجه‌آوری می‌گذارد.

پراکنش و فراوانی: به صورت به نسبت معمول تابستان‌گذران استیپها و قیچزارهای نواحی خشک و بیابانی فلات مرکزی کشور و نیز شمال استان سیستان و بلوچستان است و به صورت معمول در حوضه سیستان، جنوب استان سیستان و بلوچستان، جنوب استان هرمزگان، نواحی جنوبی‌تر خلیج فارس و احتمالاً استان خوزستان زمستان‌گذرانی می‌کند. همچنین به صورت مهاجر عبوری بهاره و پاییزه در مرکز و شرق کشور دیده می‌شود. همچنین

یک گزارش از حضور این پرنده به صورت عبوری از میانکاله در اواسط شهریور در دست است.

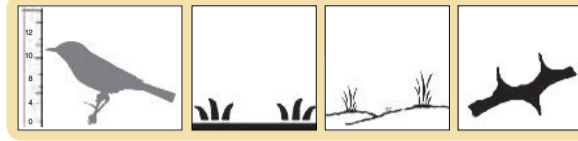
وضعیت حفاظت: در فهرست پرندگان حمایت شده جهانی و ملی قرار ندارد.

سسک بیابانی *Sylvia nana*

Asian Desert Warbler

ترکی: چول سووسی، کردی: چوله‌کهی بهرچه‌ی بیابانی

Morphological characteristics: 11.5-12.5 cm length and 14.5-18 cm wing-span. The smallest warbler in western Palearctic, greyish-coloured and rather featureless, apart from pale yellow eye, bill, and leg. Sexes similar with some seasonal variation. Adult in spring shows light grey-brown head, face, and nape and rather rufous ear-coverts; upperparts and scapulars also light grey-brown. Wings darker than upperparts, with dark stripe on tertials; outer fringes of tertials and greater wing-coverts rufous-brown. Rump, upper tail-coverts, and central pair of tail-feathers orange-brown, other tail-feathers brown-grey, outer ones fringed and tipped white. Underparts mostly white, tinged grey-buff on side of breast and flanks. Eyes yellow (paler in male) and small bill yellow with dark tip; legs pale yellow. In fresh plumage, autumn, upperparts strongly tinged pale sandy-rufous and underparts tinged sandy-buff. Rather similar to Desert Lesser Whitethroat *S. minula*, which is of about similar size and occurs in same habitat, but lacks rufous on rump and tail and has dark eye, bill, and leg and at least an indication of a dark facial mask. Juvenile like adult, but plumage looser-structured and more grey-brown.

Biological characteristics: Occupies open sandy plains in desert, covered with scattered low bush and thorn scrub or acacia and tamarisk; also, in scrub on stony hillsides and in foothills in dry regions. Mostly solitary or in pairs. Flight fast with whirring wing-beats. Feeds mostly on insects, in low scrub or on ground. Breeding starts mid-April. Monogamous and territorial. Nest a deep strong cup of grass and stems, lined with plant down, built in dense bush. Usual clutch 4-5, sometimes up to 6, sub-elliptical, smooth and glossy eggs, white or pale bluish white, spotted light brown, grey-brown, and grey, 17.5×13.1mm in size. Eggs hatch after 12 days. Chicks, altricial and nidicolous, leave nest in 11-12 days. Usually two clutches laid annually.

Distribution and abundance: A fairly common summer visitor to *Zygophyllum* steppe in central plateau and northern Baluchestan. Winters commonly in southern coastal plains in Hormozgan to Baluchestan and Sistan Basin, probably also in Khuzestan. Also a passage migrant in spring and autumn to central and eastern Iran; recorded once on passage in Miankaleh (Mazandaran) in September.

Conservation status: This bird is not listed in the global or national protected species.

Sylvia nisoria سسک سینه راهراه

Barred Warbler

ترکی: آلا دوش سووس، کردی: چوله‌که‌ی پهرچه‌ی ری ری

Morphological characteristics: 15.5-17 cm length and 23-27 cm wing-span. A large warbler with relatively large head, long wings and tail, and strong thick bill. Sexes dissimilar with little seasonal variation. Adult shows light yellow eyes. Crown, face, upperparts, and rump brown-grey to lead-grey; scapulars and rump barred dull black, with greyish white feather-tips, creating a scaly look. Wings dark brown-grey with two white wing-bars. Tail long and relatively broad, brown-grey with white tips to feathers. Underparts dull white, heavily barred dark grey. Bill dark horn-brown, yellowish pink on base of lower mandible. Legs and feet strong, brown-grey in colour. Adult female and 1st-year male similar to adult male but with grey-brown to dull yellow eyes, browner upperparts, and brown-grey underparts with paler and less profuse dark barring. Juvenile shows short buff-white supercilium, brown-grey upperparts, and buff-white underparts, darker on breast and browner on flanks and under tail-coverts; eyes dark brown to grey-brown.

Biological characteristics: Prefers steppe fringes, bushy terrain, clearings in broad-leaved or mixed forests with dense undergrowth (especially thorny bush), young plantations, wooded riverbanks, also parklands and hedgerows; avoids dry areas, wetlands, and dense forests. Solitary; seen singly or in pairs throughout the year. Flight strong and fast, with continuous but rather erratic wing-beats; undulating over long distances, recalling shrike *Lanius*. Feeds mostly on invertebrates, but more on berries in late summer and autumn. Breeding starts late May. Monogamous or polygamous (one male and two females); territorial. Nest a quite deep and loose cup of grass stems, built on forked branches, lined with rootlets, hair, and some spider web. Usual clutch 5, sometimes 4-6, sub-elliptical smooth and glossy eggs, pale whitish grey, grey-blue, or greenish grey, finely spotted and blotched pale blue-grey, purple-grey, or buff-grey, 21.1×14.4 mm in size. Eggs hatch after 12-15 days. Chicks, altricial and nidicolous, leave nest in 11-15 days.

Distribution and abundance: A scarce summer visitor to Kaleibar Mountains in north Azarbaijan. Also a spring and autumn passage migrant throughout Iran, except for the southeast.

Conservation status: This bird is not listed in the global or national protected species.

ویژگیهای ظاهری: طول بدن ۱۵٫۵ تا ۱۷ سانتی‌متر و گستردگی بالها ۲۳ تا ۲۷ سانتی‌متر است. سسکی درشت‌جثه با سر به نسبت بزرگ، بالها و دم بلند و منقار قوی و ضخیم است. نر و ماده متفاوت و دارای اندک تغییرات فصلی هستند. در پرنده نر بالغ چشمها زرد روشن است. تارک سر، صورت، روتنه و دمگاه قهوه‌ای مایل به خاکستری تا خاکستری سربی دارد. شانها و دمگاه نوارهای سیاه مات دارند و همراه با نوک سفید مایل به خاکستری پره‌های آنها، طرح فلس‌مانندی ایجاد می‌کنند. بالها قهوه‌ای خاکستری تیره و دو نوار بالی به رنگ سفید روی بالها نمایان است. دم بلند، به نسبت پهن و به رنگ قهوه‌ای خاکستری دیده می‌شود، بخش عمده‌ای از پره‌های کناری و نوک سایر پره‌های آن (به استثنای پره‌های میانی) سفید هستند. زیرتنه سفید مات همراه با خطوط هلالی شکل تیره رنگ که در امتداد هم نوارهای مشخصی ایجاد می‌کنند. منقار قهوه‌ای شاخی تیره و در قاعده نیم نوک پایین زرد مایل به صورتی است. پاها و انگشتان به نسبت قوی و به رنگ خاکستری مایل به قهوه‌ای دیده می‌شوند. پرنده ماده بالغ و نر یک ساله تا حدودی شبیه نر بالغ هستند ولی چشمهای خاکستری قهوه‌ای تا زرد مات دارد، روتنه قهوه‌ای تر، زیرتنه خاکستری قهوه‌ای همراه با خطوط کم‌رنگتر و نامشخصتر و زیر بالها فاقد رگه‌رگه است. پرنده نابالغ نوار ابرویی کوتاه به رنگ سفید نخودی دارد، روتنه قهوه‌ای خاکستری و زیرتنه سفید نخودی است که در سینه پرنده و در پهلوها و پوشش‌های زیر دم قهوه‌ای تر دیده می‌شود. چشمها نیز قهوه‌ای تیره تا خاکستری قهوه‌ای هستند.

ویژگیهای زیستی: بوته‌زارهای حاشیه‌ای استپها، فضاهای باز درون جنگلهای پهن‌برگ یا مخلوط با سوزنی‌برگان و با زیراشکوب مترکم (به ویژه خاربنها)، جنگلکاریهای جوان، درختزارهای حاشیه رودخانه‌ها، همچنین پارکها و پرچینها را به عنوان زیستگاه برمی‌گزیند و از نواحی خشک، تالابی و جنگلهای مترکم دوری می‌کند. پرنده‌ای منزوی است و در اغلب اوقات سال به تنهایی یا جفت دیده می‌شود. پروازی قوی، سریع، با بال‌زدنهای پی‌درپی و تا حدی نامنظم و در فواصل طولانی تا حدی موجی شکل شبیه سنگ‌چشمها پرواز می‌کند. اغلب از بی‌مهره‌ها و در اواخر تابستان و پاییز بیشتر از میوه‌های سته تغذیه می‌کند. جوجه‌آوری از اواخر اردیبهشت و با تشکیل قلمرو آغاز می‌شود. تک همسر و چند همسر (یک نر با دو ماده) است و آشیانه‌اش کاسه‌ای عمیق و سست از ساقه‌ی علفه است که آن را در بوته‌های خاردار (که اغلب آشیانه «سنگ‌چشم پشت‌سرخ» و یا «سنگ‌چشم تورانی» نیز در آن قرار دارد) بنا می‌کند و درونش را با ریشکها و مو، گاهی با تارهای عنکبوت می‌پوشاند. معمولاً پنج و گاهی چهار تا شش تخم نیمه بیضی، صاف، صیقلی، خاکستری مایل به سفید کم‌رنگ، آبی خاکستری یا خاکستری مایل به سبز، با خالها و لکه‌های کوچک خاکستری مایل به آبی خیلی کم‌رنگ، خاکستری مایل به بنفش و خاکستری مایل به نخودی و به ابعاد ۱۴٫۴×۲۱٫۱ میلی‌متر می‌گذارد. تقریباً تخمها ۱۲ تا ۱۵ روز به طول می‌انجامد. جوجه‌ها در بدو تولد عریان، ناتوان و برای تغذیه وابسته به والدین هستند و در ۱۱ تا ۱۵ روزگی آشیانه را ترک می‌کنند.

پراکنش و فراوانی: احتمالاً به صورت کمیاب در جنگلهای کوههای کلیدر در آذربایجان شرقی تابستان‌گذرانی می‌کند. همچنین به صورت مهاجر عبوری بهاره و پاییزه در نواحی وسیعی از کشور (به استثنای نواحی جنوب شرقی) دیده می‌شود.

وضعیت حفاظت: در فهرست پرندگان حمایت‌شده جهانی و ملی قرار ندارد.

2

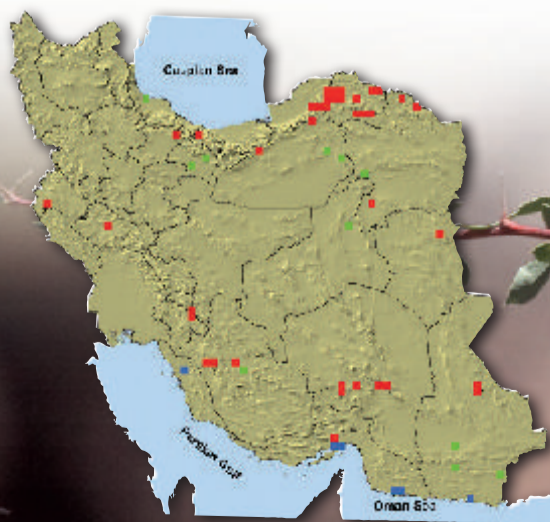

ویژگیهای ظاهری: طول بدن ۱۵ تا ۱۶ سانتی‌متر و گستردگی بالها ۲۰ تا ۲۵ سانتی‌متر است. سسکی به نسبت بزرگ‌جثه با سر بزرگ، منقار دراز و دم بلند است. نر و ماده متفاوت و فاقد تغییرات فصلی هستند. پرنده نر بالغ نوار چشمی پهن و به رنگ خاکستری مایل به سیاه دارد که از جلوی پیشانی شروع و با در بر گرفتن چشمهای سفید مایل به زردش، تا گوشپرها ادامه می‌یابد و شبیه به نقابی تیره به چشم می‌آید. تارک سر خاکستری تیره، پس گردن و روتنه خاکستری روشن و بالها خاکستری دودی است. دم بلند، در انتها مربع شکل، دودی رنگ، پرهای کناری آن سفید و سه تا چهار جفت پرهای دو طرف دم در انتها سفید هستند. چانه، گلو و شکم سفید، بخش پایینی گلو و سینه با ته رنگ صورتی مایل به نخودی و پهلوها و پوشپرها زیر دم نیز نخودی مایل به صورتی دیده می‌شوند. منقار قوی، به نسبت دراز، به رنگ سیاه و در قاعده نیم‌پوک پایین خاکستری و پاهای نیز خاکستری قهوه‌ای هستند. پرنده ماده تا حد زیادی شبیه به نر است ولی سر و روتنه قهوه‌ای خاکستری، زیرتنه قهوه‌ای تر و چشمها اندکی تیره‌تر است. پرنده نابالغ سرش تیرگی کمتری دارد. گلو و شکم سفیدتر و مابقی زیرتنه نخودی‌تر به نظر می‌رسد.

ویژگیهای زیستی: بوته‌زارهای خشک، چمنزارهای باز با بوته‌ها و درختان فراوان، درختزارهای پهن‌برگ با زیراشکوب بوته‌ای، باغهای زیتون و پرچینهای بلند و همچنین بوته‌های حاشیه نهرها را به عنوان زیستگاه برمی‌گزیند. اغلب به تنهایی یا جفت دیده می‌شود ولی گاهی در زمان مهاجرت در دسته‌های کوچک یا همراه با دیگر گنجشک‌شکلان کوچک دیده می‌شود. در دوره جوجه‌آوری تا حد زیادی مخفی کار است و به ندرت از پوشش گیاهی متراکم فاصله می‌گیرد ولی در زمستان به خوبی قابل مشاهده است. پروازی قوی و سریع دارد که با بال‌بازروی و بال‌زندهای پیوسته و طولانی همراه است. بیشتر از بی‌مهرها و همچنین میوه‌های سته تغذیه می‌کند. جوجه‌آوری از اواسط اردیبهشت و با تشکیل قلمروهای بزرگ آغاز می‌شود. تک همسر است و آشیانه‌اش کاسه‌ای سست از علوفه، ریشکها، سرشاخه‌های نازک و ساقه‌ها و تارهای عنکبوت است که آن را روی شاخه‌های بیرونی درختان کوچک یا روی بوته‌های بلند بنا می‌کند و درونش را با علوفه، ریشکها و مو می‌پوشاند. معمولاً چهار تا پنج و گاهی شش تخم نیمه بیضی، صاف، صیقلی، سفید یا سفید مایل به بنفش کمرنگ، با خالها و لکه‌های زیتونی، قهوه‌ای، قهوه‌ای مایل به سیاه، سیاه، خاکستری کمرنگ یا آبی خاکستری و به ابعاد ۱۴٫۹ × ۱۹٫۸ میلی‌متر می‌گذارد. تقریباً تخمها ۱۲ تا ۱۴ روز به طول می‌انجامد. جوجه‌ها در بدو تولد عریان، ناتوان و برای تغذیه وابسته به والدین هستند، در ۱۲ تا ۱۳ روزگی آشیانه را ترک می‌کنند ولی همچنان در حدود پنج تا شش روز پس از آن توسط والدین تغذیه می‌شوند. در برخی مناطق دو دسته تخم در هر دوره جوجه‌آوری می‌گذارد.

پراکنش و فراوانی: تابستان‌گذران به نسبت معمول جنگلهای باز ارتفاعات البرز از استان گیلان تا استان گلستان، بلندیهای نواحی شمال خراسان، ارتفاعات زاگرس به سوی شرق تا ارتفاعات استان کرمان و کوه تفتان در استان سیستان و بلوچستان است. گاهی به صورت مهاجر عبوری بهاره و پاییزه در شمال و مرکز کشور دیده می‌شود و در دسته‌های خیلی کوچک در جنوب استان هرمزگان (اطراف بندر عباس و جاسک) و جنوب استان سیستان و بلوچستان (اطراف چابهار) زمستان‌گذرانی می‌کند.

وضعیت حفاظت: در فهرست پرندگان حمایت شده جهانی و ملی قرار ندارد.

سسک چشم سفید *Sylvia hortensis*

Eastern Orphea Warbler

ترکی: چینی گنوز سووس، کردی: چوله‌ک‌هی پەرچه‌ی چاووسپی

Morphological characteristics: 15-16 cm length and 20-25 cm wing-span. A rather large warbler with large head and long bill and tail. Sexes dissimilar with no seasonal variation. Adult male shows broad black eye-stripe, extending from forehead over yellow-white eyes to ear-coverts, creating a dark mask. Crown greyish black, nape and upperparts light grey, and wings darker grey. Tail long and square-ended, sooty with white outer feathers, 3-4 pairs of side-feathers with white tips. Chin, throat, and underparts white, with limited pale grey or cream-grey wash on breast, flanks, and centres of under tail-coverts. Lower throat and breast washed buff-pink, and flanks and under tail-coverts pink-buff. Bill strong and relatively long, coloured black with grey base to lower mandible; legs grey-brown. Adult female similar to male but head and upperparts brown-grey, underparts browner, and eyes slightly darker. Juvenile less dark on head, with whiter throat and belly, and more buff on rest of underparts.

Biological characteristics: Prefers tall scrub and densely-crowned trees, situated in open woodland with denser ground-cover, as well as plantations of *Pistacia* and *Amygdalus*, vineyards, luxuriant gardens, or bush along streams. Mostly solitary or in pairs, forming small flocks on migration, sometimes with other passerines. Rather secretive in breeding season, rarely leaving vegetation, but more easily spotted in winter. Flight strong and fast, alternating glides with burst of wing-beats. Feeds mostly on invertebrates and also berries. Breeding starts early May. Monogamous. Nest a loosely built cup of grasses, rootlets, fine twigs, stems, and spider webs, lined with grass, rootlets, and hair, located on outer branches of small tree or tall bush. Usual clutch 4-5, sometimes 6, sub-elliptical smooth and glossy eggs, white or pale purplish white, spotted and blotched olive, brown, black-brown, black, pale grey, or grey-blue, 19.8 × 14.9 mm in size. Eggs hatch after 12-14 days. Chicks altricial and nidicolous, leave nest in 12-13 days, still fed by parents for another 5-6 days. In some habitats, two clutches laid annually.

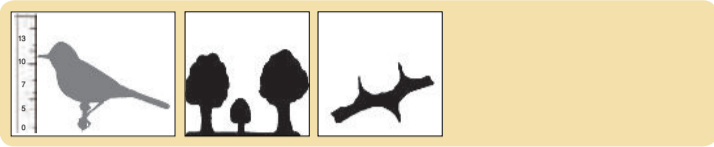
Distribution and abundance: A rather common summer visitor to open forests of Alborz from Gilan to Golestan, Khorasan highlands, Zagros Mountains east to mountains of Kerman and Baluchestan (Kuh-e Taftan). Scarce passage migrant in spring and autumn in north and centre of Iran. Winters in very small numbers in southern Hormozgan (Jask and Bandar Abbas) and southern Baluchestan (Chabahar).

Conservation status: This bird is not listed in the global or national protected species.

Sylvia rueppelli سسک روپلی

Rüppell's Warbler

ترکی: روپلی سووسی، کردی: چوله‌که‌ی پهرچه‌ی

Morphological characteristics: 12.5-13.5 cm length and 18-21 cm wing-span. A medium-sized warbler with grey upperparts, grey-white underparts, black wing, and quite long square-ended tail. Sexes dissimilar with little seasonal variation. Adult breeding male in spring black on face, chin, and throat, with contrasting white malar stripe separating black of cheeks from black of throat and with swollen red eye-ring. Nape, ear-coverts, side of neck, and upperparts to rump blue-grey, sometimes tinged with brown. Wings also blue-grey, with white fringes and tips to tertials and greater and median coverts, forming light wing-bar. Tail black with white margins and tips to outer feathers. Underparts below black of throat grey, fading to white on mid-belly and under tail-coverts. Eye orange, bill with blue-grey base to lower mandible. Female and autumn male fairly similar to breeding male but face and cheeks dark grey without black, except for indistinct stripe on lower cheek, blue-grey of upperparts tinged brown, throat either fully white or white with black spots, swollen eye-ring absent or inconspicuous, and eye light brown. Juvenile like female but with no black on crown, chin, and throat; flight-feathers and upper wing-coverts fringed rufous-buff.

Biological characteristics: Prefers thorn scrub and bushland on rocky hillsides and in open montane woodlands, especially with oak. Solitary or in pairs, but may occur in small flocks outside breeding season, sometimes with other warblers, though generally aggressive to smaller congeners. Flight erratic but powerful, with fast undulating actions; at perch, flicks tail or wing or raises tail half-cocked. Feeds on insects and larvae, but also some fruit taken in autumn.

Distribution and abundance: Vagrant, occurrence in Iran restricted to one male collected by W. Koelz on Dow Rud (Lorestan) on 2 April 1941, specimen now in Natural History Museum of Chicago. Probably very small number of vagrants occurs in the extreme south-western Iran in Zagros Mountains.

Conservation status: This bird is not listed in the global or national protected species.

ویژگیهای ظاهری: طول بدن ۱۲٫۵ تا ۱۳٫۵ سانتی‌متر و گستردگی بالها ۱۸ تا ۲۱ سانتی‌متر است. سسکی متوسط‌جثه با روتنه خاکستری و زیرتنه سفید خاکستری است که بال و دم سیاه با منقار به نسبت باریک، دراز و قوی و دم بلند و در انتها مربع شکل دارد. نر و ماده متفاوت و دارای اندک تغییرات فصلی هستند. در پرنده نر بالغ جلو پیشانی و بخش جلویی تارک سر تا پشت چشمها، فاصله چشمها تا منقار، گوشپرها، چانه و گلو سیاه است و نوار شاری پهن سفید رنگ دارد که از قاعده منقار تا پشت گوشپرها کشیده شده است. حلقه دور چشمها نارنجی مایل به قرمز و چشمها قهوه‌ای مایل به قرمز هستند. پس سر، گوشپرها، دو طرف گردن و روتنه تا دمگاه، خاکستری مایل به آبی و گاهی اوقات با ته رنگ قهوه‌ای دیده می‌شود. بالها نیز هم‌رنگ روتنه و حاشیه و نوک شاهپرها، سومین و پوشپرها بزرگتر و میانی روی بالها سفید است که تشکیل نوار بالی روشنی می‌دهند. دم سیاه و پره‌های کناری آن در حاشیه و نوک خود سفید هستند. زیرتنه سفید مایل به خاکستری، شکم سفیدتر و پهلوها خاکستری‌تر به نظر می‌رسد. پرنده ماده و پرنده نر در پاییز تا حدی شبیه به نر در خارج از دوره جوجه‌آوری است ولی کمرنگتر و قهوه‌ای‌تر از آن است. تارک سر خاکستری قهوه‌ای همراه با لکه‌های سیاه و صورت خاکستری دارد و چشمها و حلقه دور آنها کمرنگتر از نر است. چانه و گلو نیز سفید چرک همراه با لکه‌های سیاه دیده می‌شود. پرنده نابالغ شبیه به ماده ولی فاقد لکه‌های سیاه روی تارک سر، چانه و گلو است و شاهپرها پرواز و پوشپرها روی بالها حاشیه نخودی خرمایی دارند.

ویژگیهای زیستی: خازن‌ها و بوته‌زارهای موجود در دامنه‌های صخره‌ای و آبکندها و درختزارهای باز به ویژه با درختان بلوط در نواحی کوهستانی را به عنوان زیستگاه برمی‌گزیند و از نواحی مرطوب پرهیز می‌کند. در خارج از دوره جوجه‌آوری در دسته‌های کوچک، گاهی همراه با سایر سسکها و به ندرت در دسته‌های بزرگ دیده می‌شود و اغلب رفتار تهاجمی نسبت به سایر گونه‌های نزدیک پرواز می‌دهد. پروازی نامتعادل ولی قوی شامل حرکات تند و مواج دارد که با تکانهای سریع یا بادبزی می‌همراه است. از حشرات و لارو آنها و در پاییز تا حدی از میوه‌ها تغذیه می‌کند.

پراکنش و فراوانی: تنها نمونه موثق از مشاهده این پرنده مربوط به یک فرد نر توسط «کوئلز» از منطقه درود در لرستان در سال ۱۹۴۱ میلادی است. به نظر می‌رسد که این پرنده به تعداد بسیار اندک و به صورت سرگردان در منتهی‌الیه جنوب غربی کشور در کوهستانهای زاگرس حضور می‌یابد.

وضعیت حفاظت: در فهرست پرندگان حمایت شده جهانی و ملی قرار ندارد.

ویژگیهای ظاهری: طول بدن ۱۲ تا ۱۳ سانتی‌متر و گستردگی بالها ۱۵ تا ۱۹ سانتی‌متر است. سسکی متوسط‌جثه با منقار به نسبت ضخیم و دم دراز است. نر و ماده متفاوت و دارای اندک تغییرات فصلی هستند. در پرنده نر بالغ در زیرگونه *S.m.rubescens* در زاگرس و استان خوزستان حلقه دور چشمها زرد تا نارنجی قهوه‌ای، چشمها قهوه‌ای مایل به قرمز و قاعده نیم‌نوک پایین زرد مایل به صورتی است. جلو پیشانی، نیمه جلویی تارک سر و زیر چشمها سیاه است که به شکل نقابی پهن به نظر می‌رسد. نیمه عقبی تارک سر و پس گردن خاکستری تیره و روتنه و دمگاه خاکستری روشن است. بالها تیره هستند، حاشیه شاهپرهاى ثانویه، شاهپرهاى سومین و پوشه‌های بزرگتر روی بالها حاشیه روشن دارند و هرزبالهای سیاه به خوبی دیده می‌شوند. دم سیاه و پرهاى کناری آن سفید است. چانه و گلو سفید چرک و مابقی زیرتنه سفید خاکستری همراه با سایه‌ای به رنگ صورتی است. پرنده نر در زیرگونه *S.m.mystacea* در شمال کشور صورت سیاه مات دارد، روتنه خاکستری تیره‌تر و چانه، گلو و سینه مایل به صورتی دیده می‌شود که به تدریج به سمت شکم و پهلوها کم‌رنگتر می‌شود. در پرنده ماده روتنه قهوه‌ای شنی، سینه و پهلوها نخودی‌تر و دم قهوه‌ای تیره است. پرنده نابالغ کم‌رنگتر از ماده است و روتنه قهوه‌ای خاکستری دارد، چانه مایل به سفید و مابقی زیرتنه کرم رنگ همراه با سایه‌ای به رنگ صورتی به ویژه در پهلوها است. حلقه دور چشمها زرد خاکستری و چشمها زیتونی هستند. دم نیز قهوه‌ای خاکستری و فاقد حاشیه سفید است.

ویژگیهای زیستی: در بوته‌زارهای کوتاه و مترکم حاشیه رودخانه‌ها و مسیله‌ها، گزستانها، درختزارهای باز در دامنه‌های صخره‌ای کوهستانها، باغها، پرچینها و اراضی مزروعی به سر می‌برد. پرنده‌ای منزوی است و در خارج از دوره جوجه‌آوری اغلب به تنهایی دیده می‌شود ولی در زمان مهاجرت دسته‌های کوچکی تشکیل می‌دهد. پروازی ضعیف، نامنظم و معمولاً در ارتفاع پایین دارد. پر جنب‌وجوش ولی محتاط و خجالتی است، در دوره جوجه‌آوری اغلب در پوشش گیاهی مترکم از انظار به دور می‌ماند ولی در سایر اوقات سال آسانتر دیده می‌شود. در زمانی که روی شاخه‌ها نشسته است، دم خود را به طور مشخص به شکل نیم دایره (نظیر «سسک درختی بزرگ») تکان می‌دهد. بیشتر از حشرات، در پاییز تا حدی از میوه‌ها و در زمستان از بذر گیاهان تغذیه می‌کند. جوجه‌آوری از اردیبهشت و با تشکیل قلمرو آغاز می‌شود. تک همسر است و آشیانه‌اش کاسه‌ای عمیق و سست از ساقه‌ها و شاخه‌های نازک گیاهان است که آن را روی بوته‌های کوتاه بنا می‌کند و درونش را با علوفه نازک و مو می‌پوشاند. معمولاً سه تا پنج تخم نیمه بیضی، صاف، صیقلی، به رنگ سفید یا مایل به سبز کم‌رنگ، با خالها و لکه‌های کوچک زیتونی قهوه‌ای، قهوه‌ای و خاکستری و به ابعاد ۱۳,۱ × ۱۷,۱ میلی‌متر می‌گذارد. تقریباً ۱۱ تا ۱۳ روز به طول می‌انجامد. جوجه‌ها در بدو تولد عریان، ناتوان و برای تغذیه وابسته به والدین هستند. پرورش جوجه‌ها ۱۰ تا ۱۲ روز طول می‌کشد. گاهی دو دسته تخم در یک دوره جوجه‌آوری می‌گذارد.

پراکنش و فراوانی: تابستان گذران معمول نوار شمالی کشور از حوضه دریاچه ارومیه در آذربایجان تا دره هریرود در شمال شرقی خراسان و در دامنه‌های غربی زاگرس از منطقه قصر شیرین در استان کرمانشاه تا دریاچه پریشان در استان فارس است. همچنین در درختزارهای حاشیه رودخانه‌ها در نواحی پست استان خوزستان جوجه‌آوری می‌کند. به صورت مهاجر عبوری بهاره و پاییزه در نواحی وسیعی از کشور دیده می‌شود. تعداد بسیار کمی نیز زمستانها در سواحل شمالی خلیج فارس، جنوب استان هرمزگان و جنوب شرقی استان سیستان و بلوچستان زمستان‌گذرانی می‌کنند.

وضعیت حفاظت: در فهرست پرندگان حمایت شده جهانی و ملی قرار ندارد.

سسک سر دودی *Sylvia mystacea*

Ménétries's Warbler

ترکی: بز باش سووس، کردی: چوله‌کهی، پهلوی: پهلوی بوز

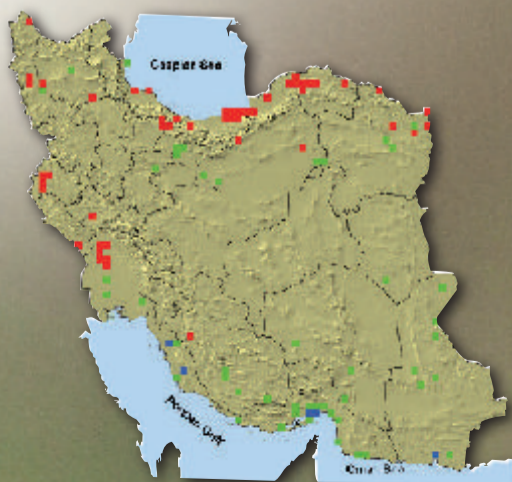

Morphological characteristics: 12-13 cm length and 15-19 cm wing-span. A medium-sized warbler with relatively thick bill and long tail. Sexes dissimilar with little seasonal variation. Adult male of *rubescens* in Zagros and Khuzestan has yellow to brownish orange eye-ring, red-brown eye, and pinkish yellow base to lower mandible. Hindcrown and nape dark grey, upperparts and rump light grey. Wings dark with light grey fringes to secondaries, tertials, and greater upper wing-coverts; alulae black and rather prominent. Tail black with partly white outer feathers. Chin and throat dull white and rest of underparts grey-white with pink wash. Male of sub-species *mystacea* in the north shows dull black face, darker grey upperparts, and deep vinous-pink throat and breast grading to paler pink on belly and flanks. Adult female has sandy brown upperparts, buffier breast and flanks, and dark brown tail. Juvenile paler than female and with grey-brown upperparts and whitish chin, rest of underparts buff, tinged pink especially on flanks. Eye-ring grey-yellow and eyes olive, tail grey-brown with no white fringe.

Biological characteristics: Prefers low scrub in steppe, in coastal dunes, and on mountain slopes, dense tamarisks along riverbanks and irrigation canals, orchards, hedgerows, and bush in cultivated fields. Solitary outside breeding season, but forming small flocks on migration. Flight weak, irregular, and usually at low altitude. Active and agile but also cautious and shy, hiding in dense vegetation in breeding season, but easier to spot at other times. When perched, raises tail and waves it from side to side and up and down (in half-circles like Upcher's Warbler *Hippolais languida*). Feeds mostly on insects, also some fruit in autumn, and seeds in winter. Breeding starts in May. Monogamous and territorial. Nest a quite deep cup of stems and fine twigs, lined with fine grass and hair, placed in small bush. Usual clutch 3-5 sub-elliptical smooth and glossy eggs, white or pale greenish, finely spotted and blotched brown-olive, brown, and grey, 17.1×13.1 mm in size. Eggs hatch after 11-13 days. Chicks altricial and nidicolous. Fledging period 10-12 days. Sometimes two clutches laid annually.

Distribution and abundance: A common summer visitor to northern Iran from Urumiyeh Basin (Azarbaijan) to Harir Rud valley (north-eastern Khorasan) and in western Zagros from Lorestan and Qasr-e Shirin (Kermanshah) to Parishan Lake (Fars). Also breeds in wooded riverbanks in Khuzestan lowlands. A widespread passage migrant in spring and autumn. Small numbers winter along Persian Gulf coast, southern Hormozgan, and south-eastern Baluchestan.

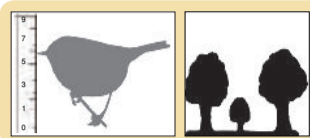
Conservation status: This bird is not listed in the global or national protected species.

سسک چشم سفید هندی *Zosterops palpebrosus*

Oriental White-eye

ترکی: هیندوستان جینی گئوز سووسی، کردی: چوله‌کە‌ی پەرچە‌ی چاووسپی هیندی

Morphological characteristics: 8-10 cm length and 14-16 cm wing-span. A small active bird, easily distinguished by bold white eye-ring. Sexes similar with no seasonal variation. Adult shows bright golden-olive crown, face, upperparts, and rump and blackish lore. Flight-feathers and tail dark brown. Chin and throat bright yellow, flanks light olive-brown, breast and belly grey-white and under tail-coverts yellowish olive. Juvenile like adult but white eye-ring narrower, upperparts slightly paler grey-olive, and underparts more uniform grey-white.

Biological characteristics: Prefers open deciduous forests and woodlands, groves, plantations, gardens, and orchards, mostly near water, but in Iran restricted to mature mangrove forest in sheltered bays. Arboreal, rarely descending to ground. Gregarious, seen in pairs or medium to large flocks, sometimes along with other insectivore birds. Feeds on insects, arthropods, berries, buds, and seeds; also feeds on wide range of flower nectar using bill and specialized tongue. Breeding starts in territories from early April to end of summer. Monogamous. Nest a small loose cup of soft grass, rootlets, moss, lichen, and spider web, lined with hair and plant down, built in fork of tree; nest sometimes built on single horizontal branch, with lower parts attached to supporting branches by plant down, wool, and spider web. Usual clutch 2-4 pale blue eggs, 15.2x11.5 mm in size. Eggs hatch after 10-11 days. Chicks, altricial and nidicolous, leave nest in 10 days, independent soon after.

Distribution and abundance: A scarce and local resident of mangrove forests in eastern Hormozgan, from Khor-e Azini east to Khor-e Khalasi near Jask.

Conservation status: This bird is not listed in the global or national protected species.

ویژگیهای ظاهری: طول بدن ۸ تا ۱۰ سانتی‌متر و گستردگی بالها ۱۴ تا ۱۶ سانتی‌متر است. پرنده‌ای کوچک‌جثه، زیبا و پر جنب‌وجوش که به واسطه حلقه چشمی پهن سفید رنگش به آسانی قابل تشخیص است. نر و ماده هم‌شکل و فاقد تغییرات فصلی هستند. پرنده بالغ سر، صورت، روتنه و دمگاه زیتونی طلایی دارد و در فاصله چشمها تا منقار لکه مایل به سیاه دیده می‌شود. شاهپرها پرواز و پرها دم قهوه‌ای تیره هستند. چانه و گلو زرد روشن، سینه و شکم سفید مایل به خاکستری، پهلوها زیتونی قهوه‌ای روشن و پوشپرها زیر دم زیتونی مایل به زرد است. پرنده نابالغ شبیه به بالغهاست ولی حلقه چشمی سفید رنگش باریکتر است، روتنه تا حدی خاکستری زیتونی روشنتر و زیرتنه یکدست سفید خاکستری است.

ویژگیهای زیستی: جنگلها و درختزارهای باز، جنگلهای مانگرو و باغها را به عنوان زیستگاه برمی‌گزیند و اغلب در مجاورت آب به سر می‌برد. وابستگی زیادی به درختان و درختزارها دارد و به ندرت روی زمین دیده می‌شود. در ایران فقط در جنگلهای مانگرو مسن در خورهای کوچک دارای پناه مناسب به سر می‌برد. پرنده‌ای اجتماعی است و به صورت جفت یا در دسته‌های متوسط تا بزرگ و اغلب همراه با لیکوها و سایر گونه‌های حشره‌خوار به دور هم جمع می‌شوند. از حشرات، بندپایان، میوه‌های سته، جوانه‌ها و بذرها تغذیه می‌کند. همچنین به کمک منقار و زبان تخصص یافته‌اش، به خوبی از شهد طیف وسیعی از گلها تغذیه می‌کند. جوجه‌آوری با تشکیل قلمرو از اواسط فروردین آغاز و تا اواخر تابستان ادامه می‌یابد. تک همسر است و آشیانه‌اش کاسه‌ای سست و کوچک از علوفه نرم، ریشکها، خزه‌ها، گلشنکها، تارهای عنکبوت و سایر الیاف گیاهی است که آن را روی درختان و اغلب در محل انشعاب شاخه‌های افقی می‌سازد، لبه‌های آن را به شاخه‌های کنارش متصل می‌کند و درونش را با مو و سایر الیاف نرم گیاهی می‌پوشاند. گاهی نیز آشیانه را روی یک شاخه افقی منفرد بنا می‌کند و بخشهای پایینی آن را توسط الیاف گیاهی، پشم و تار عنکبوت به شاخه مربوطه متصل می‌کند. معمولاً دو تا چهار تخم آبی کمرنگ و به ابعاد ۱۱٫۵×۱۵٫۲ میلی‌متر می‌گذارد. تفریح تخمها ۱۰ تا ۱۱ روز به طول می‌انجامد. جوجه‌ها در بدو تولد عریان، ناتوان و برای تغذیه وابسته به والدین هستند، در حدود ۱۰ روزگی آشیانه را ترک می‌کنند و کمی پس از آن مستقل می‌شوند.

پراکنش و فراوانی: به تعداد کم و به صورت محلی مقیم جنگلهای مانگرو در شرق استان هرمزگان است و در حد فاصل خور آذینی تا خور خلاصی نزدیک جاسک دیده می‌شود.

وضعیت حفاظت: در فهرست پرندگان حمایت شده جهانی و ملی قرار ندارد.

ویژگیهای ظاهری: طول بدن ۱۵ سانتی‌متر و گستردگی بالها ۲۱ تا ۲۶ سانتی‌متر است. مگس‌گیری درشت‌جثه ولی باریک اندام است که به واسطه بدن آبی سبز رنگش به آسانی قابل شناسایی است. نر و ماده تقریباً هم‌شکل و فاقد تغییرات فصلی هستند. پرنده نر بالغ بدن یکدست آبی سبز دارد که در سر و گلو روشنتر و در بالها و دم تیره‌تر دیده می‌شود. در فاصله چشمها تا منقار لکه سیاه رنگ مشخصی دارد که در صورت آبی سبز رنگش به خوبی به چشم می‌آید. چشمها قهوه‌ای تیره و پاهای سیاه هستند. پرنده ماده کمرنگتر از نر و به رنگ خاکستری آبی مات به نظر می‌رسد، در فاصله چشمها تا منقار لکه خاکستری تیره دارد و بالها و دم آبی روشنتر است. در پرنده نابالغ سر، صورت و زیرتنه خاکستری قهوه‌ای با ته رنگ سبز و همراه با لکه‌های زرد مایل به قهوه‌ای کوچکتر در روتنه و بزرگتر در زیرتنه است و بالها و دم سبزرتر دیده می‌شود.

ویژگیهای زیستی: درختزارهای پهن‌برگ خزان‌کننده و بوته‌زارهای حاشیه رودخانه‌ها و نهرها را به عنوان زیستگاه برمی‌گزیند و از جنگلهای انبوه دوری می‌کند. همچنین در حاشیه جنگلهای و فضاهای باز درون آنها، باغها و پارکها دیده می‌شود. در خارج از دوره جوجه‌آوری اغلب به تنهایی یا جفت به سر می‌برد. روی شاخه‌های درختان، بالاترین نقطه بوته‌ها و سیمهای برق با بدن راست و مستقیم می‌نشیند و پس از یافتن حشرات در حال پرواز با پروازی کوتاه و سریع آنها را صید می‌کند و به ندرت به محل نشیمنگاه خود باز می‌گردد.

پراکنش و فراوانی: گونه‌ای سرگردان در نواحی جنوب شرقی کشور است. در اردیبهشت سال ۱۳۸۰ یک فرد نر از این پرنده در واحه‌ای در نزدیکی گرم بید در استان سیستان و بلوچستان در منتهی‌الیه جنوب شرقی ایران مشاهده شد.

وضعیت حفاظت: در فهرست پرندگان حمایت شده جهانی و ملی قرار ندارد.

مگس‌گیر هندی *Eumyias thalassina* Verditer Flycatcher

ترکی: هیندوستان میلچک توتانی، کردی: قووله جووقه‌ی هیندی

Morphological characteristics: 15 cm length and 21-26 cm wing-span. A large slim flycatcher, easily distinguished by greenish blue plumage, bold black lore stripe, black bill, and black wing tip. Sexes almost similar with no seasonal variation. Adult male uniform green-blue, brighter turquoise-blue on face, darker on wings and tail. Eye dark brown, legs black. Female slightly duller grey-blue on body and with dark grey lore, but wing and tail brighter blue. Juvenile grey-brown on head, face, and underparts with green tinge; marked with brownish yellow spots, finer above and larger below. Wings and tail greener.

Biological characteristics: Prefers deciduous forest, woodland, and bush on fringe of rivers and brooks, also forest clearings, orchards, and groves, as well as isolated tall trees, gardens, and parks. Mostly solitary or in pairs outside breeding season. Perches upright on exposed branch, topmost twig of bush, or power line, catching flying insects in short quick flight, rarely returning to perch.

Distribution and abundance: A vagrant to extreme south-eastern Iran; a male was observed in an oasis near Garm Bid (south-eastern Sistan-Baluchestan) in 2001.

Conservation status: This bird is not listed in the global or national protected species.

Muscicapa striata مگس گیر خالدار

Spotted Flycatcher

ترکی: خالی میلچک توتان، کردی: قوو له جووقه‌ی خالخال

Morphological characteristics: 13.5-15 cm length and 23-25.5 cm wing-span. A medium-sized flycatcher, rather slim, and with relatively long and strong bill. Sexes similar with no seasonal variation. Adult bird has grey-brown crown, nape, upperparts, wings, and tail; with fine black streaks on forehead and crown. Primaries and tail-feathers dark grey-brown, upper tail-coverts brown on centre with buff-white fringes. Side of breast, flanks, and underwing brown or yellow-buff, in close view with dull grey streaks on throat, side of breast, and upper flanks; remaining underparts dull white. Bill and legs black. Juvenile like adult but upperparts and upper wing-coverts with large buff spots, dark streaks on underparts shorter, throat, breast, and flanks appearing more spotted (not streaked).

Biological characteristics: Prefers woodland fringes, open patches in forests, open woodlands, parks, and large gardens. Solitary outside breeding season. Sits upright, often on exposed side-branch of tree. Flight quick with fluid wing-beats. When alarmed, flicks wings or flies fast to conceal in dense vegetation. Snaps insects while flying, returning to the same perch afterwards. May also feed on berries. Breeding starts early May. Monogamous. Nest a loosely built cup of twigs, leaves, moss, and lichens on thick side-branches, in creeper, in crevice of tree or wall, or on rock ledges. Usual clutch 4-5, seldom 2-7, sub-elliptical and smooth eggs, very pale blue, green-blue, buff, or off-white, marked with red-brown and purple-grey blotches, 18.5x14.1mm in size. Eggs hatch after 11-15 days. Chicks downy and altricial. Leave nest after 12-14 days, but fed by parents for another 20 days. Usually two clutches laid annually.

Distribution and abundance: A locally common summer visitor to forests and woodlands of northern Iran, occurring from Azarbaijan east to northern Khorasan, with smaller numbers in western Zagros, Kerman highlands, and mountains of northern Sistan-Baluchestan. Probably breeds in southern Zagros and central Fars. A widespread spring and autumn passage migrant throughout Iran.

Conservation status: This bird is not listed in the global or national protected species.

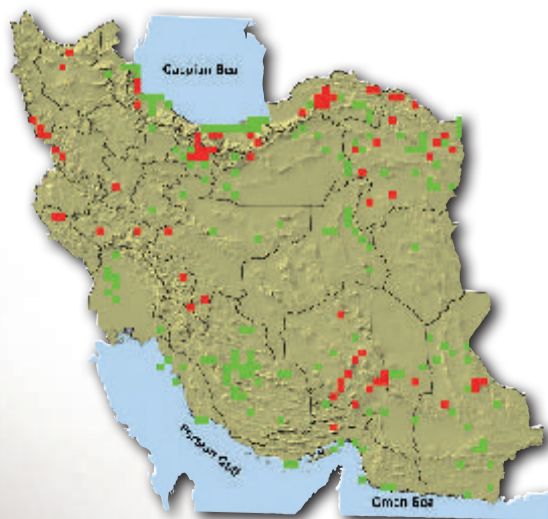

ویژگیهای ظاهری: طول بدن ۱۳٫۵ تا ۱۵ سانتی‌متر و گستردگی بالها ۲۳ تا ۲۵٫۵ سانتی‌متر است. مگس‌گیری متوسط‌جثه، باریک اندام با منقار به نسبت دراز و قوی است. نر و ماده همشکل و فاقد تغییرات فصلی هستند. در پرنده بالغ تارک سر، پس گردن، روتنه، بالها و دم خاکستری است و رگه‌رگه سیاه رنگی در جلوی پیشانی و تارک سر دارد. شاهپره‌های اولیه و پره‌های دم خاکستری قهوه‌ای تیره و پوشپره‌های روی بالها در مرکز قهوه‌ای و در حاشیه سفید نخودی دیده می‌شوند. دو طرف سینه، پهلوها و زیر بالها به رنگ قهوه‌ای یا نخودی است و از فاصله نزدیک رگه‌رگه قهوه‌ای مات در پایین گلو، دو طرف سینه و بخش بالایی پهلوها به چشم می‌خورد و مابقی زیرتنه سفید مات است. منقار و پاها نیز سیاه هستند. پرنده نابالغ شبیه بالغها است ولی روتنه آن قهوه‌ای خاکی و نخودی‌تر از بالغها است، پره‌های سر، روتنه، دمگاه و پوشپره‌های روی بالها خالهای گرد به رنگ سفید نخودی دارند، زیرتنه نیز نخودی‌تر و گلو، سینه و پهلوها همراه با خالهای قهوه‌ای تیره (نه رگه‌رگه) دیده می‌شود.

ویژگیهای زیستی: حاشیه درختارهای باز، فضاهای باز درون جنگلها، پارکها و باغهای بزرگ را به عنوان زیستگاه برمی‌گزیند. در خارج از دوره جوجه‌آوری به تنهایی دیده می‌شود و اغلب روی شاخه‌های بیرونی درختان با بدن راست و مستقیم می‌نشیند. پروازی سریع با بال‌زدنهای پیوسته دارد و در مسیری موجی شکل دنبال می‌شود. هنگام احساس خطر بالها را تکان می‌دهد و برای فرار به سرعت به داخل پوششهای گیاهی انبوه پرواز می‌کند. بیشتر حشرات در حال پرواز را تعقیب و صید می‌کند و مجدداً به محل نشیمنگاه خود باز می‌گردد. گاهی نیز از میوه‌های سته استفاده می‌کند. جوجه‌آوری از اواسط اردیبهشت و با تشکیل قلمرو در درختارهای باز، جنگلکاریها، باغها و پرچینها آغاز می‌شود. تک همسر است و آشیانه‌اش کاسه‌ای از علوفه، برگها، سرشاخه‌های نازک، ریشکها و گلشنها است که آن را در نوک شاخه‌های قطور، پشت پوسته و یا در سوراخ درختان، همچنین در دیوار خانه‌ها و به ندرت در شکاف صخره‌ها بنا می‌کند. معمولاً چهار تا پنج و به ندرت دو تا هفت تخم نیمه بیضی، صاف، آبی خیلی کم‌رنگ، آبی مایل به سبز، سفید کرم یا مایل به نخودی، اغلب با لکه‌های قهوه‌ای مایل به قرمز یا خاکستری مایل به ارغوانی و به ابعاد ۱۴٫۱ × ۱۸٫۵ میلی‌متر می‌گذارد. تقریباً تخمها ۱۱ تا ۱۵ روز طول می‌کشد. جوجه‌ها در بدو تولد پوشیده از کرک، ناتوان و برای تغذیه وابسته به والدین هستند، در ۱۲ تا ۱۴ روزگی آشیانه را ترک می‌کنند ولی همچنان در حدود ۲۰ روز پس از آن توسط والدین تغذیه می‌شوند. معمولاً دو دسته تخم در هر دوره جوجه‌آوری می‌گذارد.

پراکنش و فراوانی: به صورت محلی تابستان‌گذران معمول جنگلها و درختارهای شمال کشور از آذربایجان تا شمال خراسان است و به مقدار کمتر در نواحی غرب زاگرس، ارتفاعات استان کرمان و شمال استان سیستان و بلوچستان است. همچنین احتمال دارد که در نواحی جنوبی زاگرس و مرکز استان فارس جوجه‌آوری کند. به صورت مهاجر عبوری بهاره و پاییزه در نواحی وسیعی از کشور دیده می‌شود.

وضعیت حفاظت: در فهرست پرندگان حمایت شده ملی و جهانی قرار ندارد.

مگس گیر ابلق باختری *Ficedula hypoleuca*

European Pied Flycatcher

ترکی: ابلخ میاچک توتان، کردی: قوو له جووقه‌ی به‌له کی روژاوا

Morphological characteristics: 12-13.5 cm length and 21.5-24 cm wingspan. A medium-sized flycatcher, very similar in both sexes to Semi-collared Flycatcher *F. semitorquata*; both differ mainly from Semi-collared by absence of a white bar on tips of median coverts (but some 2nd-year retain white-tipped juvenile outer coverts in spring); white speculum on wing of male and white patch at base of primaries usually smaller than in male Semi-collared, and tail-base shows less white, appearing all-black when seen from below. Sexes dissimilar with some seasonal variation. Adult breeding male shows black head, face, and nape and small white patch on forehead, mostly visible as two separate dots. Upperparts variable, brown, mottled black-and-brown, or black; wings black, marked with prominent patch formed by white fringes to tertials. Tips of inner greater coverts and base of secondaries white, forming rather inconspicuous wing-bar. Tail black with white fringes to base of outer feathers. Chin and throat white, extending to side of neck; rest of underparts uniform white. Bill and legs black. Non-breeding male shows grey or brown upperparts but tail and upper tail-coverts remain black. Female like non-breeding male but with olive-brown upperparts, buff-white underparts, and smaller speculum; tail and upper tail-coverts not black. Juvenile like non-breeding adult but spotted buff on crown and upperparts and with buff-white underparts. Wings and tail like adult but lesser and median coverts marked with buff spots; bill paler.

Biological characteristics: Prefers coniferous and broad-leaved woodlands, forest clearings, rows of tall trees, parks, and orchards. Generally solitary outside breeding season. Usually hunts from perch in shade of canopy, making sallying flights from one perch to another while catching insects. Flight fast, escaping rapidly to dense vegetation; constantly flicks tail and wings when perched. Feeds mostly on arthropods, caught in flight or taken with quick fluttering swoop from ground; also fruits taken on migration or when food scarce.

Distribution and abundance: A scarce spring passage migrant in west and north Iran, occasionally east to Fars rarely recorded in autumn, when probably overlooked among more numerous Semi-collared Flycatcher.

Conservation status: This bird is not listed in the global or national protected species.

ویژگیهای ظاهری: طول بدن ۱۲ تا ۱۳٫۵ سانتی‌متر و گستردگی بالها ۲۱٫۵ تا ۲۴ سانتی‌متر است. مگس‌گیری متوسط‌جثه که هر دو جنس آن تا حد زیادی شبیه به «مگس‌گیر طوق سفید» هستند ولی هر دو جنس به واسطه فقدان نوار بالی سفید در نوک پوشش‌های میانی روی بالها (اگرچه در برخی افراد دو ساله سفیدی نوک پوشش‌های خارجی روی بالها در بهار قابل مشاهده است)، آینه بالی سفید در جنس نر و لکه سفید کوچکتر در قاعده شاهپرهاى اولیه و سفیدی کمتر در دو طرف به نحوی که از زیر کاملاً سیاه دیده می‌شود، از آن قابل تشخیص است. نر و ماده متفاوت و دارای تغییرات فصلی هستند. پرنده نر بالغ در دوره جوجه‌آوری سر، صورت و پس گردن سیاه و لکه سفید در جلوی پیشانی دارد که اغلب به دو بخش تقسیم و به شکل دو لکه دیده می‌شود. روتنه متغیر است و به رنگهای قهوه‌ای، لکه‌لکه قهوه‌ای و سیاه و یا سیاه دیده می‌شود. بالها نیز سیاه و به واسطه حاشیه سفید شاهپرهاى سومین، لکه سفید مشخصی به چشم می‌آید. همچنین نوک پوشش‌های بزرگتر داخلی و قاعده شاهپرهاى ثانویه سفید است و نوار بالی باریک نه چندان مشخصی تشکیل می‌دهد. دم نیز سیاه و پرهای کناری آن در قاعده سفید هستند. چانه و گلو سفید است که تا دو طرف گردن امتداد می‌یابد و مابقی زیرتنه یکدست سفید دیده می‌شود. منقار و پاها نیز سیاه هستند. در خارج از این دوره، روتنه به رنگ قهوه‌ای یا خاکستری می‌گراید ولی دم و پوشش‌های روی آن همچنان مایل به سیاه به نظر می‌رسد. پرنده ماده بالغ شبیه به نر در خارج از دوره جوجه‌آوری است، روتنه زیتونی قهوه‌ای و زیرتنه سفید نخودی دیده می‌شود و آینه بالی کوچکتر دارد. همچنین بر خلاف نر، دم و پوشش‌های روی آن سیاه نیست. پرنده نابالغ شبیه به بالغها در خارج از دوره جوجه‌آوری است ولی تارک سر و روتنه همراه با خاله‌های نخودی و زیرتنه سفید نخودی است. همچنین بالها و دم شبیه به بالغها ولی پوشش‌های کوچکتر و میانی روی بالها لکه‌های نخودی دارند و منقار روشنتر به نظر می‌رسد.

ویژگیهای زیستی: در درختزارهای مخلوط از پهن‌برگان خزان‌کننده و سوزنی‌برگ، لکه‌های پاکتراشی شده درون جنگل، پارکها و باغها به سر می‌برد و بیشتر مجاور پهنه‌های آبی دیده می‌شود. در خارج از دوره جوجه‌آوری اغلب به تنهایی و به صورت منزوی به سر می‌برد. پروازی بسیار سریع دارد، هنگام فرار به سرعت به داخل پوشش‌های گیاهی انبوه پرواز می‌کند و زمانی که روی شاخه‌ها نشسته است دائماً بالها و دم خود را تکان می‌دهد. در سایه تاج پوشش درختان به شکار حشرات به ویژه بند پایان می‌پردازد و آنها را در حال پرواز و یا روی زمین صید می‌کند. در اواخر تابستان، زمان مهاجرت و نیز در زمانی که مواد غذایی کم باشد، از میوه‌ها نیز تغذیه می‌کند.

پراکنش و فراوانی: مهاجر عبوری کمیاب بهاره در شمال و غرب کشور و گاهی تا استان فارس است. ممکن است در پاییز نیز در کشور حضور داشته باشد ولی به دلیل شباهت بسیار زیادش به «مگس‌گیر طوق سفید»، وضعیتش در پاییز مشخص نیست.

وضعیت حفاظت: در فهرست پرندگان حمایت شده جهانی و ملی قرار ندارد.

Morphological characteristics: 12-13.5 cm length and 23.5-24 cm wing-span. A small to medium-sized flycatcher, very similar to European Pied Flycatcher *F. hypoleuca*; in both sexes, usually shows white tips to median coverts, forming a small speculum (usually absent in European Pied Flycatcher), and longer and broader white patch at base of primaries; also, male distinguishable by larger white wing-patch on tertials and greater coverts, longer semi-collar on side of neck, and more white on sides of tail-base; female greyer above than female Pied Flycatcher, less brown, sometimes also showing vestigial semi-collar at side of neck. Sexes dissimilar with some seasonal variation. Adult breeding male shows black head, face, and nape and white patch on forehead. Upperparts and wings also black and outer half of tertials white, forming prominent white patch. Base of primaries and secondaries, innermost greater coverts, and tips of outermost greater coverts white, visible as white wing-bar in flight. Median coverts show short inconspicuous wing-bar. White patch on rump also inconspicuous, tail black with much white on outer feathers. Chin and throat white, extending to side of neck, and rest of underparts dull white. Bill and legs black. Non-breeding male shows paler grey-brown upperparts, but tail remains blackish. Female like non-breeding male, with grey-brown upperparts, dull white underparts, and smaller speculum; tail not black. Juvenile inseparable from juvenile of European Pied Flycatcher.

Biological characteristics: Prefers broad-leaved woodlands on hillsides, especially oak and hornbeam, as well as deciduous forests along rivers, orchards, and plantations and hedgerows in foothills and lowlands. Flight rapid, flies fast to dense vegetation to escape. Mostly feeds on insects, taken in air or from ground with short sallies from shaded perch. Breeding starts mid-April. Generally monogamous, sometimes polygamous (one male and several females). Nest a cup of dead leaves, stems, moss, and lichen, lined with rootlets and plant down, built in tree-hole or crevice in wall. Usual clutch 5-6, rarely 4-7, sub-elliptical, smooth and slightly glossy pale blue eggs, 17.6x13.3 mm in size. Eggs hatch after 13-14 days. Chicks downy and altricial. Fledging period 14-17 days.

Distribution and abundance: A rather common summer visitor to Caspian forests and woodlands and orchards in Azarbaijan and on southern slopes of Alborz south to Tehran area; also locally in the western Zagros. A scarce passage migrant in south-western Iran in spring.

Conservation status: Globally has been listed as Near Threatened (NT) in IUCN red list and is of conservation values.

ویژگیهای ظاهری: طول بدن ۱۲ تا ۱۳٫۵ سانتی متر و گستردگی بالها ۲۳٫۵ تا ۲۴ سانتی متر است. مگس گیری کوچک تا متوسط جسته که هر دو جنس آن تا حد زیادی شبیه به «مگس گیر ابلق باختری» است ولی در هر دو جنس نوک پوششهای میانی بالها سفید است و آینه بالی کوچکی تشکیل می دهد (که اغلب در «مگس گیر ابلق باختری» دیده نمی شود) و همچنین لکه سفید بزرگتر و پهنتر در قاعده شاهرهای اولیه از آن متمایز می شوند. پرنده نر لکه بالی سفید بزرگتری روی شاهرهای سومین و پوششهای بزرگتر دارد، نیم طوق سفید در دو طرف گردن بزرگتر است و در کناره های دم سفیدی بیشتر به چشم می آید. پرنده ماده نیز به واسطه روتنه خاکستری تر (کمتر قهوه ای) و همچنین گاهی اوقات وجود اثری از نیم طوق سفید در دو طرف گردن از ماده «مگس گیر ابلق باختری» تفکیک می شود. نر و ماده متفاوت و دارای تغییرات فصلی هستند. پرنده نر بالغ در دوره جوجه آوری سر، صورت و پس گردن سیاه و لکه سفید در جلوی پیشانی دارد. روتنه و بالها نیز سیاه و نیمه بیرونی شاهرهای سومین سفید است که لکه سفید مشخصی تشکیل می دهد. قاعده شاهرهای اولیه و ثانویه، داخلی ترین پوششهای بزرگتر روی بالها و نیز نوک بیرونی ترین آنها سفید است و به شکل نوار سفید باریکی در زمان پرواز به چشم می آید. همچنین نوار بالی کوتاه ولی مشخص سفید رنگی روی پوششهای میانی بالها دیده می شود. دمگاه لکه سفید نه چندان مشخص دارد، دم سیاه و بخش عمده پرهای کناری آن سفید است. چانه و گلو سفید است که تا دو طرف گردن امتداد می یابد و مابقی زیرتنه سفید مات است. منقار و پاها نیز سیاه هستند. در خارج از این دوره، روتنه کمرنگتر و بیشتر به رنگ خاکستری قهوه ای دیده می شود ولی دم همچنان مایل به سیاه است. پرنده ماده بالغ شبیه به نر در خارج از دوره جوجه آوری است، روتنه قهوه ای خاکستری، زیرتنه سفید مات و آینه بالی کوچکتر دارد. همچنین بر خلاف نر، دم سیاه نیست. پرنده نابالغ شباهت بسیار زیادی به نابالغ «مگس گیر ابلق باختری» دارد و تفکیک آنها از هم معمولاً امکانپذیر نیست.

ویژگیهای زیستی: درختزارهای پهن برگ خزان کننده بالغ در دامنه ها به ویژه توده های بلوط و ممرز، جنگلهای پهن برگ مجاور رودخانه ها و باغها و پرچینها در مناطق پست تر را به عنوان زیستگاه برمیگزیند. پروازی بسیار سریع دارد و هنگام فرار به سرعت به داخل پوششهای گیاهی انبوه پرواز می کند. اغلب حشرات در حال پرواز را تعقیب و صید می کند. جوجه آوری از اواخر فروردین و با تشکیل قلمرو در درختزارهای پهن برگ و سوزنی برگ، باغها و کشتزارهایی با درختان پراکنده آغاز می شود. بیشتر تک همسر و گاهی چند همسر (یک نر با چند ماده) است و آشیانه اش کاسه ای از لاشبرگها، ساقه ها، خزه ها و گلشنگها است که آن را در حفره های موجود در تنه درختان و یا شکاف دیوارها بنا می کند و درونش را با ریشکهای نازک و سایر الیاف گیاهی نرم می پوشاند. معمولاً پنج تا شش و به ندرت چهار تا هفت تخم نیمه بیضی، صاف، تا حدی صیقلی، آبی کمرنگ و به ابعاد ۱۳٫۳ × ۱۷٫۶ میلی متر می گذارد. تفریح تخمها ۱۳ تا ۱۴ روز به طول می انجامد. جوجه ها در بدو تولد پوشیده از کرک، ناتوان و برای تغذیه وابسته به والدین هستند. پرورش جوجه ها ۱۴ تا ۱۷ روز طول می کشد.

پراکنش و فراوانی: تابستان گذران به نسبت معمول درختزارها و باغهای آذربایجان، جنگلهای خزری و دامنه های جنوبی البرز تا اطراف تهران و به صورت محلی در جنگلهای پهن برگ در دامنه های نواحی غربی زاگرس است. همچنین به صورت مهاجر عبوری بهاره به نسبت کمیاب جنوب غربی کشور دیده می شود. **وضعیت حفاظت:** جزء پرندهگان نزدیک به تهدید (NT) و دارای ارزش حفاظتی است.

ویژگیهای ظاهری: طول بدن ۱۱ تا ۱۲ سانتی‌متر و گستردگی بالها ۱۸٫۵ تا ۲۱ سانتی‌متر است. مگس‌گیری کوچک‌جثه به رنگهای خاکستری، سفید، قهوه‌ای و نارنجی با سر گرد، منقار کوچک و دم بلند همراه با لکه‌های سفید در قاعده آن (شبیبه به دم چکچکها) است و تا حدی شبیه به «سینه سرخ» به نظر می‌رسد ولی به واسطه سر خاکستری، لکه‌های سفید روی دم و پاهای کوتاه از آن قابل تفکیک است. نر و ماده متفاوت و دارای اندک تغییرات فصلی هستند. پرنده نر بالغ در دوره جوجه‌آوری سر و صورت خاکستری دارد که تا دو طرف گردن امتداد می‌یابد. روتنه قهوه‌ای و بالها قهوه‌ای تیره هستند. همچنین پرهای مرکزی دم قهوه‌ای تیره است، لکه‌های سفید مشخصی در دو طرف قاعده دم دارد و نوک پرهای آن سیاه است. چانه، گلو و بخش بالایی سینه نارنجی روشن و مابقی زیرتنه سفید کرم است که در پهلوه‌ها نخودی‌تر می‌شود. عنبیه قهوه‌ای تیره، حلقه دور چشمها سفید، منقار تیره و قاعده نیم‌نوک پایین زرد شاخی و پاهای سیاه است. پرنده ماده و نرها دو ساله سر، گردن و روتنه خاکستری قهوه‌ای و زیرتنه سفید کرم دارند که در سینه و پهلوه‌ها ته رنگ نخودی دارد. پرنده نابالغ خاله‌های خرمایی نخودی فراوان در روتنه دارد. همچنین زیرتنه زرد نخودی همراه با خاله‌ها و لکه‌های تیره فراوان دیده می‌شود. احتمال دارد «مگس‌گیر سینه سرخ تابگا» (*F. albicilla*) نیز در زمان مهاجرت در ایران دیده شود. این گونه شباهت بسیار زیادی به «مگس‌گیر سینه سرخ» دارد ولی به واسطه سینه خاکستری، لکه گلوبی کوچک (در افراد بالغ و نرها دو ساله نارنجی و در ماده‌ها سفید است)، قاعده سیاه رنگ منقار، رنگ سیاه (نه قهوه‌ای) پوشش‌های روی دم و پرهای مرکزی دم و همچنین حاشیه روشن شاهپرهاى سومین از آن متمایز می‌شود.

ویژگیهای زیستی: توده‌های مخلوط از درختان پهن برگ خزان‌کننده بلند با زیراشکوب مترکم و اغلب مجاور آب، حاشیه جنگلها، مناطق پاک‌تراشی شده و فضاهای باز درون آن و همچنین باغهای میوه را به عنوان زیستگاه برمی‌گزیند. در خارج از دوره جوجه‌آوری اغلب به تنهایی دیده می‌شود. پروازی چابک همراه با بال‌زندهای سریع دارد. اغلب از حشرات و سایر بی‌مهره‌ها تغذیه می‌کند و آنها را در سایه تاج پوشش اشکوبهای بالایی و یا ارتفاعات میانه درختان و یا در حین پرواز صید می‌کند. جوجه‌آوری از اواسط اردیبهشت و با تشکیل قلمرو در مناطق جنگلی با درختان پهن‌برگ مرتفع آغاز می‌شود. تک همسر است و آشیانه‌اش کاسه‌ای کوچک از خزه‌ها، لاشبرگها، سایر مواد گیاهی و تارهای عنکبوت است که آن را روی درختان، در حفره‌های موجود در تنه درختان و یا در شکاف دیوارها بنا می‌کند و بیرونش را با گلشنکها و سرشاخه‌ها و درونش را با مو می‌پوشاند. معمولاً پنج تا شش و به ندرت چهار تا هفت تخم نیمه بیضی، صاف، صیقلی، مایل به سفید یا نخودی کمرنگ و یا سبز آبی، با لکه‌های ریز قهوه‌ای مایل به قرمز و به ابعاد ۱۲٫۶ × ۱۶٫۵ میلی‌متر می‌گذارد. تفریح تخمها ۱۲ تا ۱۳ روز به طول می‌انجامد. جوجه‌ها در بدو تولد پوشیده از کرک، ناتوان و برای تغذیه وابسته به والدین هستند، در ۱۲ تا ۱۳ روزگی آشیانه را ترک کرده و در بین شاخ‌وبرگ درختان پنهان می‌شوند و پس از چهار تا پنج روز به تعقیب والدین می‌پردازند.

پراکنش و فراوانی: تابستان‌گذران به نسبت معمول جنگلهای هیرکانی در شمال کشور و نواحی شمالی خراسان است و به صورت مهاجر عبوری بسیار معمول بهاره و پاییزه در شمال و شرق کشور دیده می‌شود. همچنین سه گزارش از حضور این پرنده در جنوب غرب و سواحل جنوبی‌تر خلیج فارس در دست است.

وضعیت حفاظت: در فهرست پرندگان حمایت‌شده جهانی و ملی قرار ندارد.

Ficedula parva مگس‌گیر سینه سرخ

Red-breasted Flycatcher (Red-throated Flycatcher)

ترکی: خینالی میلچک توتان، کردی: قوو له جووقه‌ی سینگ سوور

Morphological characteristics: 11-12 cm length and 18.5-21 cm wingspan. A small flycatcher with round head, small bill, and long tail with prominent white patches on base, tail resembling that of wheatears; plumage grey, white, brown, and orange, slightly similar to European Robin *Erithacus rubecula*, but distinguished by short legs, grey head and white on tail. Sexes dissimilar with little seasonal variation. Adult breeding male shows grey crown and side of head, with narrow but conspicuous white eye-ring. Upperparts brown, wings and central pair of tail-feathers dark brown, tail-tip black. Chin, throat, and upper breast rufous-orange, flanks buff, and rest of underparts cream-white. Iris dark brown, bill black with extensive yellow-horn base to lower mandible, leg black. Female and 2nd-year male show grey-brown head, neck, and upperparts and cream-white underparts, tinged buff on breast and flanks. Juvenile marked with dense buff-rufous spots on upperparts. Underparts buff-yellow with dense dark spots and blotches. Probably also Taiga Flycatcher *F. albicilla* occurs on migration in Iran, a species very similar to Red-breasted Flycatcher but which shows ash-grey breast, small throat patch (orange in adult and 2nd-year male, white in female), black bill-base, largely black instead of largely brown upper tail-coverts and central tail-feathers, and pale fringes on tertials.

Biological characteristics: Prefers mixed broad-leaved forests with dense undergrowth, mostly near water in forest fringes, clearings, and fruit orchards. Outside breeding season, mostly solitary. Flight agile with fast wing-beats. Feeds mostly on insects and other invertebrates, taken in shade of canopy or at mid-level of trees, catching prey with short sallies in air or with brief fluttering from leaves. Breeding starts early May in territories in forests with mature broad-leaved trees. Monogamous. Nest a small cup of moss, dead leaves, fibers, and spider web, lined with hair, built on tree, in tree-hole or wall crevice, with lichen and thin twigs on outside. Usual clutch 5-6, seldom 4-7, sub-elliptical, smooth and glossy eggs, pale buff-white or blue-green, finely spotted with red-brown, 16.5×12.6 mm in size. Eggs hatch after 12-13 days. Chicks, downy and altricial, leave nest in 12-13 days, hide in foliage, and follow parents after 4-5 days.

Distribution and abundance: A fairly common summer visitor to Caspian forests from Gilan to Golestan and to juniper forest in hills of northern Khorasan. Common as passage migrant in spring and autumn in the north and east. Recorded three times in the southwest and Persian Gulf coast.

Conservation status: This bird is not listed in the global or national protected species.

Ficedula superciliaris مگس گیر هیمالیا

Ultramarine Flycatcher

ترکی: هیمالیا میلچک توتانی، کردی: قوو له جووقه‌ی

Morphological characteristics: 10-11 cm length and 16-19 cm wing-span. A small and slender flycatcher with rather long and powerful bill. Sexes dissimilar with no seasonal variation. Adult male easily distinguished by dark blue head, face, and upperparts and broad white supercilium running from above eye to nape. Side of head and neck also dark blue, extending to sides of breast in two broad stripes. Centre to throat, breast, and belly white. Wings and tail black, feathers fringed blue-grey; tail with some white at base of outer feathers, visible as small patches. Eye dark brown, bill and legs black. Adult female shows pale brown-grey head, face, and upperparts with small black specks on crown and pale rufous supercilium. Wings and tail dark brown, rump blue-grey. Patches at side of breast ash-grey, remaining underparts white. Juvenile like female, but brown upperparts and wing-coverts well-marked with light rufous or buff spots; underparts light rufous to buff with dark scaling on breast and flanks; fringes to tail- and flight-feathers blue in male and light brown in female.

Biological characteristics: Prefers canopy of open broad-leaved deciduous, coniferous, or mixed mountain forest with well-developed understory of scrub, especially oak and fir; in winter occupies open woodland, village outskirts, orchards, and hedgerows. Outside breeding season, solitary or mixed with other flycatchers. Mostly forages from perch in shade of tree or bush, taking insect prey with short sallies in air, more rarely from ground. When perched, frequently cocks tail.

Distribution and abundance: A vagrant to north-eastern Iran. At least two and possibly three males were observed at Delbar in Touran Protected Area, Semnan, in April 2009.

Conservation status: This bird is not listed in the global or national protected species.

ویژگیهای ظاهری: طول بدن ۱۰ تا ۱۱ سانتی‌متر و گستردگی بالها ۱۶ تا ۱۹ سانتی‌متر است. مگس‌گیری کوچک‌جثه و باریک اندام و دارای منقار به نسبت دراز و قوی است. نر و ماده متفاوت و فاقد تغییرات فصلی هستند. پرنده نر بالغ به واسطه سر، صورت و روتنه آبی تیره و نوار ابرویی پهن سفید رنگی که از بالای چشمها شروع و تا پس سر ادامه می‌یابد، به آسانی قابل تشخیص است. دو طرف سر و گردن نیز آبی تیره است که به شکل نوار پهنی تا دو طرف سینه امتداد دارند. مرکز گلو، سینه و شکم نیز سفید است. بالها سیاه، دم نیز به همین رنگ و قاعده پرهای کناری آن سفید است که به شکل لکه سفیدی در دو طرف دم دیده می‌شود. چشمها قهوه‌ای تیره و منقار و پاها سیاه هستند. پرنده ماده بالغ سر، صورت و روتنه قهوه‌ای خاکستری همراه با لکه‌های سیاه کوچک روی تارک سر دارد و نوار ابرویی خرمایی کم‌رنگ دیده می‌شود. بالها و دم قهوه‌ای تیره و دمگاه خاکستری مایل به آبی است. دو طرف گردن و سینه سفید مایل به خاکستری و مرکز گلو، سینه و شکم سفید است. پرنده نابالغ شبیه به ماده بالغ است ولی روتنه و پوشپه‌های روی بالها خالهای سفید نخودی بزرگ دارند. پوشپه‌های بالها مایل به سیاه با ته رنگ آبی در نر و مایل به قهوه‌ای در ماده دیده می‌شود و حاشیه و نوک شاهپه‌های سومین نیز سفید نخودی است. زیرتنه خرمایی روشن تا نخودی و به واسطه حاشیه سیاه رنگ پرها، ظاهری فلس‌مانند دارد. همچنین حاشیه شاهپه‌های پرواز و پرهای دم در پرنده نابالغ نر آبی و در ماده قهوه‌ای روشن است.

ویژگیهای زیستی: تاج پوشش درختان پهن‌برگ (به ویژه توده‌های بلوط)، سوزنی‌برگ و یا مخلوطی از آنها را در درختزارهای باز به عنوان زیستگاه برمی‌گزیند و در زمستان در انواع درختزارهای باز با درختان پهن‌برگ خزان‌کننده، اطراف روستاها، باغها و پرچینه‌ها به سر می‌برد. در خارج از دوره جوجه‌آوری به تنهایی و یا به طور مخلوط با سایر مگس‌گیرها دیده می‌شود. اغلب روی درختان و بوته‌های کوتاه و به ندرت روی زمین به جستجوی غذا می‌پردازد و زمانی که روی شاخه نشسته است دائماً دم خود را تکان می‌دهد.

پراکنش و فراوانی: به صورت سرگردان در شمال شرق کشور گزارش شده است. در اوایل اردیبهشت سال ۱۳۸۸ حداقل دو تا سه فرد از این گونه در باغ مجاور پاسگاه محیط‌بانی دلبر در مجموعه حفاظتی توران دیده شد.

وضعیت حفاظت: در فهرست پرندگان حمایت شده ملی و جهانی قرار ندارد.

چرخ‌ریسک نیزار *Panurus biarmicus*

Bearded Reedling (Bearded Tit)

ترکی: قمیش لیخ جهره قوشی، کردی: گورویچنه‌ی سمیلدار

Morphological characteristics: 14-15.5 cm length (including 7 cm length of tail-feathers) and 16-18 cm wing-span. An elegant pale red-brown bird with black and white patches on short round-tipped wings and a long graduated tail. Sexes quite dissimilar with no seasonal variation. Adult male shows pale blue-grey crown, nape, and ear-coverts. Broad black moustachial tuft of feathers droops down from lore. Eye and bill orange-yellow, leg black. Upperparts and tail bright pink-brown, outer tail-feathers with white tips, black on undersurface. Wings red-brown, centres of flight-feathers, tertials, and greater coverts black, outer fringes of outer primaries conspicuously white, forming white panel on wing. Long tail tawny-chestnut to brownish yellow, fanlike, black on inner webs of outer feathers and white on outer webs and tips. Underparts and under wing-coverts creamy white, pinkish on flanks; under tail-coverts black. Female like male but cap pink-brown like upperparts, face pale grey without black lore and moustache, under tail-coverts buff, eye green, bill yellow-horn, and leg brown-black. Sexes in juvenile almost similar, but lore of male black, bill orange-yellow, and tail longer, lore of female grey, bill brown, and tail shorter.

Biological characteristics: Prefers extensive reed-beds in freshwater swamps on sandy and clayey soil. Gregarious, found in small or large flocks all year round, with juveniles sometimes forming separate groups. Flight direct, fluttering, and usually low above reed-beds. Nimbly climbs reed stems. Feeds mostly on invertebrates in summer, but almost exclusively on seeds of reeds in autumn and winter. Breeding starts mid-March in small colonies. Mongamous, rarely polygamous (one male and two females). Nest a deep cup of reed and sedge leaves, lined with reed flowers and some feathers, built among stems close to ground. Usual clutch 5-7, sometimes up to 12, sub-elliptical, smooth and glossy eggs, creamy white with dark brown scrawls and specks, 17.6x14 mm in size. Eggs hatch after 12-13 days. Chicks altricial and nidicolous. Fledging period 12-13 days. Usually 2-3 clutches laid annually.

Distribution and abundance: Scarce and irregular in south Caspian lowlands in autumn and winter, most frequent in Gilan and Golestan. Also one record of three individuals in Ghalenow marsh near Tehran in January 1973 and of a flock on Harir Rud River (Khorasan) on migration in April 1898. In late 19th century, used to be a common breeder in Sistan marshes, more local in marshes of Baluchestan (Bampur basin, Hamun-e Jaori, and Kurin valleys), where fair numbers of adult males and juveniles collected May-July.

Conservation status: This bird is not listed in the global or national protected species.

ویژگیهای ظاهری: طول بدن ۱۴ تا ۱۵.۵ سانتی‌متر (با احتساب دم به طول هفت سانتی‌متر) و گسترده‌گی بالها ۱۶ تا ۱۸ سانتی‌متر است. چرخ‌ریسکی بسیار زیبا به رنگ قرمز قهوه‌ای کم‌رنگ همراه با لکه‌های سیاه و سفید روی بالهای کوتاه و گرد و با منقار کوتاه و به نسبت ضخیم و قوی و دم بلند است که به آسانی از سایر چرخ‌ریسکها تشخیص داده می‌شود. نر و ماده متفاوت و فاقد تغییرات فصلی هستند. پرنده نر بالغ تارک سر، پس گردن و گوشپره‌های خاکستری مایل به آبی کم‌رنگ دارد. نوار شاری پهن و سیاه رنگی دارد که از فاصله بین چشمها تا منقار شروع و به صورت عمودی به سمت پایین تا دو طرف گردن امتداد می‌یابد. چشمها و منقار زرد نارنجی و پاها سیاه هستند. روتنه، پوشپره‌های روی دم و دم قهوه‌ای صورتی روشن و پره‌های کناری دم در نوک خود سفید و از سطح زیرین سیاه هستند. بالها قرمز قهوه‌ای، مرکز شاهپره‌های پرواز، شاهپره‌های سومین و پوشپره‌های بزرگتر روی بالها سیاه و حاشیه بیرونی شاهپره‌های اولیه بیرونی‌تر، سفید هستند که لکه سفید مشخصی را روی بالها ایجاد می‌کند. دم بلند، به رنگ قهوه‌ای بلوطی تا زرد مایل به قهوه‌ای و پره‌های آن از مرکز به سمت کناره‌ها کوتاه‌تر شده و حالت بادبزنی ایجاد می‌کند. همچنین پره‌های کناری آن در نیمه درونی سیاه و در نیمه بیرونی و نوک خود، سفید هستند. زیرتنه و پوشپره‌های زیر بالها سفید مایل به کرم، پهلوها مایل به صورتی و پوشپره‌های زیر دم سیاه است. پرنده ماده تا حدی شبیه به نر ولی کم‌رنگتر و بیشتر نخودی مایل به خاکستری به نظر می‌رسد. تارک سر و روتنه نیز به رنگ صورتی قهوه‌ای دیده می‌شود. صورت خاکستری کم‌رنگ و فاقد لکه سیاه در فاصله چشمها تا منقار و همچنین فاقد نوار شاری سیاه رنگ است. زیرتنه، سفید کرم یا کرم نخودی و بخش عقبی پهلوها و پوشپره‌های زیر دم، نخودی و سایه صورتی رنگ نامشخصی دارد. چشمها سبز، منقار زرد شاخی و پاها قهوه‌ای مایل به سیاه دیده می‌شود. پرنده نابالغ نر و ماده تا حد زیادی هم‌شکل هستند ولی در پرنده نابالغ نر، فاصله چشمها تا منقار لکه سیاه رنگی دیده می‌شود، منقار نارنجی مایل به زرد است و دم بلندتر دارد ولی ماده نابالغ لکه خاکستری رنگی در فاصله چشمها تا منقار دارد، منقار قهوه‌ای است و دم کوتاه‌تر دارد.

ویژگیهای زیستی: نزارها و جگنزارهای وسیع و دور افتاده در حاشیه یا درون پیکره‌های آبی شور و شیرین با خاک شنی و رسی را به عنوان زیستگاه برمی‌گزینند. پرنده‌ای اجتماعی است، اغلب اوقات سال را در دسته‌های کوچک و بزرگ دیده می‌شود و افراد نابالغ نیز دسته‌های مجزا تشکیل می‌دهند. پروازی سریع، مستقیم و معمولاً در ارتفاع پایین بر فراز نی‌ها یا بین آنها دارد و در این حالت دم خود را به صورت شل و آویزان نگاه می‌دارد. به خوبی و با مهارت از نی‌ها بالا و پایین می‌رود. تابستانها بیشتر از بی‌مه‌رها و در پاییز و زمستان اغلب از بذر گیاهان تغذیه می‌کند. جوجه‌آوری از اواخر اسفند و با تشکیل کلنیهای کوچک و پراکنده آغاز می‌شود. تک همسر و به ندرت چند همسر (یک نر با دو ماده) است و آشیانه‌اش کاسه‌ای عمیق از برگهای نی و جگن است که بین ساقه‌های نی و چکن نزدیک به سطح زمین بنا می‌کند و درونش را با گل‌آذین نی‌ها و گاهی پر می‌پوشاند. معمولاً پنج تا هفت و گاهی تا ۱۲ تخم نیمه بیضی، صاف، صیقلی، سفید مایل به کرم، با لکه‌ها و خطوط نازک قهوه‌ای تیره و به ابعاد ۱۴ × ۱۷.۶ میلی‌متر می‌گذارد. تفریح تخمها ۱۲ تا ۱۳ روز به طول می‌انجامد. جوجه‌ها در بدو تولد عریان، ناتوان و برای تغذیه وابسته به والدین هستند. پرورش جوجه‌ها ۱۲ تا ۱۳ روز طول می‌کشد. معمولاً دو تا سه دسته تخم در هر دوره جوجه‌آوری می‌گذارد.

پراکنش و فراوانی: در پاییز و زمستان به صورت کمیاب و نامنظم در نواحی پست جنوب دریای خزر حضور می‌یابد. همچنین یک گزارش از حضور سه فرد از این پرنده در اواسط زمستان سال ۱۳۵۲ در تالاب قلعه نو نزدیک تهران و یک گروه در زمان مهاجرت در اوایل بهار سال ۱۸۹۸ میلادی در رودخانه هریرود در خراسان در دست است. در گذشته دور این پرنده به صورت معمول در تالابهای استان سیستان و بلوچستان (به ویژه در حوضه بمپور، تالاب هامون و دره کورین) جوجه‌آوری داشت و تعدادی افراد نر و نابالغ طی سالهای ۱۹۰۰ و ۱۹۰۱ میلادی از این مناطق جمع‌آوری شدند.

وضعیت حفاظت: در فهرست پرندگان حمایت شده جهانی و ملی قرار ندارد.

چرخ‌ریسک دم‌دراز *Aegithalos caudatus*

Long-tailed Tit

ترکی: اوزون قوبروق جهره قوشی، کردی: بنه ما لهی گورویچنه‌ی کلک در یژ

Morphological characteristics: 13-15 cm length (including 7-9 cm tail) and 16-19 cm wing-span. A small elegant tit, easily distinguishable by long narrow tail, tiny black bill, pink eye-ring, and short rounded wings. Sexes similar with no seasonal variation. Two distinct sub-species occur in Iran: dark *A. c. alpinus* in northern Iran, which shows broad black stripe at each side of crown, bordered by dark buff-brown forehead, mid crown-stripe and side of head; also, upperparts dark slate-grey mixed with some black, wings and fan-like tail dull black, outer tail-feathers white, and underparts rather uniform pinkish buff-brown but usually with distinct black throat-patch. Paler *passsekii* of northwest and south has narrower black stripe on each side of crown, contrasting more sharply with paler buff-white forehead, central crown-stripe and side of head; upperparts paler ash-grey; underparts greyish cream-white with pink flanks and without black throat-patch. Juvenile shows relatively shorter tail than adult, broad brown mask on side of head, brown upperparts, and limited pink on underparts.

Biological characteristics: Favours open broad-leaved and mixed forest and scrubland, especially of oak, ash, and maple; after breeding, also found in bushes and hedges outside woodlands and in orchards and parks. Flight fast and whirring, direct or rather undulating, usually over short distance. Restless and acrobatic, mostly hopping and fluttering among twigs, rarely seen on ground. Gregarious, usually forming flocks of family parties, but occurs pair-wise in breeding season, sometimes with extra adult that helps in raising brood. Feeds mostly on arthropods, taken high in bush or in canopy of tree, often from trunk or branch; some plant material taken in autumn and winter. Breeding starts late March. Monogamous. Nest an elongated purse with entrance at side, made of lichen, moss, spider web, and hair, lined with feathers, hanging in dense thorny bush or tree. Usual clutch 8-12, sometimes 5-16, sub-elliptical, smooth and glossy white eggs, sometimes spotted purple-red, 14.2x10.8 mm in size. Eggs hatch after 12-14 days. Chicks, altricial and nidicolous, leave nest in 14-18 days, still cared for and fed by parents and occasional helpers for another 10-14 days. Two broods may join and be fed by all adults. Sometimes two clutches laid annually.

Distribution and abundance: *A. c. alpinus* a common resident in Kaleibar Mountains (northern Azarbaijan) and in Caspian forest; *A. c. passsekii* a common resident in forest of western Azarbaijan (Urumiye area) south to Kermanshah (Qasr-e Shirin) and east through oak forests on western slopes of Zagros to Shiraz area (Fars).

Conservation status: This bird is not listed in the global or national protected species.

ویژگیهای ظاهری: طول بدن ۱۳ تا ۱۵ سانتی‌متر (با احتساب دم به طول هفت تا نه سانتی‌متر) و گستردگی بالها ۱۶ تا ۱۹ سانتی‌متر است. چرخ‌ریسکی کوچک‌جثه و زیبا که به واسطه دم باریک و بلند، منقار کوچک سیاه رنگ، حلقه صورتی رنگ دور چشمها و بالهای کوتاه به آسانی قابل تشخیص است. نر و ماده هم‌شکل و فاقد تغییرات فصلی هستند. پرنده بالغ در زیرگونه *A. c. alpinus* در شمال کشور در تارک سر، نواری سفید نخودی با رگه‌رگه قهوه‌ای دارد و در دو طرف آن در بالای چشمها نوار پهن سیاه رنگ و مشخصی دیده می‌شود. گلو معمولاً دارای لکه مایل به سیاه کوچکی است. پس سر و بخش بالایی روتنه، خاکستری دودی و تا حدی مخلوط با رنگ سیاه است و روتنه‌ای خاکستری تیره دارد. بالها سیاه مات و دم نیز به همین رنگ دیده می‌شود ولی پرهای کناری آن سفید است. همچنین پرهای آن از مرکز به سمت کناره‌ها کوتاهتر شده و حالت بادبزنی ایجاد می‌کند. زیرتنه نخودی قهوه‌ای مایل به صورتی است. پرنده بالغ در زیرگونه *A. c. passsekii* در غرب کشور تا حدی شبیه به زیرگونه قبلی است ولی روتنه خاکستری کمرنگتر دارد و زیرتنه، سفید کرم مایل به خاکستری و در پهلوها به صورتی می‌گراید. همچنین نوار مرکزی تارک سر سفید نخودی دیده می‌شود، نواری سیاه دو طرف تارک سر باریکتر است و گلو فاقد لکه تیره است. پرنده نابالغ نسبت به بالغ‌ها دم کوتاهتر دارد، در دو طرف سر ماسک قهوه‌ای رنگ پهنی دیده می‌شود، روتنه قهوه‌ای است و اثری از رنگ صورتی در زیرتنه دیده نمی‌شود.

ویژگیهای زیستی: درختزارهای پهن‌برگ باز به ویژه توده‌های بلوط، زبان گنجشک و افرا را به عنوان زیستگاه برمی‌گزیند و بعد از دوره جوجه‌آوری در بوته‌زارها و خلنگزارهای بیرون و حاشیه جنگلها، باغها، پرچینها و پارکها به سر می‌برد. پروازی سریع، مستقیم و تا حدی نامنظم با حرکات آکروباتیک دارد. پر جنب‌وجوش و ناآرام است، دائماً روی شاخه‌های درختان با جهشهای کوتاه جابه‌جا می‌شود و به ندرت روی زمین دیده می‌شود. پرنده‌ای اجتماعی است و در زمستان در دسته‌هایی متشکل از اعضای خانواده همان سال، همراه با افراد یاور در دوره جوجه‌آوری، درون قلمروهای مشخص که به شدت از آن دفاع می‌شود، به سر می‌برند. گاهی اوقات نیز دسته‌های مختلف به صورت موقتی به هم ملحق می‌شوند. بیشتر از بندپایان تغذیه می‌کند و آنها را بخشهای بالایی بوته‌ها و تاج پوشش درختان و به مقدار کمتر از روی تنه درختان صید می‌کند. در پاییز و زمستان از مواد گیاهی هم استفاده می‌کند. جوجه‌آوری از اوایل فروردین و با تشکیل قلمرو در درختزارهای باز و حاشیه آنها، بوته‌زارها، بیشه‌ها و پرچینهای انبوه آغاز می‌شود. تک همسر است و آشیانه‌ای گنبدی شکل (تا حدی استوانه‌ای) و بزرگ با یک دهانه ورودی در کنار آن از خزه، تار عنکبوت و مو درون بوته‌های خاردار بزرگ و یا روی درختان بنا می‌کند، دیواره بیرونی آشیانه را با گل‌سنگ و درونش را با پر می‌پوشاند. معمولاً هشت تا ۱۲ و گاهی اوقات پنج تا ۱۶ تخم بیضی، صاف، صیقلی، سفید رنگ، گاهی با خالهای قرمز مایل به بنفش و به ابعاد ۱۰.۸ x ۱۴.۲ میلی‌متر می‌گذارد. تفریح تخمها ۱۲ تا ۱۴ روز به طول می‌انجامد. جوجه‌ها در بدو تولد عریان، ناتوان و برای تغذیه وابسته به والدین هستند، در حدود ۱۴ تا ۱۸ روزگی آشیانه را ترک می‌کنند ولی همچنان در حدود ۱۰ تا ۱۴ روز پس از آن توسط والدین و یاورها مراقبت و تغذیه می‌شوند. گاهی دو دسته جوجه به یکدیگر ملحق می‌شوند و همه والدین و یاورها در پرورش جوجه‌ها مشارکت می‌کنند. گاهی نیز دو دسته تخم در یک دوره جوجه‌آوری می‌گذارد.

پراکنش و فراوانی: زیرگونه *A. c. alpinus* به صورت معمول مقیم جنگلهای نواحی جنوبی دریای خزر و جنگلهای ارتفاعات کلیدر در آذربایجان شرقی است و زیرگونه *A. c. passsekii* به صورت معمول مقیم جنگلهای غرب آذربایجان و به سمت جنوب تا منطقه قصر شیرین در استان کرمانشاه و در امتداد جنگلهای بلوط دامنه‌های غربی زاگرس تا اطراف شیراز در استان فارس است. **وضعیت حفاظت:** در فهرست پرندگان حمایت شده جهانی و ملی قرار ندارد.

چرخ ریسک پشت بلوطی *Remiz pendulinus*

Eurasian Penduline Tit

ترکی: آلا کورک جهره قوشی، کردی: بنه ما لهی گورویچنه‌ی پشت شی

Morphological characteristics: 10-11.5 cm length and 16-17.5 cm wingspan. A small tit, plumage chestnut, buff, and black-and-white, with pointed conical bill and rather long tail. Sexes almost similar with no seasonal variation. Adult male of nominate *menzbieri* in the northwest shows greyish white crown and nape and black mask extending to ear-coverts. Upperparts, scapulars, and upper wing-coverts chestnut, with a pale wing-bar created by rufous tips to greater coverts. Flight-feathers black and secondaries and tertials fringed and tipped cream or cream-white. Rump rufous-buff or rufous-grey, tail black with white or buff margins. Chin and throat white, side of breast spotted rufous, and remaining underparts to under tail-coverts rufous or buff-white; legs bluish black. Adult female recalls male but has greyer crown and nape and narrower face mask. Adult male of nominate *macronyx* in northern Iran shows black head, face, chin, throat, and breast and chestnut-black mantle. Nominative *nigricans* in the Sistan basin is completely black on head and neck and *coronatus* in the extreme northeast has white crown, with face mask almost connecting on nape. Juvenile in all sub-species is wholly grey-brown, with no black mask on face and no chestnut on mantle.

Biological characteristics: Inhabits dense vegetation, including reeds, cattail, tamarisk, and willows, along fresh and brackish lakes, rivers, and canals. Solitary or in small groups outside breeding season. Flight lighter than other tits. Feeds mostly on spiders, insects and their larvae; plant material taken outside breeding season, particularly seeds. Breeding starts late March. Polygynous, polyandrous, or promiscuous; territorial. Nest a domed structure with entrance tube near the top, made of plant down especially reed and cattail flowers and willow and poplar seeds, suspended from thin twig, often overhanging water. Usual clutch 6-8, sometimes 5-10, sub-elliptical, smooth white eggs, 15.5x10.5mm in size. Eggs hatch after 13-14 days. Chicks altricial and nidicolous. Fledging period 16-18 days, still remaining with parents for a few more weeks. Sometimes two clutches laid annually.

Distribution and abundance: *R. p. menzbieri* is a rather common summer visitor to woodland and orchards in north-western Iran, wintering in vegetation on riverbanks and in wetlands throughout southern Iran from Khuzestan to southern Baluchestan. *R. p. macronyx*, a rather common resident in south-eastern Caspian region and wetlands of Turkaman Steppes. Populations of both sub-species occupy Miankaleh and Gorgan Bay and produce hybrids. Also, *R. p. coronatus* is a rare and irregular winter visitor to eastern Iran, recorded only once in recent decades, a bird near Doruneh in Khorasan in April 1975. Specimens of *R. p. nigricans*, endemic to Sistan basin and virtually restricted to Iran, were collected by Zarudny in 1896-1900, but this sub-species has not been recorded ever since and is likely to be extinct.

Conservation status:

This bird is not listed in the global or national protected species.

ویژگیهای ظاهری: طول بدن ۱۰ تا ۱۱.۵ سانتی‌متر و گستردگی بالها ۱۶ تا ۱۷.۵ سانتی‌متر است. چرخ‌ریسکی کوچک‌جثه به رنگهای بلوطی، نخودی، سیاه و سفید و با منقار نوک‌تیز و مخروطی شکل و دم به نسبت بلند است. نر و ماده تقریباً هم‌شکل و فاقد تغییرات فصلی هستند. پرنده نر بالغ در زیرگونه *R.p.menzbieri* در شمال غرب کشور تارک سر و پس گردن سفید مایل به خاکستری و نقاب سیاه رنگی در صورت دارد که از قاعده منقار شروع و تا گوشپرها امتداد می‌یابد. روتنه، شانه‌ها و پوشپه‌های روی بالها بلوطی است و به واسطه نوک خرمایی پوشپه‌های بزرگتر، نوار بالی کمرنگی روی بالها به چشم می‌آید. شاهپه‌های پرواز سیاه و شاهپه‌های ثانویه و سومین حاشیه و نوک نخودی تا سفید کرم دارند. دمگاه نخودی خرمایی یا خاکستری خرمایی و دم، سیاه با حاشیه سفید یا نخودی دیده می‌شود. چانه و گلو سفید، دو طرف سینه همراه با لکه‌لکه بلوطی و مابقی زیرتنه تا پوشپه‌های زیر دم خرمایی یا سفید نخودی دیده می‌شود. پاها نیز سیاه مایل به آبی است. پرنده ماده بالغ تا حد زیادی شبیه به نر است ولی تارک سر و پس گردن خاکستری‌تر دارد و نقاب صورتش باریکتر است. پرنده بالغ در زیرگونه سر سیاه (*R.p. macronyx*) در شمال کشور سر، صورت، چانه، گلو و سینه سیاه دارد و بخش بالایی روتنه، بلوطی مایل به سیاه دیده می‌شود. همچنین زیرگونه *R.p. nigricans* در حوضه سیستان سر و گردن کاملاً سیاه دارد. زیرگونه سر سفید (*R.p. coronatus*) نیز در منتهی‌الیه شمال شرقی کشور تارک سر سفید دارد و نقاب صورت تا پس سر امتداد یافته و تقریباً به هم متصل می‌شوند. پرنده نابالغ در تمام زیرگونه‌ها به طور کلی قهوه‌ای مایل به خاکستری به نظر می‌رسد و فاقد نقاب سیاه در صورت و رنگ بلوطی در روتنه است.

ویژگیهای زیستی: در اطراف پیکره‌های آبی به ویژه نی‌زارها، لویی‌زارها، بیدستانها و گزستانهای انبوه حاشیه تالابهای با آب شیرین تالاب شور و در امتداد رودخانه‌ها و کانالهای آبرسانی به سر می‌برد. در خارج از دوره جوجه‌آوری در دسته‌های کوچک و گاهی به تنهایی دیده می‌شود. پرواز سبکتری نسبت به سایر چرخ‌ریسکها دارد. اغلب از حشرات و لارو آنها و عنکبوتها و با خارج از دوره جوجه‌آوری از مواد گیاهی به ویژه بذر آنها تغذیه می‌کند. جوجه‌آوری از اوایل فروردین و با تشکیل قلمرو در حاشیه پیکره‌های آبی آغاز می‌شود. سیستم جفت‌گیری چند زنی، چند شویی و در هم و برهم است. آشیانه‌ای کروی، تخم مرغی یا استوانه‌ای شکل به صورت عمودی با یک راهروی ورودی افقی نزدیک به بالا دارد که آن را از الیاف گیاهی نرم، به ویژه از گل‌آذین نی‌ها و لویی‌ها و بذرهای صنوبر و بید به شکل آویزان از نوک شاخه‌های نازک و مشرف به آب درختان حاشیه و درون پیکره‌های آبی می‌سازد. معمولاً شش تا هشت و گاهی پنج تا ۱۰ تخم نیمه بیضی، صاف، سفید رنگ و به ابعاد ۱۰.۵ × ۱۵.۵ میلی‌متر می‌گذارد. تفریح تخمها ۱۳ تا ۱۴ روز به طول می‌انجامد. جوجه‌ها در بدو تولد عریان، ناتوان و برای تغذیه وابسته به والدین هستند. پرورش جوجه‌ها ۱۶ تا ۱۸ روز طول می‌کشد و معمولاً تا چند هفته پس از آن همچنان در کنار والدین باقی می‌مانند. گاهی دو دسته تخم در یک دوره جوجه‌آوری می‌گذارد.

پراکنش و فراوانی: زیرگونه *R.p.menzbieri* تابستان‌گذران به نسبت معمول درختزارها و باغهای نواحی شمال غرب کشور است و زمستان را در پوشش گیاهی موجود در امتداد رودخانه‌ها و حاشیه تالابهای نواحی جنوب غربی تا جنوب استان سیستان و بلوچستان سپری می‌کند. زیرگونه *R.p. macronyx* بومی به نسبت معمول نواحی جنوب شرقی دریای خزر و تالابهای ترکمن صحرا است. در میانکاله و خلیج گرگان جمعیت‌هایی از هر دو زیرگونه مذکور با یکدیگر همپوشی دارند و افراد دورگه ناشی از آمیختگی آنها به وجود می‌آید. همچنین زیرگونه *R.p. coronatus* زمستان‌گذران کمیاب و نامنظم شرق کشور است اما در دهه های اخیر فقط یک گزارش از حضور یک فرد از منتهی‌الیه شمال شرقی کشور (اطراف درونه در خراسان) در دست است. لازم به ذکر است که زیرگونه *R.p. nigricans* آندمیک ایران و فقط محدود به حوضه سیستان بوده است. «زارودنی» در طی سالهای ۱۸۹۶ تا ۱۹۰۰ میلادی تعداد زیادی از این زیرگونه را از سیستان جمع‌آوری کرد. از آن زمان تا کنون گزارش جدیدی ارسال نشده است و متأسفانه به نظر می‌رسد که این زیرگونه منقرض شده باشد.

وضعیت حفاظت: در فهرست پرندگان حمایت شده جهانی و ملی قرار ندارد.

Poecile lugubris چرخ‌ریسک سر سیاه

Sombre Tit

ترکی: قارا باش جهره قوشی، کردی: گورویچنه‌ی بۆر

Morphological characteristics: 13-14 cm length and 21.5-23 cm wing-span. A bulky medium-sized tit, grey, black, and white in colour, with relatively large head and strong bill. Sexes almost similar with no seasonal variation. *P. l. anatoliae* in the northwest shows rather smaller wings and long tail. Adult male shows deep velvety-black crown, nape, chin, and throat, tinged with brown in some individuals. Cheeks, ear-coverts, and side of neck white. Upperparts and scapulars brown-olive, wings slightly darker brown-grey, greater coverts fringed and tipped paler greyish, forming inconspicuous wing-bar. Margins of tertials and inner secondary coverts grey-white. Tail brown-grey, sometimes grey-white on fringes of outer feathers. Underparts uniform white, flanks washed buff or rufous. Outside breeding season, crown and nape dull black, upperparts dark grey, and light fringes to wing-and tail-feathers narrower and broken. Female shows browner crown, brown-black or dusky in colour, and upperparts tinged olive. Juvenile like female but crown brown, bib smaller and grey-brown instead of black, and underparts buffier. *P. l. dubius* in the southwest in Zagros shows relatively longer wings and shorter tail. Crown, nape, chin, and throat velvety-black in both sexes, upperparts pale greyish cream or dull dusty-grey, and underparts white; bill long and more slender than other sub-species. *P. l. kirmanensis* in the south (Kerman) shows longer wings and shorter tail than *anatoliae*, black patches on head and face like *dubius* but upperparts and scapulars browner.

Biological characteristics: Prefers steep mountain sides with tree cover and bare rocks, open broad-leaved woodlands especially with oak and beech, riverside willows, and orchards. Solitary or in pairs, also outside breeding season. Flight like Great Tit *Parus major*, direct and level over short distances, more undulating in longer flights. Feeds mostly on small invertebrates and occasionally seeds. Breeding starts late March. Monogamous. Nest a cup of plant material and wool, lined with feathers, built in tree-holes or rock crevices. Usual clutch 5-7, sometimes up to 10, sub-elliptical, smooth and slightly glossy eggs, white with red-brown or purple-brown spots and blotches, 17x13.5 mm in size. Eggs hatch after 13-15 days. Chicks, downy and altricial, leave nest in 21-23 days, independent 12 days later. Usually two clutches laid annually.

Distribution and abundance: *P. l. anatoliae* is a common resident in north-western Iran in Kaleibar Mountains (northern Azarbaijan); *P. l. dubius* is a common resident in the Zagros south-east to Fars, and *P. l. kirmanensis* is a common resident in the Kerman highlands.

Conservation status: This bird is not listed in the global or national protected species.

ویژگیهای ظاهری: طول بدن ۱۳ تا ۱۴ سانتی‌متر و گستردگی بالها ۲۱.۵ تا ۲۳ سانتی‌متر است. چرخ‌ریسکی متوسط ولی پرچنه به رنگهای خاکستری، سیاه و سفید با سر به نسبت بزرگ و منقار قوی است. نر و ماده تقریباً هم‌شکل و فاقد تغییرات فصلی هستند. زیرگونه *P. l. anatoliae* در شمال غربی کشور نسبت به سایر زیرگونه‌ها بالهای کوچکتر و دم بلندتری دارد. پرنده نر تارک سر، پس گردن، چانه و گلو سیاه دارد که در برخی افراد با ته رنگ قهوه‌ای همراه است. گونه‌ها، گوشپرها و دو طرف گردن سفید است. روتنه و شانه‌ها زیتونی قهوه‌ای و بالها هم‌رنگ روتنه ولی اندکی تیره‌تر دیده می‌شوند. حاشیه و نوک پوشپرها بزرگتر روی بالها خاکستری‌تر و نوار بالی نامشخصی تشکیل می‌دهد. دم نیز خاکستری قهوه‌ای و گاهی پرهای کناری آن در حاشیه به رنگ سفید خاکستری دیده می‌شوند. زیرتنه یکدست سفید مات و پهلوها ته رنگ نخودی خرمایی دارند. در خارج از دوره جوجه‌آوری، تارک سر و پس گردن سیاه مات، روتنه خاکستری تیره و حاشیه روشن پرهای بالها و دم، باریکتر و منقطع می‌شوند. در پرنده ماده تارک سر قهوه‌ای‌تر و به رنگ سیاه مایل به قهوه‌ای یا دودی دیده می‌شود و روتنه ته رنگ زیتونی دارد. پرنده نابالغ شبیه به ماده است ولی تارک سر خاکستری قهوه‌ای دارد و لکه سیاه در چانه و گلو کوچکتر و به رنگ قهوه‌ای خاکستری دیده می‌شود. زیرتنه نیز نخودی‌تر است. زیرگونه *P. l. dubius* در جنوب غربی کشور در کوههای زاگرس نسبت به زیرگونه قبلی بالهای به نسبت بلندتر و دم کوتاه‌تر دارد. تارک سر و پس گردن، چانه و گلو در هر دو جنس سیاه مخملی است، روتنه کرم خاکستری کمرنگ یا شنی خاکستری مات و زیرتنه سفید است. همچنین منقار دراز و باریکتر از سایر زیرگونه‌ها است. زیرگونه *P. l. kirmanensis* در جنوب کشور در استان کرمان نیز نسبت به زیرگونه *anatoliae* بالهای بلندتر و دم کوتاه‌تر دارد. لکه‌های سیاه سر و صورت شبیه به زیرگونه *P. l. dubius* ولی روتنه و شانه‌ها قهوه‌ای‌تر است.

ویژگیهای زیستی: دامنه‌های شیبدار و پر درخت کوهستانها با سنگها و صخره‌های برهنه، درختزارهای باز پهن‌برگ به ویژه توده‌های بلوط و راش، بیدستانهای حاشیه رودخانه‌ها و باغها را به عنوان زیستگاه برمی‌گزیند. در خارج از دوره جوجه‌آوری اغلب به تنهایی یا جفت دیده می‌شوند. پروازش شبیه به «چرخ‌ریسک بزرگ» است، در فواصل کوتاه مستقیم و افقی و در فواصل طولانی‌تر با حرکات موجی شکل همراه می‌شود. بیشتر از بی‌مهره‌های کوچک و گاهی از بذر گیاهان تغذیه می‌کند. جوجه‌آوری از اوایل فروردین و با تشکیل قلمرو در درختزارهای نواحی کوهستانی، باغها و پارکها آغاز می‌شود. تک همسر است و آشیانه‌اش کاسه‌ای از مواد گیاهی و پشم است که آن را در حفره‌های موجود در تنه درختان و یا شکاف صخره‌ها بنا می‌کند و درونش را با پر می‌پوشاند. معمولاً پنج تا هفت و گاهی تا ۱۰ تخم نیمه بیضی، صاف، تا حدی صیقلی، به رنگ سفید با خالها و لکه‌های قهوه‌ای مایل به قرمز یا قرمز مایل به بنفش و به ابعاد ۱۳.۵ x ۱۷ میلی‌متر می‌گذارد. تفریح تخمها ۱۳ تا ۱۵ روز به طول می‌انجامد. جوجه‌ها در بدو تولد پوشیده از کرک، ناتوان و برای تغذیه وابسته به والدین هستند، در ۲۱ تا ۲۳ روزگی آشیانه را ترک می‌کنند و در حدود ۱۲ روز پس از آن مستقل می‌شوند. معمولاً دو دسته تخم در هر دوره جوجه‌آوری می‌گذارد.

پراکنش و فراوانی: زیرگونه *P. l. anatoliae* مقیم به نسبت معمول مناطق شمال غربی کشور در کوههای کلیدر در آذربایجان شرقی، زیرگونه *P. l. dubius* مقیم به نسبت معمول نواحی جنوب غربی کشور در امتداد کوههای زاگرس تا استان فارس و زیرگونه *P. l. kirmanensis* نیز مقیم به نسبت معمول جنوب کشور در ارتفاعات استان کرمان است.

وضعیت حفاظت: در فهرست پرندگان حمایت شده جهانی و ملی قرار ندارد.

ویژگیهای ظاهری: طول بدن ۱۲ تا ۱۳ سانتی‌متر و گستردگی بالها ۱۹ تا ۲۲ سانتی‌متر است. چرخ‌ریسکی متوسط ولی پرچته به رنگهای خاکستری، قهوه‌ای و سفید با سر به نسبت بزرگ و منقار قوی است. این پرنده جایگزین «چرخ‌ریسک سر سیاه» در جنگلهای هیرکانی شده است و به واسطه برخی شباهتهای ساختاری به «چرخ‌ریسک سر سیاه» (به ویژه زیرگونه *P. l. dubius*) به عنوان زیرگونه‌ای از آن (*P. l. hyrcanus*) معرفی شده بود؛ ولی اخیراً به واسطه اندازه کوچکتر، تفاوت‌های رنگ‌آمیزی (بدن تیره‌تر)، همچنین تفاوت‌های قابل توجه در نوع زیستگاه، رفتار ساخت آشیانه و آواز، به عنوان گونه مستقل معرفی شده است. نر و ماده تقریباً هم‌شکل و فاقد تغییرات فصلی هستند. پرنده نر تارک سر، پس گردن، چانه و گلوی قهوه‌ای بلوطی تیره دارد که تا بخش بالایی روتنه امتداد یافته است. گونه‌ها، گوش‌پرها و دو طرف گردن سفید است. روتنه و شانها قهوه‌ای خاکستری و بالها هم‌رنگ روتنه ولی اندکی تیره‌تر دیده می‌شوند. دم نیز خاکستری قهوه‌ای و گاهی پره‌های کناری آن در حاشیه روشنتر است. زیرتنه سفید چرک همراه با ته رنگ خرمایی نخودی پر رنگ دارد و مرز پایینی لکه قهوه‌ای سینه در زیرتنه چندان مشخص نیست. در خارج از دوره جوجه‌آوری، زیرتنه بیشتر به سفیدی می‌گراید. پرنده ماده تارک سر قهوه‌ای کمرنگتر دارد. پرنده نابالغ شبیه به بالغها ولی اندکی مات‌تر و کمرنگتر به نظر می‌رسد.

ویژگیهای زیستی: در جنگلهای پهن‌برگ خزان‌کننده کوهستانی در ارتفاع ۱۵۰۰ تا ۲۳۰۰ متر به سر می‌برد. رفتار و پروازش شبیه به سایر چرخ‌ریسکها به ویژه «چرخ‌ریسک سر سیاه» است. بیشتر از بی‌مهره‌های کوچک و گاهی از بذر گیاهان تغذیه می‌کند. جوجه‌آوری از اوایل فروردین آغاز می‌شود. تک همسر است و آشیانه‌اش کاسه‌ای از مواد گیاهی و پشم است که آن را در حفره‌های موجود در تنه درختان بنا می‌کند و درونش را با الیاف نرم گیاهی، پشم و پر می‌پوشاند. معمولاً پنج تا هفت تخم نیمه بیضی، صاف، تا حدی صیقلی، به رنگ سفید با خالها و لکه‌های قهوه‌ای مایل به قرمز می‌گذارد. جوجه‌ها در بدو تولد پوشیده از کرک، ناتوان و برای تغذیه وابسته به والدین هستند. اطلاعات بیشتری در خصوص جوجه‌آوری این پرنده در دست نیست.

پراکنش و فراوانی: به صورت کمیاب مقیم جنگلهای پهن‌برگ خزان‌کننده نیم‌رخ شمالی البرز است و از منتهی‌الیه شرق استان گلستان تا مرز جمهوری آذربایجان در غرب گسترش دارد.

وضعیت حفاظت: در فهرست پرندگان حمایت‌شده جهانی و ملی قرار ندارد.

چرخ‌ریسک ایرانی *Poecile hyrcanus* Caspian Tit

ترکی: خزر جهره قوشی، کردی: گورویچنه‌ی ئیرانی

Morphological characteristics: 12-13 cm length and 19-22 cm wingspan. A medium-sized but bulky tit, grey, brown, and white in colour, with rather large head and short strong bill. Replaces Sombre Tit *P. lugubris* in Caspian forest, differing mainly from latter in smaller size and darker colour (like many other Caspian forms of widespread species), but at present usually considered as a separate species as it is said to differ from Sombre Tit also in habitat, nest-building habits, and call. Sexes almost similar with no seasonal variation. Adult male shows dark chestnut-brown crown, nape, chin, and throat, with brown of cap extending to upper mantle, lower border of bib on throat broad and ill-defined. Cheeks, ear-coverts, and side of neck white. Upperparts grey-brown, wings darker grey-brown. Tail also grey-brown, sometimes lighter on margins of outer feathers. Breast, flanks, and vent strongly washed rufous-buff or ochre when plumage fresh in autumn, paler buff when worn in spring; belly tinged buff in fresh plumage, much whiter when worn. Female shows paler brown crown. Juvenile like adult but slightly duller and paler.

Biological characteristics: Occupies montane deciduous forests at 1500-2300 m, lower down in winter. Flight and behaviour typical of tits, particularly recalling Sombre Tit. Feeds mostly on small invertebrates and sometimes seeds. Breeding starts late March. Monogamous. Nest a cup of plant material and wool, built in tree-holes, and lined with plant down, wool, and feathers. Usual clutch 5-7 sub-elliptical, smooth and slightly glossy eggs, white with red-brown spots and blotches. Chicks downy and altricial. No more data available on breeding.

Distribution and abundance: A scarce resident in deciduous forests of northern Alborz, ranging from Golestan in the east to the Azerbaijan border in the west.

Conservation status: This bird is not listed in the global or national protected species.

چرخ‌ریسک پس‌سر سفید (*Parus ater*)

Coal Tit

ترکی: آلا پیسر جهره قوشی، کردی: گوروپچنه‌ی باش مل سپی، لری: چزُرگ

Morphological characteristics: 10-11.5 cm length and 17-21 cm wing-span. A small tit with large head, thick neck, fairly slender bill, and short tail. Sexes similar with little seasonal variation. Adult shows black forehead, crown, chin, and throat. Ear-coverts, cheeks, and large patch covering nape and neck white. Wings and tail black, fringed brown-grey, with double wing-bar created by white dots on tips of median and greater coverts. *P. a. gaddi* in north and northwest shows dark rich brown upperparts and extensively buff-brown flanks and under tail-coverts, contrasting with cream-white breast and belly. *P. a. chorassanicus* in northeast paler and greyer than *gaddi*, with olive-brown upperparts and paler greyish brown flanks and under tail-coverts, less contrasting with the more extensively white belly. *P. a. phaenotus* in southwest very similar to *gaddi*, but browner, with dull black crown, rusty-olive-brown upperparts and scapulars, white underparts with pale rufous-brown tinge to flanks, belly, and under tail-coverts. Female in all sub-species shows smaller patch on throat. Juvenile like adult but cheeks, underparts, and patch on nape and neck tinged pale yellow.

Biological characteristics: Prefers dense or open broad-leaved, coniferous, or mixed woodlands, favouring mountain-forest with cypress and juniper. Lives pair-wise in territory when nesting, but congregates into small or large feeding flocks outside breeding season, mixed with other tits when habitats overlap. Flight rather slow and fluttering, appearing top-heavy with too little support from short tail, rather erratic and undulating over long distances. Feeds on insects, larvae, and spiders; some seeds taken in autumn and winter. Breeding starts late March. Monogamous. Nest a cup of moss and spider webs, lined with hair, plant down, and sometimes feathers, built in tree-hole, crevice in wall, or hole in ground. Usual clutch 7-9, sometimes 12, sub-elliptical, smooth and slightly glossy eggs, white with fine red spots and blotches, 14.9x11.6 mm in size. Eggs hatch after 14-16 days. Chicks, downy and altricial, leave nest in 16-19 days, independent 14 days later. Probably two clutches laid annually.

Distribution and abundance: *P. a. gaddi* is a resident in forests of the Kaleibar highlands (northern Azarbaijan) and in forests along the northern slopes of Alborz at 400-2000 m. *P. a. chorassanicus* breeds in juniper forests on the highest peaks of the Kopet Dagh highlands (northern Khorasan), from mountains north and south of Bojnord east to mountains above Torbat-e Jam. A third sub-species is sometimes recognized, *phaenotus* collected in the mountains near Shiraz (Fars) in June 1870, and occurred also in Bakhtiari where collected 2 January 1904; however, the Shiraz birds may have been mislabeled and the Bakhtiari bird was perhaps a wandering winter bird in the southwest in Zagros.

Conservation status: This bird is not listed in the global or national protected species.

ویژگی‌های ظاهری: طول بدن ۱۰ تا ۱۱٫۵ سانتی‌متر و گستردگی بالها ۱۷ تا ۲۱ سانتی‌متر است. چرخ‌ریسکی کوچک‌جثه با سر بزرگ، منقار به نسبت ظریف و دم کوتاه است. نر و ماده هم‌شکل و دارای اندک تغییرات فصلی هستند. پرنده بالغ پیشانی، تارک سر، چانه و گلوی سیاه دارد. گوشه‌ها و گونه‌ها سفید و لکه بزرگی به همین رنگ در پس سر و گردن دیده می‌شود. بالها و دم خاکستری مایل به سیاه و به واسطه نوک سفید پوشش‌های میانی و بزرگتر روی بالها، دو نوار بالی سفید تشکیل می‌شود. زیرگونه *P. a. gaddi* در شمال و شمال غرب کشور روتنه و کتفهای قهوه‌ای تیره و کمتر زیتونی دارد. همچنین پهلوها تا پوشش‌های زیر دم، تیره‌تر و بیشتر نخودی قهوه‌ای به نظر می‌رسد و در تضاد با رنگ سفید کرم شکم و سینه به خوبی نمایان است. زیرگونه *P. a. chorassanicus* در شمال شرق کشور کم‌رنگ‌تر و خاکستری‌تر از زیرگونه قبلی است، روتنه و کتفهای زیتونی قهوه‌ای و پهلوهای کم‌رنگ‌تر و خاکستری‌تر دارد. زیرگونه *P. a. phaenotus* نیز در نواحی جنوب غربی کشور شباهت زیادی به زیرگونه اول دارد ولی اندکی قهوه‌ای‌تر است، تارک سر سیاه مات و روتنه و کتفها زیتونی قهوه‌ای است، زیرتنه سفید و در پهلوها، شکم و پوشش‌های زیر دم ته رنگ خرمایی قهوه‌ای کم‌رنگ دارد. در همه زیرگونه‌ها در پرنده ماده لکه موجود در گلو کوچکتر است. همچنین پرنده نابالغ شبیه به بالغ‌ها است ولی گونه‌ها، زیرتنه و لکه پس سر و گردن زردتر به نظر می‌رسد.

ویژگی‌های زیستی: جنگلهای انبوه پهن‌برگ، درختزارهای باز پهن‌برگ، سوزنی‌برگ و یا توده‌های مخلوط، پارکها و باغهای بزرگ را به عنوان زیستگاه برمی‌گزیند. در خارج از دوره جوجه‌آوری در دسته‌های کوچک و بزرگ و اغلب به طور مخلوط با سایر چرخ‌ریسک‌های همبوم در حال تغذیه دیده می‌شود. پروازی به نسبت آرام با بال‌زدنهای پی‌درپی دارد ولی در فواصل طولانی، پروازش نامنظم و موجی شکل است. از حشرات و لارو آنها، همچنین عنکبوتها و در پاییز و زمستان از بذر گیاهان نیز تغذیه می‌کند. جوجه‌آوری از فروردین و با تشکیل قلمرو در درختزارهایی با درختان مناسب آغاز می‌شود. تک همسر است و آشیانه‌اش کاسه‌ای از خزه‌ها و تارهای عنکبوت است که آن را در حفره‌های موجود در تنه درختان، شکاف دیوارها و یا درون زمین بنا می‌کند و درونش را با مو، الیاف نرم گیاهی و گاهی پر می‌پوشاند. معمولاً هفت تا نه و گاهی ۱۲ تخم نیمه بیضی، صاف، تا حدی صیقلی، به رنگ سفید با خالها و لکه‌های قرمز روشن، قرمز مایل به بنفش یا قهوه‌ای مایل به قرمز و به ابعاد ۱۱٫۶ × ۱۴٫۹ میلی‌متر می‌گذارد. تفریح تخمها ۱۴ تا ۱۶ روز به طول می‌انجامد. جوجه‌ها در بدو تولد پوشیده از کرک، ناتوان و برای تغذیه وابسته به والدین هستند، در ۱۶ تا ۱۹ روزگی آشیانه را ترک می‌کنند و در حدود ۱۴ روز پس از آن مستقل می‌شوند. احتمالاً دو دسته تخم در هر دوره جوجه‌آوری می‌گذارد.

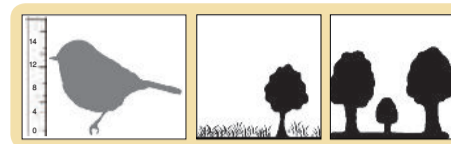
پراکنش و فراوانی: زیرگونه *P. a. gaddi* مقیم جنگلهای واقع در ارتفاعات کلبیر در آذربایجان شرقی و جنگلهای نیم‌رخ شمالی البرز در ارتفاعات ۴۰۰ تا ۲۰۰۰ متر است. زیرگونه *P. a. chorassanicus* نیز در جنگلهای ارس در ارتفاعات کپه داغ در شمال خراسان از کوههای شمال و جنوب بجنورد تا کوههای تربت‌جام جوجه‌آوری می‌کند. نمونه‌هایی از زیرگونه *P. a. phaenotus* در بهار سال ۱۸۷۰ میلادی از کوههای اطراف شیراز و در زمستان سال ۱۹۰۴ میلادی از منطقه بختیاری صید شده‌اند. احتمالاً نمونه‌های صید شده از شیراز به درستی برچسب گذاری نشده و مربوط به این ناحیه از کشور نیستند. همچنین نمونه جمع‌آوری شده از منطقه بختیاری نشان می‌دهد که احتمالاً این پرنده به صورت سرگردان در نواحی جنوب غربی کشور در کوههای زاگرس حضور می‌یابد.

وضعیت حفاظت: در فهرست پرندگان حمایت شده جهانی و ملی قرار ندارد.

چرخ‌ریسک بزرگ *Parus major*

Great Tit

ترکی: بویوک جهره قوشی، کردی: گورویچنه‌ی گه‌وره، لری: سینه زرد

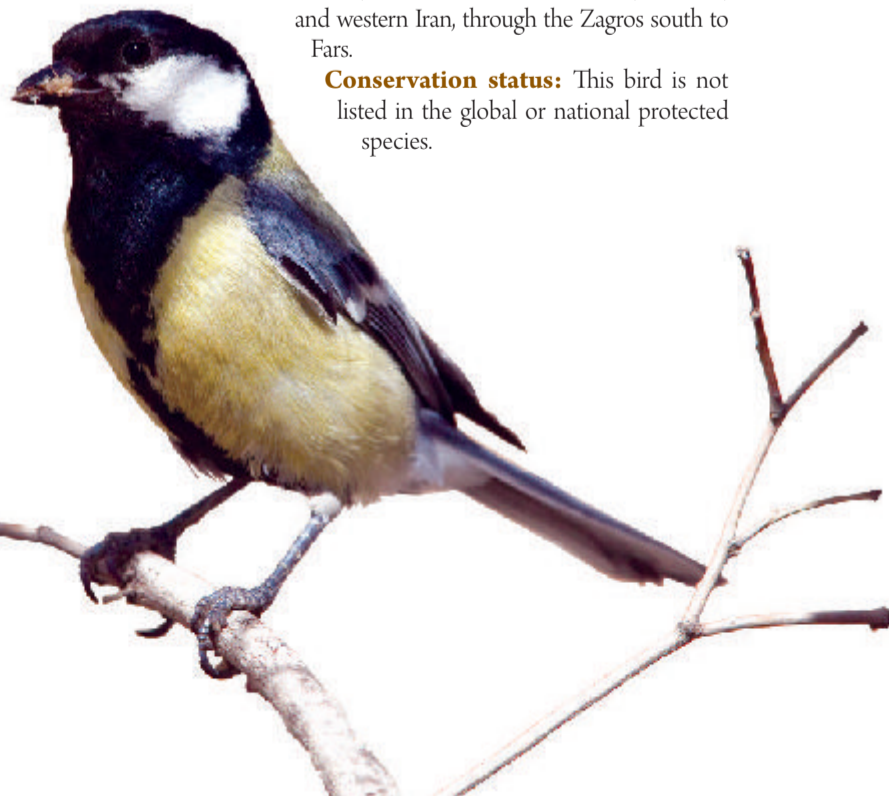

Morphological characteristics: 13.5-15 cm length and 22.5-25.5 cm wingspan. A large tit, usually yellow, green, black, and white in colour, with long broad tail and powerful pointed bill. Sexes almost similar with little seasonal variation. Adult shows white cheek and ear-coverts, contrasting well with black head and neck. On nape, small yellow patch divides black crown from yellowish green mantle and scapulars. Wings almost black, flight-feathers fringed grey-blue and tertials tipped white. Also, lesser and median coverts blue-grey, greater coverts fringed blue-grey and tipped white, forming prominent wing-bar. Rump grey-blue, tail blackish blue with white wedge on outer feather. Chin and throat black, forming triangular bib, extending as bold stripe down centre of yellow underparts, widening into broad black patch between legs. Outside breeding season, crown duller black and wings less glossy blue. Female like male, but black stripe on underparts narrower, almost absent between legs. Juvenile like adult but crown dull black, upperparts greyer, white of cheek patches tinged yellow, and stripe on dull yellow underparts greyish. Nominant *major* of Azarbaijan and Ardebil has olive-green upperparts and yellow underparts with slight green tinge; the white wedge on the black outermost tail-feather is long, 18-35 mm. The form of the Caspian plains and foothills east to Gorgan is *karelini*, similar in plumage to *major* or slightly duller grey, but has a white wedge on outer tail-feather of 0-17 mm long. *P.m. blanfordi* occurs from Kordestan and Zanjan throughout Zagros, along the southern slopes of Alborz, and in the eastern Alborz from Gorgan to the Dasht area near Golestan/Khorasan border; this form is paler and more greenish grey above than *major* and *karelini* and purer pale lemon-yellow below apart from grey-green flanks; white wedge on outer tail-feathers is as in *major*, but bill thicker at base than both *major* and *karelini*. More difficult to place is the form *intermedius* from the hills of eastern Golestan (east from Moraveh Tappeh) and Khorasan, which resembles Turkestan Tit *P. bokharensis* from the Transcaspian lowlands in plumage, but shows a head-pattern as in Great Tit, has black-centred tertials, central tail-feathers, and alula as Great Tit (these grey in Turkestan Tit), pale olive-grey to grey-white belly (less white than Turkestan Tit), and a short tail with square tip like Great Tit (less long and graduated than in Turkestan Tit); however, the outer tail-feathers are mostly white, as in Turkestan Tit, not black with a white wedge on tip as in Great Tit.

Biological characteristics: Prefers woodlands and relatively open deciduous or mixed forests, but also commonly seen in orchards, parks, and bush and hedgerows in cultivated areas. Outside breeding season, forms small or large feeding groups, sometimes with other tits; might defend territory all year. Restless and agile, foraging from canopy of high trees down to moss and leaf-litter on ground. Flight fluent, direct and level over short distance, more undulating over long distance. Feeds mostly on insects in summer, but wide variety of nuts, seeds, and fruit taken in winter. Breeding starts late April. Monogamous, seldom polygamous (one male and two females). Nest a cup of rootlets, moss, lichen, grass, and wool, lined with hair, plant down, and feathers, built in tree-hole or in fissure in wall or rock. Usual clutch 8-13, sometimes 7-15, sub-elliptical, smooth and slightly glossy eggs, white with purple-red spots, 17.5x13.5 mm in size. Eggs hatch after 13-14 days. Chicks downy and altricial, leave nest in 16-22 days, independent 14-28 days later.

Distribution and abundance: A common resident of forests, open woodlands, and orchards of north-eastern, northern, and western Iran, through the Zagros south to Fars.

Conservation status: This bird is not listed in the global or national protected species.

ویژگیهای ظاهری: طول بدن ۱۳٫۵ تا ۱۵ سانتی‌متر و گستردگی بالها ۲۲٫۵ تا ۲۵٫۵ سانتی‌متر است. چرخ‌ریسکی بزرگ‌جثه به رنگهای زرد، سبز، سیاه و سفید با دم بلند و پهن و منقار قوی و نوک تیز است. نر و ماده تقریباً هم‌شکل و دارای اندک تغییرات فصلی هستند. پرنده بالغ گونه‌ها و گوشه‌های سفید رنگ دارد که در سر و گردن سیاه مایل به آبی، به خوبی نمایان است. در حد فاصل پس گردن سیاه و روتنه و کنفهای سبز زیتونی، یک لکه زرد رنگ دیده می‌شود. بالها تقریباً سیاه، حاشیه شاهپره‌های پرواز آبی خاکستری و نوک شاهپره‌های سومین سفید است. همچنین پوشش‌های کوچکتر و میانی روی بالها آبی خاکستری، حاشیه پوشش‌های بزرگتر نیز به همین رنگ و نوک آنها سفید است که نوار بالی مشخصی تشکیل می‌دهند. دمگاه آبی خاکستری، دم آبی مایل به سیاه و پره‌های کناری آن سفید هستند. چانه و گلو سیاه و به شکل نوار طولی پهن سیاه رنگی در زیرتنه زرد رنگش تا بین پاها امتداد می‌یابد و در این بخش پهنتر می‌شود. در خارج از دوره جوجه‌آوری تارک سر مات‌تر و بالها کم‌رنگ‌تر به نظر می‌رسند. پرنده ماده شبیه به نر ولی نوار سیاه رنگ در زیرتنه باریکتر است و اغلب تا بین پاها نمی‌رسد. پرنده نابالغ شبیه به بالغها است ولی تارک سر سیاه مات، روتنه خاکستری‌تر، لکه سفید گونه‌ها با ته رنگ زرد، زیرتنه زرد مات و نوار طولی در آن مایل به خاکستری دیده می‌شود. زیرگونه *P.m. major* در نواحی آذربایجان و اردبیل روتنه سبز زیتونی و زیرتنه زرد با ته رنگ سبز دارد و لکه سفید در حاشیه پره‌های سیاه رنگ کناری دمش، دراز و در حدود ۱۸ تا ۳۵ میلی‌متر است. زیرگونه *P.m. karelini* در نواحی جنوبی البرز و کوهپایه‌های البرز تا اطراف گرگان، شباهت زیادی به زیرگونه قبلی دارد ولی اندکی خاکستری‌تر است و لکه سفید در حاشیه پره‌های سیاه رنگ کناری دمش حداکثر تا ۱۷ میلی‌متر درازا دارد. در زیرگونه *P.m. blanfordi* که در استانهای کردستان و زنجان، زاگرس، دامنه‌های جنوبی البرز و همچنین شرق البرز تا منطقه دشت در مرز استان گلستان و شمال خراسان حضور دارد، بدن نسبت به دو زیرگونه قبل کم‌رنگ‌تر و روتنه‌ای خاکستری مایل به سبزتر دارد، زیرتنه، زرد لیمویی مات دیده می‌شود و پهلوها سبز خاکستری است. همچنین لکه سفید در حاشیه پره‌های سیاه رنگ کناری دمش دراز و به اندازه زیرگونه اول است ولی منقار قوی‌تر و ضخیم‌تری نسبت به دو زیرگونه قبلی دارد. زیرگونه *P.m. intermedius* وضعیت میهمتری دارد و از منطقه مراره تپه در شرق استان گلستان و همچنین شمال خراسان گزارش شده است. این زیرگونه تا حد زیادی شبیه به «چرخ‌ریسک تورانی» (*P. bokharensis*) است ولی الگوی رنگ آمیزی سرش شباهت زیادی به زیرگونه *P.m. major* است و همچنین شبیه به آن، مرکز شاهپره‌های سومین، پره‌های میانی دم و هرز بال سیاه دارد (بر خلاف «چرخ‌ریسک تورانی» که خاکستری است). شکم نیز تیره‌تر از «چرخ‌ریسک تورانی» است و به رنگ خاکستری زیتونی کم‌رنگ تا سفید خاکستری دیده می‌شود. همچنین دم کوتاه و در انتها مربع شکل است («چرخ‌ریسک تورانی» دم بلندتر و گردتری دارد) و پره‌های کناری دم شبیه به «چرخ‌ریسک تورانی» عمدتاً سفید است (بر خلاف زیرگونه *P.m. major*).

ویژگیهای زیستی: درختزارها و توده‌های جنگلی خزان کننده و یا مخلوط به نسبت باز را ترجیح می‌دهد و از توده‌های جنگلی سوزنی‌برگ خالص دوری می‌کند. همچنین در باغها، پارکها، پرچینها و حتی در کشتزارهایی با درختان و بوته‌های پراکنده دیده می‌شود. در خارج از دوره جوجه‌آوری در گروه‌های کوچک و بزرگ و اغلب به صورت مخلوط با سایر گونه‌های چرخ‌ریسک در حال تغذیه دیده می‌شود. گاهی نیز در طول سال در قلمرو خود باقی می‌ماند و از آن دفاع می‌کند. درختزی و پر جنب‌وجوش است. پروازی روان، در فواصل کوتاه مستقیم و افقی و در فواصل طولانی‌تر با حرکات موجی شکل دارد. بیشتر از حشرات و در زمستان تا حدی از دانه‌ها و میوه‌های گیاهان تغذیه می‌کند. جوجه‌آوری از اوایل اردیبهشت و با تشکیل قلمرو در درختزارهای باز، باغها و پارکها آغاز می‌شود. تک همسر و به ندرت چند همسر (یک نر با دو ماده) است و اغلب جفتهای سال قبل مجدداً با هم جفت می‌شوند. آشیانه‌اش کاسه‌ای از ریشکها، خزه‌ها، گل‌سنگها، علوفه و پشم است که آن را در حفره‌های موجود در تنه درختان، شکاف دیوارها و صخره‌ها بنا می‌کند و درونش را با مو، الیاف نرم گیاهی و گاهی نیز پر می‌پوشاند. معمولاً هشت تا ۱۳ و گاهی هفت تا ۱۵ تخم نیمه بیضی، صاف، تا حدی صیقلی، به رنگ سفید با خالهای قرمز ارغوانی و گاهی ارغوانی کم‌رنگ و به ابعاد ۱۳٫۵ × ۱۷٫۵ میلی‌متر می‌گذارد. تفریح تخمها ۱۳ تا ۱۴ روز به طول می‌انجامد. جوجه‌ها در بدو تولد پوشیده از کرک، ناتوان و برای تغذیه وابسته به والدین هستند، در ۱۶ تا ۲۲ روزگی آشیانه را ترک و در حدود ۱۴ تا ۲۸ روز پس از آن مستقل می‌شوند.

پراکنش و فراوانی: به صورت معمول مقیم جنگلها، درختزارهای باز و باغهای شمال شرق، شمال و غرب کشور و در امتداد زاگرس تا جنوب استان فارس است.

وضعیت حفاظت: در فهرست پرندگان حمایت شده جهانی و ملی قرار ندارد.

چرخ‌ریسک تورانی *Parus bokharensis*

Turkestan Tit

ترکی: توران جهره قوشی، کردی: گورویچنه‌ی تورکستانی

Morphological characteristics: 14.5-16.8 cm length and 21-35.5 cm wing-span. A rather large tit with grey, black, and white plumage and thick bill. Resembles eastern form of Great Tit *P. major intermedius*, and formerly often considered as sub-species of latter under name *P. m. bokharensis*, but recently separated, though scarce hybridizations occur locally in contact-zone. Distinguished from Great Tit by lack of yellow and green tinges in plumage. Sexes similar with no seasonal variation. Adult shows black crown, throat, side of neck, and breast; white cheeks larger and more triangular in shape than in Great Tit, black of rear border often more or less broken. Upperparts, rump, and tail grey with blue wash. Wings blue-grey, as upperparts, greater coverts tipped white, creating prominent wing-bar which is broader than in Great Tit; centres of tertials and of alula blue-grey instead of black. Underparts white, greyer on flanks; black stripe runs from breast to belly. Tail relatively long, with more white on outer feathers than in Great Tit. Juvenile like adult but black of head tinged brown, mantle tinged olive, white of cheek and breast tinged pale yellow, and breast stripe grey-brown and reduced in extent.

Biological characteristics: Prefers deciduous forests, wooded riverbanks, bushlands, hedgerows, and orchards in arid country. Solitary or in small flocks outside breeding season. Flight and behaviour very similar to Great Tit. Feeds mostly on insects, some seeds also taken. Breeding starts early April. Monogamous. Nest a cup of rootlets, moss, lichens, grass, wool, and spider web, lined with hair, plant down, and sometimes feathers, built in tree-hole or in crevice in buildings. Usual clutch 4-8 sub-elliptical, smooth and slightly glossy eggs, white with pale purple and purple-red spots and blotches, 18x12.9 mm in size. Incubation period unknown. Chicks altricial and nidicolous. No more data available on breeding. Usually 1-2 clutches laid annually.

Distribution and abundance: A very scarce and local resident in riverside thickets at low elevations in extreme north-eastern Khorasan, particularly along the Harir Rud near Sarakhs. Collected by Zarudny in Gorgan and Atrak river valleys in northern Golestan in early 20th century (specimens in Natural History Museum of Tashkent), but these more likely *P. major intermedius*.

Conservation status: This bird is not listed in the global or national protected species.

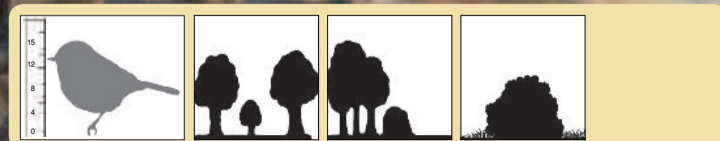

ویژگیهای ظاهری: طول بدن ۱۴.۵ تا ۱۶.۸ سانتی‌متر و گستردگی بالها ۲۱ تا ۳۵.۵ سانتی‌متر است. چرخ‌ریسکی به نسبت درشت‌جثه به رنگهای خاکستری، سیاه و سفید است. تا حد زیادی شبیه به ریخت شرقی «چرخ‌ریسک بزرگ» به نظر می‌رسد و در گذشته به عنوان زیرگونه‌ای از آن (*P. major bokharensis*) تلقی می‌شد. با وجود آنکه آمیخته شدگی بین آنها به طور محلی و نادر بروز می‌کند، ولی به تازگی به عنوان گونه‌ای مجزا معرفی شده است و به واسطه رنگ خاکستری بدن و همچنین فقدان رنگ زرد و ته رنگ سبز از آن قابل تشخیص است. نر و ماده هم‌شکل و فاقد تغییرات فصلی هستند. پرنده بالغ تارک سر، گلو، دو طرف گردن و سینه سیاه دارد. گونه‌ها سفید و وسعت آن بیش از «چرخ‌ریسک بزرگ» است و نوار سیاه رنگ در حاشیه عقبی آن کم‌وبیش منقطع است. روتنه، دمگاه و دم خاکستری با سایه آبی دیده می‌شود. بالها نیز هم‌رنگ روتنه و به واسطه نوک سفید پوش‌های بزرگتر روی بالها، نوار بالی مشخص و پهنتری نسبت به «چرخ‌ریسک بزرگ» دارد. هرز بال و مرکز شاهرهای سومین خاکستری مایل به آبی است. زیرتنه سفید با سایه خاکستری، در پهلوها خاکستری‌تر و نوار سیاه رنگی از سینه تا شکم امتداد یافته است. دم به نسبت بلندتر از «چرخ‌ریسک بزرگ» دارد و پرهای کناری آن عمدتاً سفید هستند. پرنده نابالغ شبیه به بالغ‌ها است ولی رنگ سیاه روی سر با ته رنگ قهوه‌ای، روتنه با ته رنگ زیتونی و رنگ سفید گونه‌ها و سینه ته رنگ زرد کم‌رنگ دارند. همچنین نوار روی سینه قهوه‌ای خاکستری و باریکتر از بالغ‌ها است.

ویژگیهای زیستی: جنگلهای پهن‌برگ خزان‌کننده، درختزارهای حاشیه رودخانه‌ها، گزستانها، بوته‌زارها، پرچینها و باغهای نواحی خشک را به عنوان زیستگاه برمی‌گزیند. در خارج از دوره جوجه‌آوری به تنهایی یا در دسته‌های کوچک به سر می‌برد. رفتار و پروازش شباهت زیادی به «چرخ‌ریسک بزرگ» دارد. بیشتر از حشرات و به مقدار کمتر از بذر گیاهان تغذیه می‌کند. جوجه‌آوری از اواسط فروردین و با تشکیل قلمرو در درختزارهای باز آغاز می‌شود. تک همسر است و آشیانه‌اش کاسه‌ای از ریشکها، خزه‌ها، گل‌سنگها، علوفه، پشم و تار عنکبوت است که آن را در سوراخ درختان یا در شکاف ساختمانها بنا می‌کند و درونش را با مو، الیاف نرم گیاهی و گاهی پر می‌پوشاند. معمولاً چهار تا هشت تخم نیمه بیضی، صاف، تا حدی صیقلی، به رنگ سفید، با خالها و لکه‌های بنفش کم‌رنگ و قرمز مایل به بنفش و به ابعاد ۱۲.۹ x ۱۸ میلی‌متر می‌گذارد. از طول دوره تفریح تخمها اطلاعاتی در دست نیست. جوجه‌ها در بدو تولد عریان، ناتوان و برای تغذیه وابسته به والدین هستند. اطلاعات بیشتری در خصوص دوره پرورش جوجه‌ها موجود نیست. معمولاً یک تا دو دسته تخم در هر دوره جوجه‌آوری می‌گذارد.

پراکنش و فراوانی: به صورت محلی و کمیاب مقیم درختزارهای موجود در حاشیه رودخانه‌ها در منتهی‌الیه نواحی شمال شرقی استان خراسان، در امتداد هریرود و اطراف سرخس است. همچنین نمونه‌هایی توسط «زارودنی» از گرگان و دره رودخانه اترک در شمال استان گلستان جمع‌آوری و در موزه تاشکند نگاهداری می‌شود ولی به نظر می‌رسد که این نمونه‌ها بیشتر مربوط به زیرگونه *P. major intermedius* باشد.

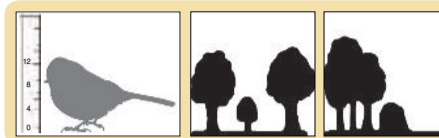
وضعیت حفاظت: در فهرست پرندگان حمایت شده جهانی و ملی قرار ندارد.

چرخ‌ریسک سر آبی *Cyanistes caeruleus*

Blue Tit

ترکی: گوی باش جهره قوشی، کردی: گورویچنه‌ی سه رشین، لری: فیندوگ

Morphological characteristics: 10.5-12 cm length and 17.5-20 cm wing-span. A small tit, with blue, yellow, and white plumage, long tail, and small black bill. Sexes almost similar with some seasonal variation. Breeding adult shows white forehead, supercilium, and band across nape, isolating bright blue patch on crown. Eye-stripe black, extending to nape and round ear-coverts, and blue-black stripe on chin and throat and along lower border of cheeks. Upperparts green with grey tinge, rump yellowish green, upper tail-coverts blue, and tail blue-grey. Wings dark blue, with white tips to greater coverts forming prominent wing-bar. Tertiaries fringed blue-green and tipped white, visible as three patches when wings folded. Underparts yellow from throat to under-tail coverts, with narrow grey stripe on centre of lower breast. Outside breeding season, white of wing-bars shrinks due to abrasion while black and blue patches become more intense. Female duller than male, greener on fringes of secondaries and duller on edges of coverts. Juvenile resembles adult but shows yellow cheeks, dull green-brown crown and upperparts, and greener wings. Three sub-species known for Iran, but differences rather slight. Dark *C. c. raddei* is restricted to Caspian forests and plains from Gilan east to Gorgan area; upperparts rather dark blue-grey with restricted green tinge, underparts dark greenish yellow. Pale *C. c. persicus* occurs from western Kordestan and Kermanshah through Zagros east to Fars; characterized by pale blue-grey upperparts and pale greenish yellow underparts. In between, *C. c. satunini* breeds from Azarbaijan and Ardebil south to eastern Kordestan and Hamedan and east along southern Alborz (e.g., Tehran area) to eastern Zagros (Gorgan to Dasht area) and in Bojnurd area of northwest Khorasan; characters not well defined but upperparts in general light blue-grey with slight green tinge (darker and greener than *persicus*; colours less saturated than *raddei*), underparts pure bright yellow.

Biological characteristics: Prefers broad-leaved or mixed coniferous and broad-leaved forests, orchards, gardens, and parks; outside breeding season, also in marshland, scrub, reed-beds and coppices. Gregarious outside breeding season, forming small to large flocks. Flight quite fast and direct, more undulating and erratic over long distances. Wary but very active, mostly seen while foraging on twigs and leaves in canopy. Feeds mostly on insects and spiders, but outside breeding season also fruit and seeds taken. Breeding starts late March. Monogamous. Nest a cup of moss, wool, leaves, hair, and spider webs, lined with hair and feathers, built in hole and crevice in tree or wall. Usual clutch 7-12, sometimes 5-16, sub-elliptical, smooth and slightly glossy eggs, white with red spots and blotches, 15.6x12 mm in size. Eggs hatch after 12-16 days. Chicks, downy and altricial, leave nest in 15-23 days, independent soon after.

Distribution and abundance: A common resident in forests of Azarbaijan, the south Caspian region east to Golestan, northwest Khorasan, and through Zagros to Fars. Wintering birds also occur in parks and orchards in southern slopes of Alborz.

Conservation status: This bird is not listed in the global or national protected species.

ویژگیهای ظاهری: طول بدن ۱۰.۵ تا ۱۲ سانتی‌متر و گستردگی بالها ۱۷.۵ تا ۲۰ سانتی‌متر است. چرخ‌ریسکی کوچک‌جثه به رنگ‌های آبی، زرد و سفید با دم بلند و منقار کوچک سیاه رنگ است. نر و ماده تقریباً هم‌شکل و دارای تغییرات فصلی هستند. پرنده بالغ در دوره جوجه‌آوری پیشانی، نوار ابرویی، نوار باریکی در پس سر، گونه‌ها و گوشپره‌های سفید و تارک سر آبی دارد. نوار چشمی سیاه و نوارهایی به همین رنگ در پس گردن و دور گونه‌ها دارد که به هم متصل می‌شوند. همچنین نوار باریکی به رنگ سیاه مایل به آبی در چانه و گلو دارد که به خط دور گونه‌ها ختم می‌شود. روتنه و شانها سبز با سایه خاکستری، دمگاه سبز مایل به زرد، پوشپره‌های روی دم آبی و دم خاکستری آبی تیره است. بالها آبی تیره و نوک پوشپره‌های بزرگتر روی بالها سفید است که نوار بالی مشخصی روی بالها تشکیل می‌دهد. همچنین حاشیه شاهپره‌های سومین سبز آبی و نوک آنها سفید مات است که به شکل سه لکه مشخص در زمان بسته بودن بالها نمایان است. زیرتنه از زیر گلو تا پوشپره‌های زیر دم زرد رنگ است و نوار خاکستری نازکی در مرکز بخش پایینی سینه دارد. در خارج از این دوره، رنگ سفید نوار بالی کاهش یافته و لکه‌های سیاه و آبی بدن گسترش بیشتری می‌یابد. پرنده ماده مات‌تر از نر است، حاشیه شاهپره‌های ثانویه سبز تر و حاشیه پوشپره‌های روی بالها مات‌تر به نظر می‌رسد. پرنده نابالغ شبیه به بالغ‌ها است ولی گونه‌های زرد، تارک سر و روتنه قهوه‌ای مایل به سبز مات و بالهای سبزتری دارد. زیرگونه *C.c. raddei* در شمال کشور از استان گیلان تا گرگان در استان گلستان روتنه خاکستری مایل به آبی تیره، همراه با اندکی ته رنگ سبز و زیرتنه زرد مایل به سبز تیره دارد. *C.c. persicus* در شمال غرب کشور از نواحی غربی استانهای کردستان و کرمانشاه و در امتداد زاگرس تا استان فارس، روتنه خاکستری مایل به آبی کم‌رنگ و زیرتنه زرد مایل به سبز کم‌رنگ دارد. زیرگونه *C.c. satunini* نیز از نواحی آذربایجان و اردبیل تا شرق استان کردستان و استان همدان و به سمت شرق در امتداد دامنه‌های جنوبی البرز تا منطقه دشت در شرق استان گلستان و همچنین در اطراف بجنورد در شمال خراسان حضور دارد، روتنه خاکستری مایل به آبی روشن و تا حدی با ته رنگ سبز (کم‌رنگتر از روتنه زیرگونه اول و تیره‌تر و سبز تر از روتنه زیرگونه دوم) و زیرتنه یکدست زرد روشن دارد.

ویژگیهای زیستی: درختزارهای پهن برگ یا توده‌های مخلوط پهن برگ و سوزنی برگ، باغها و پارکها را به عنوان زیستگاه برمی‌گزیند و در خارج از دوره جوجه‌آوری در تالابها و بوته‌زارهای کوتاه نیز دیده می‌شود. پرنده‌ای اجتماعی است و در اغلب اوقات سال در دسته‌های کوچک دیده می‌شود. پروازی سریع و مستقیم دارد که در فواصل طولانی بیشتر موجی شکل و نامنظم می‌شود. کنجکاو و پر جنب‌وجوش است و اغلب در جستجوی غذا روی سرشاخه‌های انتهایی درختان و برگها دیده می‌شود. بیشتر از حشرات و عنکبوتها و در خارج از دوره جوجه‌آوری از میوه‌ها و بذرها گیاهان نیز تغذیه می‌کند. جوجه‌آوری از فروردین و با تشکیل قلمرو و درختزارها، پارکها، باغها، پرچینها و کشتزارهای دارای درختان و بوته‌های پراکنده آغاز می‌شود. تک همسر است و آشیانه‌اش کاسه‌ای از خزه، پشم، برگ، مو و تار عنکبوت است که در حفره‌ها و شکافهای موجود در درختان و دیوارها بنا می‌کند و درونش را با مو و پر می‌پوشاند. معمولاً هفت تا ۱۲ و گاهی پنج تا ۱۶ تخم نیمه بیضی، صاف، تا حدی صیقلی، به رنگ سفید با خالها و لکه‌های قرمز مایل به بنفش، قرمز روشن یا قهوه‌ای مایل به قرمز و به ابعاد ۱۲x۱۵.۶ میلی‌متر می‌گذارد. تقریباً تخمها ۱۲ تا ۱۶ روز به طول می‌انجامد. جوجه‌ها در بدو تولد پوشیده از کرک، ناتوان و برای تغذیه وابسته به والدین هستند، در ۱۵ تا ۲۳ روزگی آشیانه را ترک می‌کنند و کمی پس از آن مستقل می‌شوند.

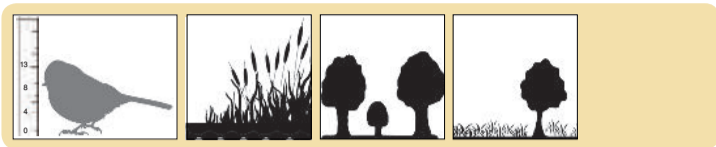
پراکنش و فراوانی: به صورت معمول مقیم جنگلهای نواحی شمالی آذربایجان، نواحی جنوبی دریای خزر تا استان گلستان، شمال خراسان و در امتداد زاگرس تا استان فارس است. همچنین جمعیت‌های زمستان‌گذران این پرنده در پارکها و باغهای نواحی جنوبی البرز دیده می‌شوند.

وضعیت حفاظت: در فهرست پرندگان حمایت شده جهانی و ملی قرار ندارد.

چرخ‌ریسک فیروزه‌ای Yellow-breasted Tit (Azur Tit)

ترکی: گوی قاناد جهره قوشی، کردی: گورویچنه‌ی شین

Morphological characteristics: 12-13 cm length and 19-21 cm wing-span. A medium-sized dainty tit, with white and blue plumage, long tail, and small black bill. Slightly resembles Blue Tit *C. caeruleus*, but differs by pale lavender-grey crown, light blue upperparts, broad white tips to tertials, secondaries, and greater coverts, discrete yellow band on breast bordered by white on belly, and absence of dark bib on chin and throat. Sexes similar with no seasonal variation. Adult shows white head and cheeks washed with pale blue. Eye-stripe blue-black, extending over nape and round rear of ear-coverts. Upperparts grey, wings blue with white tips to secondaries and tertials, forming thick white band on rear edge of wing. Greater upper wing-coverts also tipped white, visible as a large patch when wings folded and as a prominent wing-bar in flight. Tail relatively long, white on edges and tips of outer feathers. Breast yellow and rest of underparts off-white. Juvenile resembles adult, but mantle tinged olive and face and belly washed pale yellow, merging into deeper yellow of breast; thus, juvenile rather similar to juvenile Blue Tit but shows more white on wing.

Biological characteristics: Prefers open deciduous forests, wooded riverbanks especially with willow trees, floodplains covered with reed and rushes, and moist and boggy thickets. Flight fast and straight with powerful wing-beats, undulating and irregular over long distances. Skilled in climbing upright stems and trunks; hangs from twigs and catches insects in tree canopy. Feeds mostly on invertebrates and spiders, but more on seeds and fruit in autumn and winter.

Distribution and abundance: A male specimen of *C. f. carruthersi* from Iran is present in the Natural History Museum at Tring (England). It was said to be captured in Mashhad (Khorasan) on 22 February 1927. However, it was from the Meinertzhagen collection which includes many birds with fraudulent data. The nearest reliable occurrence of *carruthersi* is at the Burchao Pass in northern Afghanistan, 440 km in straight line from Mashhad, a distance unlikely to be covered by a sedentary bird.

Conservation status: This bird is not listed in the global or national protected species.

ویژگیهای ظاهری: طول بدن ۱۲ تا ۱۳ سانتی‌متر و گستردگی بالها ۱۹ تا ۲۱ سانتی‌متر است. چرخ‌ریسکی متوسط‌جثه و بسیار زیبا به رنگهای آبی و سفید و با دم بلند و منقار کوچک سیاه رنگ است. تا حدی شبیه به «چرخ‌ریسک سرآبی» است ولی به واسطه روتنه آبی روشن، نوک سفید رنگ شاهپره‌های ثانویه و سومین و پوشپره‌های بزرگتر روی بالها، لکه زرد رنگ روی سینه که در زیر به سفیدی شکم متصل می‌شود و همچنین فقدان لکه تیره در چانه و گلو از آن متمایز می‌شود. نر و ماده هم‌شکل و فاقد تغییرات فصلی هستند. پرنده بالغ سر و صورت سفید با سایه کم‌رنگ آبی دارد. نوار چشمی آبی مایل به سیاه و نوارهای باریکی به همین رنگ در پس گردن و دور گوشپرها دارد. روتنه خاکستری، بالها آبی و نوک شاهپره‌های ثانویه و سومین سفید است که به شکل نوار سفیدی در حاشیه عقبی بالها دیده می‌شود. همچنین پوشپره‌های بزرگتر روی بالها در انتها سفید هستند که به شکل لکه بزرگی روی بالها در زمان بسته بودن و نوار بالی مشخصی در زمان پرواز به چشم می‌آید. دم به نسبت بلند و پره‌های کناری آن در حاشیه و نوک خود اندکی سفید هستند. سینه زرد و مابقی زیرتنه سفید چرک است. پرنده نابالغ شبیه به بالغها است ولی روتنه ته رنگ زیتونی دارد، شکم همراه با سایه‌ای به رنگ زرد کم‌رنگ دیده می‌شود که در ناحیه سینه به رنگ زرد پر رنگ می‌گراید لذا تا حدی شبیه به نابالغ «چرخ‌ریسک سرآبی» است ولی روی بالها سفیدی بیشتر دارد.

ویژگیهای زیستی: در جنگلهای پهن‌برگ تنک، درختزارهای حاشیه پیکره‌های آبی به ویژه با درختان بید، دشتهای سیلابی با پوشش مناسبی از نی‌ها و جگنه‌ها و علفزارهای مرطوب و باتلاقی بسر می‌برد. پروازی سریع و مستقیم با بال‌زدنهای قوی دارد که در فواصل طولانی موجی شکل و نامنظم می‌شود. با مهارت از ساقه‌ها و تنه‌ها بالا می‌رود، از شاخه‌های نازک آویزان می‌شود و تاج پوشش درختان را برای صید حشرات جستجو می‌کند. بیشتر از بی‌مهره‌ها و عنکبوتها تغذیه می‌کند اما در پاییز و زمستان بیشتر از بذرها و میوه‌های گیاهان استفاده می‌کند.

پراکنش و فراوانی: یک فرد نر از زیرگونه *C. f. carruthersi* در اواخر زمستان سال ۱۹۲۷ میلادی در اطراف مشهد در خراسان صید و در حال حاضر در موزه ترینگ انگلستان موجود است، از آنجا که این نمونه از کلکسیون «Meinertzhagen» به این موزه ارسال شده است، لذا از اعتبار کافی برخوردار نیست. در واقع نزدیکترین نقطه موقوف از حضور این پرنده به مشهد، منطقه Burchao Pass در فاصله حدود ۴۴۰ کیلومتری در شمال کشور افغانستان است، به همین دلیل تعیین قطعی حضور یا عدم حضور این پرنده در شمال شرقی کشور نیاز به بررسی و مطالعه بیشتر دارد.

وضعیت حفاظت: در فهرست پرندگان حمایت شده جهانی و ملی قرار ندارد.

Sitta europaea کمر کلی جنگلی

Eurasian Nuthatch

ترکی: همیشه لیخ قایا قوشی، کردی: قو لته ی جهنگه لی، لری: کلکمری

Morphological characteristics: 12-14.5 cm length and 22.5-27 cm wingspan. A medium-sized nuthatch with large head, short tail, strong, thick, and relatively long and straight bill. Sexes almost similar with no seasonal variation. Breeding male with blue-grey crown, nape, upperparts, and upper wing-coverts. Quite broad black eye-stripe reaches and spreads onto side of neck. Outer tail-feathers black with grey tips and sub-terminal white spots. Lower face and upper throat white and lower throat buff. Breast and belly orange-buff, flanks and under tail-coverts chestnut with distinct buff spots on sides of under tail-coverts. Sub-species *rubiginosa* in the Caspian forests shows dark blue-grey upperparts and deep rufous-cinnamon underparts while paler blue-grey sub-species *persica* of the Zagros forests is paler cinnamon-buff below. Female greatly similar to male but chestnut on flanks and under tail-coverts replaced by buff. Juvenile not separable from adult, apart from shorter bill just after fledging.

Biological characteristics: Prefers forests, woodlands, parks, and gardens with mixed broad-leaved mature trees. Territorial; mainly defending territory singly or in pairs throughout year. Quick and active. Climbs continually up and down on branches and trunks without use of tail; movement on ground with jerky leaps. Flight fast with quick wing-beats, usually over short distances. Catches invertebrates on tree trunks and branches, also feeds on seeds in autumn and winter. Breeding starts late April to late May. Monogamous. Nest in disused hole of woodpecker in tree or in other tree cavity, lined with pieces of bark or wood, entrance hole may be made smaller by plastering with wood pulp or mud. Usual clutch 6-9, seldom 4-13, sub-elliptical, smooth and slightly glossy eggs, white with red-brown to purple spots, 19.3x14.8 mm in size. Eggs hatch after 14-18 days. Chicks downy and altricial. Fledging period 23-25 days. Usually 1-2 clutches laid annually.

Distribution and abundance: Sub-species *rubiginosa* a resident in significant numbers in the Caspian forests from Gilan to northwest Khorasan, sub-species *persica* a fairly common resident in oak forests of Zagros from Lorestan south east to Fars.

Conservation status:

This bird is not listed in the global or national protected species.

ویژگی‌های ظاهری: طول بدن ۱۲ تا ۱۴٫۵ سانتی‌متر و گستردگی بالها ۲۲٫۵ تا ۲۷ سانتی‌متر است. کمر کلی متوسط‌جنه با سر بزرگ، دم کوتاه و منقار قوی، ضخیم، به نسبت دراز و مستقیم است. نر و ماده تقریباً هم‌شکل و فاقد تغییرات فصلی هستند. در پرنده نر بالغ در دوره جوجه‌آوری تارک سر، پس گردن، روتنه و پوشش‌های روی بالها خاکستری مایل به آبی است. نوار چشمی سیاه و بلندی دارد که از جلوی پیشانی شروع و تا دو طرف گردن امتداد یافته است. پره‌های کناری دم تیره است، نزدیک به انتها خالهای سفید دارند و نوک آنها خاکستری دیده می‌شود. بخش پایینی صورت و بالای گلو سفید و بخش پایینی گلو نخودی است. سینه و شکم نخودی مایل به نارنجی، پهلوها و پوشش‌های زیر دم بلوطی و لکه‌های سفید نخودی مشخصی در دو طرف پوشش‌های زیر دم دیده می‌شود. زیرگونه *S.e. rubiginosa* در جنگلهای شمال کشور روتنه خاکستری مایل به آبی تیره و زیرگونه بلوطی پرنده دارد در حالیکه در زیرگونه *S.e. persica* در جنگلهای زاگرس زیرتنه نخودی تر است. پرنده ماده خیلی شبیه نر است ولی رنگ بلوطی در پهلوها و پوشش‌های زیر دم با رنگ نخودی جایگزین شده است. پرنده نابالغ شباهت بسیار زیادی به بالغها دارد و فقط به واسطه منقار کوتاه‌تر پس از ترک آشیانه از بالغها قابل تفکیک است.

ویژگی‌های زیستی: جنگلهای درختزارها، پارکها و باغهای دارای درختان پهن‌برگ مخلوط کهنسال را به عنوان زیستگاه برمی‌گزیند. قلمروطلب است و در طول سال به تنهایی یا جفت درون قلمرو به سر می‌برد. پرنده‌ای پر جنب‌وجوش است، بدون استفاده از دم دائماً روی شاخه‌ها و تنه درختان بالا و پایین می‌رود و روی زمین با جهش‌های کوتاه جابه‌جا می‌شود. پروازی سریع همراه با بال‌زندهای پی‌درپی دارد و اغلب در فواصل کوتاه پرواز می‌کند. از بی‌مه‌رها تغذیه می‌کند و آنها را روی تنه و شاخه‌های درختان صید می‌کند. در پاییز و زمستان از بذر گیاهان نیز تغذیه می‌کند. جوجه‌آوری از اوایل تا اواخر اردیبهشت آغاز می‌شود. تک همسر است، از آشیانه‌های قدیمی دارکوبها و یا سایر حفره‌ها و شکافهای موجود در تنه درختان استفاده می‌کند، درونش را با تکه‌های چوب یا پوست تنه درختان می‌پوشاند و دهانه حفره را با موادی نظیر خمیر چوب و گل‌ولای، تنگتر می‌کند. معمولاً شش تا نه و به ندرت چهار تا ۱۳ تخم نیمه بیضی، صاف، تا حدی صیقلی، به رنگ سفید، با خالها و لکه‌های قرمز روشن، قهوه‌ای مایل به قرمز، بنفش مایل به قرمز و بنفش و به ابعاد ۱۴٫۸ × ۱۹٫۳ میلی‌متر می‌گذارد. تفریح تخمها ۱۴ تا ۱۸ روز به طول می‌انجامد. جوجه‌ها در بدو تولد پوشیده از کرک، ناتوان و برای تغذیه وابسته به والدین هستند. پرورش جوجه‌ها ۲۳ تا ۲۵ روز طول می‌کشد. معمولاً یک تا دو دسته تخم در هر دوره جوجه‌آوری می‌گذارد.

پراکنش و فراوانی: زیرگونه *S.e. rubiginosa* به تعداد فراوان مقیم جنگلهای خزری از استان گیلان تا شمال غربی خراسان است. همچنین زیرگونه *S.e. persica* به تعداد کمتر مقیم جنگلهای بلوط زاگرس از استان لرستان تا استان فارس است.

وضعیت حفاظت: در فهرست پرندگان حمایت شده جهانی و ملی قرار ندارد.

Sitta neumayer کمر کلی کوچک

Western Rock Nuthatch

ترکی: کیچیک دقایا قوشی، کردی: قولتهی بچووک، لری: کلبردبریز

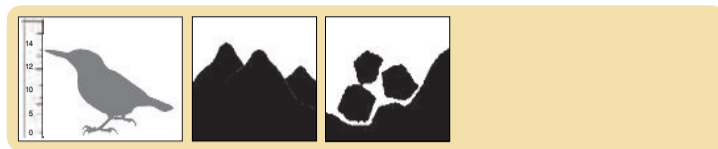

Morphological characteristics: 13.5-14.5 cm length and 23-25 cm wing-span. A medium-sized nuthatch, very similar to Eastern Rock Nuthatch *S. tephronota*, also found in the same habitats in Iran, but distinguished by smaller size, rather shorter bill, and shorter and narrower eye-stripe. Sexes similar with no seasonal variation. Breeding adult with grey crown, nape, upperparts, upper wing-coverts, rump, and tail and black primaries. Black eye-stripe long and narrow, running from eye to side of nape. Lower face and throat white, underparts buff-white to pure white, and rear flanks and under tail-coverts rufous-buff. Bill strong, thick, rather long, straight, and black to dark grey in colour, paler on base of lower mandible. Juvenile highly resembles adult, but bill shorter at fledging and some upper wing-coverts sometimes fringed buff.

Biological characteristics: Prefers rock fissures, rock faces, steep slopes, and rocky outcrops. Territorial; mainly defends territory singly or in pairs throughout year. Active and noisy, constantly moving on bare rocks or perching on nearby trees. Flight fast with constant wing-beats, usually over short distances. Feeds mostly on insects, catching them on ground, in rock cracks, on tree trunks and branches, and very rarely in flight; feeds also on seeds in autumn and winter. Breeding starts late April. Monogamous. Nest a medium-sized or large bottle-shaped structure with small round entrance, made of mud, hair, feathers, animal excrements, and resin, pasted on underside of rock, in rock fissures, at cave entrances, and rarely in tree cavities or buildings, lined with twigs, plant material, fur, and feathers. Usual clutch 6-10, seldom 13, sub-elliptical, smooth and glossy eggs, white, speckled and irregularly blotched with red or purple, 20.6×15.3 mm in size. Eggs hatch after 15-18 days. Chicks downy and altricial, leave nest after 25 days but are cared for and fed by parents for another 25-30 days. Usually 1-2 clutches laid annually.

Distribution and abundance: *S. n. rupicola* with blue-grey upperparts and long and distinct black eye-stripe is a common resident in Azarbaijan mountains and Alborz east to Bojnord (northwest Khorasan) and in western Zagros in Kordestan. *S. n. tschitscherini* much paler pallid ash-grey above and with black eye-stripe reduced in width and length, hardly extending behind eye; also resident in Zagros, from Nosoud (Kordestan) and Qasr-e Shirin (Kermanshah) east to Naeen area (Esfahan) and Fars; occurring in relatively lower altitudes than the first sub-species, even in open oak woodlands. Isolated *S. n. plumbea* from Kuh-e Jebal-Barez near Bam (Kerman) has reduced eye-stripe as *tschitscherini*, but upperparts darker grey and white of underparts washed grey.

Conservation status: This bird is not listed in the global or national protected species.

ویژگیهای ظاهری: طول بدن ۱۳٫۵ تا ۱۴٫۵ سانتی‌متر و گستردگی بالها ۲۳ تا ۲۵ سانتی‌متر است. کمر کلی متوسط‌جنه و تا حد زیادی شبیه به «کمر کلی بزرگ» است ولی به واسطهٔ جنه کوچکتر، منقار به نسبت کوتاهتر و خط چشمی کوتاهتر و نازکتر از «کمر کلی بزرگ» در زیستگاههای مشترک در ایران قابل تشخیص است. نر و ماده همشکل و فاقد تغییرات فصلی هستند. در پرندهٔ بالغ تارک سر، پس گردن، روتنه، پوششهای روی بالها، دمگاه و دم خاکستری و شاهپره‌های اولیه سیاه است. نوار چشمی سیاه، نازک و بلندی دارد که از جلوی پیشانی شروع و به سختی تا پس سر امتداد می‌یابد. بخش پایینی صورت و گلو سفید، زیرتنه سفید نخودی تا سفید و در عقب پهلوها و پوششهای زیر دم نخودی خرمایی است. منقار قوی، ضخیم، به نسبت دراز، مستقیم و به رنگ سیاه تا خاکستری تیره و در قاعدهٔ نیم‌نوک پایین روشن دیده می‌شود. پرندهٔ نابالغ تا حد زیادی شبیه بالغها است ولی پس از ترک آشیانه به واسطهٔ منقار کوچکترش قابل تفکیک است. همچنین گاهی برخی پوششهای روی بالها حاشیهٔ نخودی دارند.

ویژگیهای زیستی: دره‌های تنگ و سنگی، کوهپایه‌ها و شیبهای تند مناطق سنگی و صخره‌ای، آبکندها و بیرون‌زدگیهای سنگی را به عنوان زیستگاه برمی‌گزیند. قلمروطلب است و در طول سال به تنهایی یا جفت درون قلمرو به سر می‌برد. پرنده‌ای پر جنب‌وجوش و بسیار پر سروصدا است و دائماً در حال جابه‌جایی بر سطح صخره سنگهای برهنه دیده می‌شود. گاهی اوقات نیز روی درختان مجاور صخره‌ها می‌نشیند. پروازی سریع همراه با بال‌زدنهای پی‌درپی دارد و اغلب در فواصل کوتاه پرواز می‌کند. بیشتر از حشرات تغذیه می‌کند و آنها را اغلب روی زمین، بین سنگها یا در شکاف صخره‌ها، گاهی روی تنه و شاخه درختان و به ندرت در هوا صید می‌کند. در پاییز و زمستان از بذر گیاهان نیز تغذیه می‌کند. جوجه‌آوری از اواخر فروردین یا اوایل اردیبهشت آغاز می‌شود. تک همسر است و آشیانه‌اش به شکل قیف متوسط تا بزرگ، با دهانهٔ گرد و کوچک از گل، مو، پر، سرگین حیوانات و صمغ و رزین گیاهان است که آن را در سطح عمودی تخته سنگها و صخره‌ها، شکاف صخره‌ها، دهانهٔ غارها و به ندرت در سوراخ درختان و ساختمانها بنا می‌کند و درون آن کاسهٔ کوچکی از خاروخاشاک، علفه، پر و پشم می‌سازد. معمولاً شش تا ۱۰ و به ندرت ۱۳ تخم نیمه بیضی، صاف، تا حدی صیقلی، به رنگ سفید، با خالها و لکه‌های پراکنده به رنگ قرمز روشن، قهوه‌ای مایل به قرمز و یا قرمز مایل به ارغوانی و به ابعاد ۱۵٫۳×۲۰٫۶ میلی‌متر می‌گذارد. تفریح تخمها ۱۵ تا ۱۸ روز به طول می‌انجامد. جوجه‌ها در بدو تولد پوشیده از کرک، ناتوان و برای تغذیه وابسته به والدین هستند. در حدود ۲۵ روزگی آشیانه را ترک می‌کنند ولی همچنان تا حدود ۲۵ تا ۳۰ روز پس از آن توسط والدین تغذیه و مراقبت می‌شوند. معمولاً یک تا دو دسته تخم در هر دورهٔ جوجه‌آوری می‌گذارد.

پراکنش و فراوانی: زیرگونهٔ *S. n. rupicola* با روتنهٔ خاکستری مایل به آبی و نوار چشمی بلند و مشخص مقیم معمول نواحی کوهستانی آذربایجان و در امتداد البرز تا اطراف بجنورد در خراسان، همچنین در منتهی‌الیه غربی زاگرس در استان کردستان است. زیرگونهٔ *S. n. tschitscherini* با روتنهٔ خاکستری کمرنگتر و نوار چشمی کوتاهتر و نازکتر (که به سختی تا پشت چشمها امتداد می‌یابد) نسبت به زیرگونهٔ قبلی، مقیم زاگرس از منطقه نوسود در استان کردستان و قصر شیرین در استان کرمانشاه تا ناین در استان اصفهان و همچنین استان فارس است و نسبت به زیرگونهٔ اول در ارتفاعات پایینتر، حتی در درختزارهای باز بلوط به سر می‌برد. زیرگونهٔ *S. n. plumbea* نیز که به صورت منزوی و جدا افتاده در کوههای جبال بارز در استان کرمان یافت می‌شود خط چشمی شبیه به زیرگونهٔ *S. n. tschitscherini* دارد ولی روتنه خاکستری‌تر است و سفیدی زیرتنه همراه با سایهٔ خاکستری به چشم می‌آید.

وضعیت حفاظت: در فهرست پرندگان حمایت شدهٔ جهانی و ملی قرار ندارد.

ویژگیهای ظاهری: طول بدن ۱۶ تا ۱۸ سانتی‌متر و گستردگی بالها ۲۵ تا ۳۰ سانتی‌متر است. از سایر کمرکلیها بزرگتر و تا حد زیادی شبیه به «کمرکلی کوچک» است ولی در مناطقی که همبوم هستند به واسطه جثه درشت‌تر، سر بزرگتر و منقار درازتر، ضخیم‌تر و قویتر از آن متمایز می‌شود. همچنین نوار چشمی در این پرنده به طور قابل ملاحظه‌ای پهنتر است و تا پس گردن و حتی بخش بالایی روتنه ادامه می‌یابد. نر و ماده همشکل و فاقد تغییرات فصلی هستند. در پرنده بالغ تارک سر، روتنه، پوشش‌های روی بالها، دمگاه و دم خاکستری است. بخش پایینی صورت، چانه و گلو سفید، شکم سفید نخودی و پهلوها و پوشش‌های زیر دم نخودی مایل به نارنجی کمرنگ دیده می‌شود. پرنده نابالغ مات‌تر از بالغها است و نوار چشمی باریکتر و کوتاهتری دارد.

ویژگیهای زیستی: دره‌های تنگ و سنگی، کوهپایه‌ها و شیبهای تند مناطق سنگی و صخره‌ای با بوته‌ها و درختان کوتاه و پراکنده، آبکندها و بیرون‌زدگیهای سنگی و صخره‌ای لخت را به عنوان زیستگاه برمی‌گزیند. در استان سیستان و بلوچستان بیشتر روی درختان پسته دیده می‌شود. قلمرو طلب است و در طول سال به تنهایی یا جفت درون قلمرو بسر می‌برد. پرنده‌ای فعال و بسیار پرسرو صدا است، دائماً در حال جابه‌جایی در سطح صخره سنگهای برهنه دیده می‌شود و به خوبی روی بوته‌ها و درختان مجاور صخره‌ها می‌نشیند. پروازی سریع و مطمئن همراه با بال‌زدنهای پی‌درپی دارد و اغلب در فواصل کوتاه پرواز می‌کند. تابستانها بیشتر از حشرات و حلزونها و در پاییز تا اوایل بهار بیشتر از بذریه‌ها تغذیه می‌کند. جوجه‌آوری از اوایل تا اواسط فروردین آغاز می‌شود. تک همسر است و آشیانه‌اش به شکل قیف متوسط تا بزرگ، با دهانه گرد و کوچک و متشکل از گل، مو، پر، سرگین حیوانات و صمغ و رزین گیاهان است که آن را در سطح عمودی تخته سنگها و صخره‌ها، شکاف صخره‌ها، دهانه غارها و به ندرت در سوراخ درختان و ساختمانها بنا می‌کند و درون آن کاسه کوچکی از خارو خاشاک، علفه، خزه، پر، پشم و پوست مارها می‌سازد. معمولاً چهار تا هفت تخم نیمه بیضی کوتاه، صاف، تا حدی صیقلی، به رنگ سفید، با لکه‌ها و خالهای قهوه‌ای مایل به قرمز، قرمز روشن، نخودی و بنفش کمرنگ و به ابعاد ۱۶٫۵ × ۲۱ میلی‌متر می‌گذارد. تفریح تخمها ۱۲ تا ۱۴ روز به طول می‌انجامد. جوجه‌ها در بدو تولد پوشیده از کرک، ناتوان و برای تغذیه وابسته به والدین هستند. در ۲۴ تا ۲۶ روزگی آشیانه را ترک می‌کنند ولی همچنان تا پاییز با والدین باقی می‌مانند. معمولاً یک تا دو دسته تخم در هر دوره جوجه‌آوری می‌گذارد.

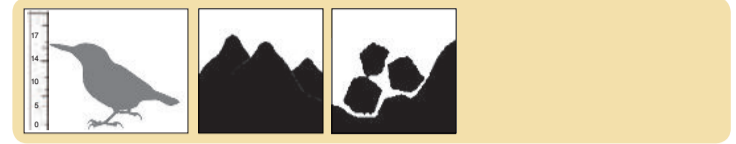
پراکنش و فراوانی: مقیم معمول و گسترده سراسر کوهپایه‌های سنگی و صخره‌ای نواحی خشک کشور است. زیرگونه *S.t. dresseri* با جثه درشت و بدن کمرنگ از آذربایجان و در امتداد زاگرس تا استانهای فارس و خوزستان حضور دارد و در زاگرس با «کمرکلی کوچک» (*S.n. tschitscherini*) در زیستگاههای مشترک به سر می‌برد. زیرگونه *S.t. obscura* با اندازه متوسط و بدن تیره‌تر از استان گیلان و شمال استان مرکزی به سمت شرق تا غرب استان گلستان و اغلب در ارتفاعات پایینتر نسبت به «کمرکلی کوچک» (*S.n. rupicola*) حضور دارد. همچنین این زیرگونه از استان اصفهان و در امتداد تپه‌ماهورها و کوههای سنگی و صخره‌ای فلات مرکزی ایران تا استانهای کرمان و سیستان و بلوچستان گسترش یافته است. زیرگونه *S.t. iranica* در شرق استان گلستان و شمال خراسان و زیرگونه *S.t. tephronota* از خراسان تا استان سیستان و بلوچستان با هیچ یک از زیرگونه‌های «کمرکلی کوچک» همپوشی زیستگاهی ندارند.

وضعیت حفاظت: در فهرست پرندگان حمایت شده جهانی و ملی قرار ندارد.

کمرکلی بزرگ *Sitta tephronota*

Eastern Rock Nuthatch

ترکی: بویوک قایا قوشی، کردی: قو لته‌ی گه‌وره

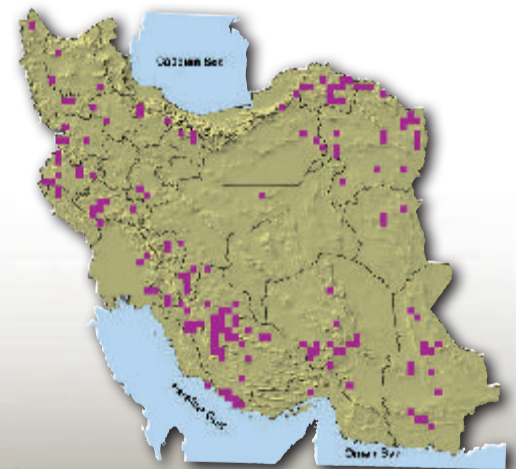

Morphological characteristics: 16-18 cm length and 25-30 cm wingspan. Larger than other nuthatches; highly resembles Western Rock Nuthatch *S. neumayer* but in area of overlap distinguished by bulkier body, bigger head, and rather longer, thicker, and stronger bill. Black eye-stripe much broader, expanding behind eye and further down on neck-side to upper mantle. Sexes similar with no seasonal variation. Adult with grey crown, upperparts, upper tail-coverts, rump, and tail. Lower face, chin, and throat white; belly buff-white, flanks and under tail-coverts pale orange-buff. Juvenile paler than adult and with rather narrower and shorter eye-stripe.

Biological characteristics: Prefers rock fissures, rock faces, and boulder-strewn slopes with bushes, sparse trees, and bare rocks; in Baluchestan, more often on *Pistachia* trees than on rocks. Territorial; mainly solitary or in pairs throughout year. Active and very noisy, constantly moving on bare rocks and readily perching on bushes, nearby trees, and rocks. Flight fast and confident with constant wingbeats, usually over short distances. Feeds mostly on insects and snails in summer and on seeds in autumn until early spring. Breeding starts early March to late April. Monogamous. Nest a medium-sized to large bottle-shaped structure with small round entrance, made of mud, hair, feathers, animal excrements, and resin, pasted against rocks, in rock fissures, at cave entrances, or in cavity of tree or building; nest-cup made of twigs, foliage, moss, fur, and snake skin. Usual clutch 4-7 short sub-elliptical, glossy eggs, white with specks and irregular blotches of reddish brown, light red, buff, and light purple, 21×16.5 mm in size. Eggs hatch after 12-14 days. Chicks, downy and altricial, leave nest in 24-26 days, still remaining with parents until autumn. Usually 1-2 clutches laid annually.

Distribution and abundance: A common and widespread resident in foothills and mountain-sides in dry areas of Iran. The large and rather pale subspecies *S.t. dresseri* breeds from Azarbaijan and southern Markazi south and east to Fars and Khuzestan, overlapping in range with the much smaller and even paler form of Western Rock Nuthatch *S.n. tschitscherini*, latter also differs by strongly reduced black eye-stripe. From Gilan and northern Markazi east to western Golestan dark intermediate-sized *S.t. obscura* occurs, generally at lower altitude than local small form *rupicola* of Western Rock Nuthatch; *obscura* occurs also further inland from Esfahan through isolated hills and mountains of central Iran to Kerman and Sistan-Baluchestan. Small pale *S.t. iranica* from eastern Golestan and northern Khorasan and intermediate pale *S.t. tephronota* from central and southern Khorasan do not overlap with any form of Western Rock Nuthatch.

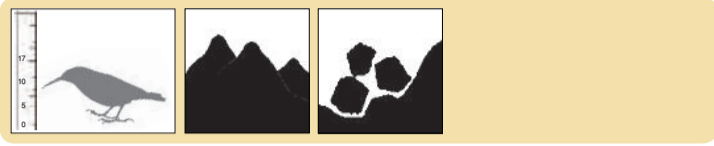
Conservation status: This bird is not listed in the global or national protected species.

Tichodroma muraria دیوار خزک

Wallcreeper

ترکی: داش دا سوزن، کردی: به ردوان

Morphological characteristics: 15.5-17 cm length and 27-32 cm wing-span. A colourful rock-climbing bird, easily recognized by white and blood-red spots on wings and long, narrow, and decurved bill. Sexes dissimilar in breeding season, male with marked seasonal variation. Breeding male with blue-grey crown and ear-coverts, black lower face, chin, and throat, and light grey upperparts and rump. Wings broad and rounded but narrow at base, upper wing-coverts flashing red, flight-feathers also red at base with sooty-black tips, with 4 long outer primaries spotted white. Flight recalls butterfly or Eurasian Hoopoe *Upupa epops*. Tail short, black with grey-white tip. Breast and underparts sooty-grey. Bill and legs black. In non-breeding male crown and upperparts partly turn grey and face, chin, and throat become white on chin and light grey on throat. Female resembles non-breeding male throughout the year but may show irregular black patch on throat in breeding season. Juvenile like non-breeding adult but has brown-tinged chin and throat, paler upper- and underparts, and straighter bill.

Biological characteristics: Prefers rocky terrain, shaded cliff faces, and dull and moist rocky valleys, at 2400 m or higher; moves to lower altitudes in winter. Not gregarious; solitary outside breeding season, defending individual feeding territories. Flight erratic but quite powerful, allowing rapid ascents and maneuvers around rock faces. Gait a short, jerky hop with sliding, creeping, and measured walking on both vertical and horizontal surfaces. Feeds mainly on small insects and spiders, catching them on rock faces, banks of streams, below cliffs, and occasionally from trees. Breeding starts late May to late June. Monogamous. Nest a cup of moss, foliage, roots, and wool, lined with hair and feathers, built in clefts in rock faces or caves. Usual clutch 4, sometimes 3-5, sub-elliptical eggs, smooth and moderately glossy, white with sparse black and brown speckles or light grey blotches, 20.9x14.6 mm in size. Eggs hatch after 18-20 days. Chicks downy and altricial. Fledging period 28-30 days.

Distribution and abundance: Probably a widespread but local resident in Alborz and Zagros mountains, recorded in Azarbaijan east to northern Khorasan, may occur more often, but hard to detect on its inaccessible sites.

Conservation status: This bird is not listed in the global or national protected species.

ویژگیهای ظاهری: طول بدن ۱۵٫۵ تا ۱۷ سانتی‌متر و گستردگی بالها ۲۷ تا ۳۲ سانتی‌متر است. پرنده‌ای زیبا و صخره دوست که به واسطه رنگ قرمز درخشان پروبال و منقار دراز، باریک و اندکی خمیده رو به پایین به آسانی قابل تشخیص است. نر و ماده در دوره جوجه‌آوری متفاوت و فقط نر دارای تغییرات فصلی است. در پرنده نر بالغ در دوره جوجه‌آوری تارک سر و گوشپرها خاکستری مایل به آبی، بخش پایینی صورت، چانه و گلو سیاه و روتنه و دمگاه خاکستری کمرنگ است. بالها پهن و گرد ولی در قاعده باریک هستند، پوشپرها روی بالها قرمز درخشان، شاهپرها پرواز در قاعده به همین رنگ و در انتها دودی مایل به سیاه دیده می‌شوند و چهار شاهپر اولیه در انتها یک لکه کوچک و یک لکه بزرگ سفید دارند که در پرواز طرحی شبیه به بال پروانه‌ها یا «هدهد» ایجاد می‌کند. دم کوتاه و به رنگ سیاه و در انتها خاکستری دیده می‌شود (انتهای پرهای کناری سفید است). سینه و زیرتنه خاکستری دودی و پاها نیز سیاه هستند. در خارج از این دوره، تارک سر و روتنه تا حدی به قهوه‌ای گریخته و لکه سیاه صورت، چانه و گلو ناپدید می‌شود، چانه سفید و گلو خاکستری کمرنگ دیده می‌شود. پرنده ماده بالغ شبیه به نر در خارج از دوره جوجه‌آوری است ولی در دوره جوجه‌آوری لکه دودی رنگی روی سینه دارد. پرنده نابالغ شبیه به بالغ در خارج از دوره جوجه‌آوری است، چانه و گلو تیره‌تر است، روتنه و زیرتنه کمرنگتر و منقاری راست‌تر دارد.

ویژگیهای زیستی: مناطق کوهستانی سنگی و صخره‌ای و رخنمون‌های صخره‌ای سایه‌دار، پرتگاههای پرشیب و دره‌های صخره‌ای سرد، نمناک و تاریک تا ارتفاع ۲۴۰۰ متر یا بیشتر را به عنوان زیستگاه برمی‌گزیند و زمستانها به ارتفاعات پایینتر تا کوهپایه‌ها، گاهی تپه‌ماهورهای جدا افتاده و حتی ساختارهای سنگی انسان ساخت پایین می‌آید. پرنده‌ای منزوی است و در خارج از دوره جوجه‌آوری به تنهایی در قلمروهای تغذیه‌ای جداگانه به سر می‌برد. پروازی نامنظم ولی قوی با حرکات سریع و جهشی دارد که امکان مانور و فرود سریع در اطراف صخره‌ها را فراهم می‌آورد. همچنین راه رفتنش با جهشهای کوتاه و متناوب، حرکات آریبی و خزشی همراه است و این توانایی را دارد تا به خوبی بر سطوح افقی و عمودی جابجا شود. از حشرات کوچک و عنکبوتها تغذیه می‌کند و آنها را از سطح صخره‌ها، حاشیه نهرها، زیر صخره‌ها و گاهی روی درختان صید می‌کند. جوجه‌آوری از اواخر اردیبهشت تا اواخر خرداد آغاز می‌شود. تک همسر است و آشیانه‌اش ساختاری کاسه‌ای از خزه‌ها، علفه و ریشکها است که آن را در حفره‌ها و شکافهای موجود در صخره‌ها یا در غارها بنا می‌کند و درونش با مو و پر می‌پوشاند. معمولاً چهار و گاهی سه تا پنج تخم نیمه بیضی، صاف، تا حدی صیقلی، به رنگ سفید، با خاله‌های سیاه ریز، قهوه‌ای تیره یا لکه‌های خاکستری کمرنگ و به ابعاد ۱۴٫۶ × ۲۰٫۹ میلی‌متر می‌گذارد. تفریح تخمها ۱۸ تا ۲۰ روز به طول می‌انجامد. جوجه‌ها در بدو تولد پوشیده از کرک، ناتوان و برای تغذیه وابسته به والدین هستند. پرورش جوجه‌ها در حدود ۲۸ تا ۳۰ روز طول می‌کشد.

پراکنش و فراوانی: احتمالاً گسترش وسیعی در کوهستانهای البرز و زاگرس دارد و مقیم این دسته از نواحی است، ولی به واسطه دشواری مشاهده این پرنده در زیستگاههای صعب‌العبور، حضورش کمتر گزارش می‌شود. تاکنون از نواحی آذربایجان به سمت شرق تا شمال خراسان گزارش شده است.

وضعیت حفاظت: در فهرست پرندگان حمایت شده جهانی و ملی قرار ندارد.

ویژگیهای ظاهری: طول بدن ۱۲.۵ تا ۱۴ سانتی‌متر و گستردگی بالها ۱۷.۵ تا ۲۱ سانتی‌متر است. پرندهای درختزی و کوچک‌جثه، به رنگ قهوه‌ای و با منقار خمیده و دراز است. نر و ماده همشکل و فاقد تغییرات فصلی هستند. پرنده بالغ با تارک سر و پس گردن قهوه‌ای با رگه‌گره ظریف مایل به سفید، روتنه قهوه‌ای خرمایی با رگه‌گره و لکه‌های سفید درشت‌تر و دمگاه خرمایی همراه با رگه‌گره فراوان قابل تشخیص است. نوار ابرویی سفید و کشیده دارد و فاصله چشمها تا منقار سیاه است. روی بالها خاکستری تا قهوه‌ای تیره و لکه‌های روشن فراوان دیده می‌شود. زیرتنه سفید و پهلوه‌ها نخودی است. دم نیز قهوه‌ای کمرنگ با خطوط تیره و انتهای آن اغلب چرک و ساییده به نظر می‌رسد. پرنده نابالغ کمرنگ‌تر از بالغها است که روتنه آن با خاله‌های بیشتر، دمگاه خرمایی کمرنگ و زیرتنه سفید مات دیده می‌شود.

ویژگیهای زیستی: جنگلهای پهن‌برگ واقع در مناطق کوهستانی تا ارتفاع ۳۰۰۰ متر، پارکها و باغهای دارای درختان کهنسال را به عنوان زیستگاه برمی‌گزیند. معمولاً به تنهایی و اغلب در قلمروی جوجه‌آوری خود در تمام طول سال باقی می‌ماند. گاهی نیز با جفت خود در این قلمرو به سر می‌برد. زمستانها اغلب در دسته‌های مخلوط با برخی گونه‌های چرخ‌ریسک نظیر «چرخ‌ریسک دم‌دراز»، همچنین تاج‌طلایی دیده می‌شود. پروازش با بال‌زدنهای منقطع همراه است. بسیار فعال ولی بی‌سروصدا است. نظیر دارکوبها دم خود را به تنه درختان فشار می‌دهد و به طور ماریج از آنها بالا می‌رود، دم خود را در درزها و شکافهای پوسته درختان فرو می‌برد و حشرات و عنکبوتها را بیرون کشیده و از آنها تغذیه می‌کند. همچنین در زمستان از دانه‌های گیاهان به ویژه بذر درختان کاج تغذیه می‌کند. جوجه‌آوری از فروردین و با تشکیل قلمرو در درختزارها، پارکها و مزارع دارای درختان بلند آغاز می‌شود. تک همسر است و آشیانه‌اش کاسه‌ای سست از سرشاخه‌ها، ریشکها، خزه‌ها و علوفه است که آن را در پشت پوسته شل درختان، شکاف تنه درختان و یا در پشت داردوستها بنا می‌کند و درون آن را با پر، پشم و پوسته نرم درختان می‌پوشاند. معمولاً شش و گاهی سه تا نه تخم نیمه بیضی، صاف، به رنگ سفید، با خاله‌های صورتی یا قهوه‌ای مایل به قرمز و به ابعاد ۱۲.۲ × ۱۵.۶ میلی‌متر می‌گذارد. تقریباً تخمها ۱۴ تا ۱۵ روز به طول می‌انجامد. جوجه‌ها در بدو تولد پوشیده از کرک، ناتوان و برای تغذیه وابسته به والدین هستند. پرورش جوجه‌ها ۱۴ تا ۱۶ روز طول می‌کشد. معمولاً دو دسته تخم در هر دوره جوجه‌آوری می‌گذارد.

پراکنش و فراوانی: مقیم کمیاب جنگلهای خزری از استان گیلان تا استان گلستان است.

وضعیت حفاظت: در فهرست پرندگان حمایت شده جهانی و ملی قرار ندارد.

دارخزک *Certhia familiaris*

Eurasian Treecreeper

ترکی: آغاج دا سوزن، کردی: دارهوان

Morphological characteristics: 12.5-14 cm length and 17.5-21 cm wing-span. A small tree-climbing bird with long, slender, and distinctly decurved bill, long tail, brown upperparts, and dirty white underparts. Sexes similar with no seasonal variation. Adult has brown crown and nape, loosely streaked off-white; upperparts rufous, boldly streaked or splashed white, rufous rump also densely streaked. Supercilium long and white and lore black. Upperwing grey to dark brown with pale marks. Also, underparts white, flanks buff, tail light brown with dark lines, mostly dark and worn at tip. Juvenile paler than adult, upperparts pale-spotted, rump pale rufous, and underparts dull white.

Biological characteristics: Prefers montane broad-leaved forests up to 3000 m, and parks and orchards with mature trees. Mostly solitary, defending territory all year round individually or in pairs. Associates in large flocks with tits (e.g. Long-tailed Tit *Aegithalos caudatus*) and Goldcrest *Regulus regulus* in winter. Flight with fluttered wing-beats, alternated with side-slips and tumbles. Intensely active but also quiet. Sticks to tree trunks like woodpeckers, creeping spirally up, using tail as prop, extracting insects and spiders from crevices. Also feeds on seeds in winter, mostly pine and spruce. Breeding starts late March. Monogamous. Nest a loose structure of twigs, roots, moss, and dry grass, lined with wool and soft tree bark, hidden behind flap of loose bark or epiphyte or in crevice. Usual clutch 6, sometimes 3-9, sub-elliptical and smooth eggs, white with red-brown speckles, 15.6×12.2 mm in size. Eggs hatch after 14-15 days. Chicks downy and altricial. Fledging period 14-16 days. Usually two clutches laid annually.

Distribution and abundance: A scarce resident of Caspian forests, from Gilan to Golestan.

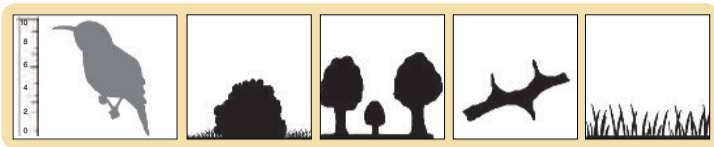
Conservation status: This bird is not listed in the global or national protected species.

Nectarinia asiatica شهید خوار

Purple Sunbird

ترکی: شیره قوخی، کردی: مهله ر وژه

Morphological characteristics: 9-10 cm length and 15-17 cm wingspan. A slim tiny bird with long, fine, and decurved bill, short round wings, and short square tail. Sexes dissimilar with some seasonal variation. Adult breeding male shows black upperparts with greenish blue gloss, purple throat and breast, and dark blue belly, indistinct red bar across breast, and orange-yellow tufts at side of breast, exposed in display. Non-breeding male shows olive-brown upperparts and sides of head, with yellow supercilium and glossy black wings and tail. Underparts yellow, with broad glossy blue-black stripe on centre of throat and breast. Female like non-breeding male but wings dull olive-brown, tail black with white spots on outer feathers, and throat and breast uniform yellow without dark stripe. Juvenile inseparable from female.

Biological characteristics: Prefers large orchards, cultivated fields, tamarisks along rivers, thorn scrub, and dry woodlands. Mostly solitary or in pairs. Flight powerful and rapid with fast wing-beats. Uses bill and long tongue to feed on flower nectar from wide range of trees and bushes. Sometimes catches small insects in larger feeding flocks over stagnant bodies of water; small insects and spiders also taken when rearing chicks. Hunts by hovering and flycatching. Breeding starts late March to July. Monogamous and territorial. Nest a pouch made of grass, plant down, small leaves, tree bark, and spider web, lined with soft bark, thread, paper, and other soft material, attached to branch high-up in tree or bush. Usual clutch 2, sometimes 3, sub-elliptical eggs, grey-white with chocolate brown streaks, 16.7x11.6 mm in size. Eggs hatch after 14-15 days. Chicks altricial and nidicolous. Fledging period 13-17 days. Usually two clutches laid annually.

Distribution and abundance: A common resident in southern lowlands of Bushehr, southern Fars, along the Persian Gulf coast to Bam (Kerman) and Mirjaveh (Sistan-Baluchestan).

Conservation status: This bird is not listed in the global or national protected species.

ویژگیهای ظاهری: طول بدن ۹ تا ۱۰ سانتی متر و طول بالها ۱۵ تا ۱۷ سانتی متر است. پرنده‌ای زیبا و کوچک جثه با منقار دراز، باریک و خمیده، بالهای کوتاه و گرد و دم کوتاه و در انتها مربع شکل است. نر و ماده متفاوت و دارای تغییرات فصلی هستند. پرنده نر بالغ در دوره جوجه‌آوری روتنه سیاه با جلای آبی مایل به سبز براق، گلو و سینه بنفش و شکم آبی تیره دارد. گاهی روی سینه نوار باریک نامشخصی به رنگ قهوه‌ای مسی و در هر طرف سینه لکه‌ای از پرهای زرد نارنجی دارد که در طی نمایشهای جنسی برافراشته می‌شود. در خارج از این دوره، روتنه قهوه‌ای مایل به زیتونی، نوار ابرویی زرد و بالها و دم سیاه براق دیده می‌شوند. همچنین زیرتنه زرد است و نوار طولی پهنی به رنگ سیاه مایل به آبی در وسط گلو و سینه دیده می‌شود. پرنده ماده بالغ شبیه به نر در خارج از دوره جوجه‌آوری است ولی بالها قهوه‌ای زیتونی مات، دم سیاه با خالهای سفید در پرهای کناری آن، گلو و سینه یکدست زرد و بدون نوار تیره است. پرنده نابالغ شبیه به ماده است.

ویژگیهای زیستی: باغهای بزرگ، کشتزارها، درختچه‌های گز در امتداد رودخانه‌ها، خاربنها و درختزارهای خشک را به عنوان زیستگاه برمی‌گزینند. اغلب به تنهایی یا جفت دیده می‌شود. پروازی قوی و سریع همراه با بال‌زدنهای سریع دارد. به کمک منقار و زبان درازش از شهد گل طیف وسیعی از درختان و بوته‌ها تغذیه می‌کند. گاهی نیز در دسته‌های بزرگتر بر فراز آبهای ساکن به شکار حشرات ریز می‌پردازد. همچنین از سایر حشرات کوچک و عنکبوتها به ویژه در زمان پرورش جوجه‌ها تغذیه می‌کند. با درجالبال زنی، حرکات زیگزاگی و چرخشی به تعقیب حشرات پرداخته و پس از صید آن، مجدداً به محل نشیمنگاه خود بازمی‌گردد. جوجه‌آوری از اوایل فروردین شروع می‌شود و تا تیرماه ادامه می‌یابد. قلمرو طلب و تک همسر است و آشیانه‌ای کیسه‌ای شکل از علوفه، لیاف گیاهی، برگهای کوچک، پوست تنه درختان و تارهای عنکبوت دارد که به صورت آویزان از شاخه‌های درختان و یا بوته‌های مرتفع بنا می‌کند و درونش را با پوست نرم درختان، نخ، تکه‌های کاغذ و دیگر مواد نرم می‌پوشاند. معمولاً دو و گاهی تا سه تخم نیمه بیضی، به رنگ سفید مایل به خاکستری، با خطوط شکلاتی و به ابعاد ۱۱.۶ × ۱۶.۷ میلی‌متر می‌گذارد. تفریح تخمها ۱۴ تا ۱۵ روز به طول می‌انجامد. جوجه‌ها در بدو تولد عریان، ناتوان و برای تغذیه وابسته به والدین هستند. پرورش جوجه‌ها ۱۳ تا ۱۷ روز طول می‌کشد. معمولاً دو دسته تخم در هر دوره جوجه‌آوری می‌گذارد.

پراکنش و فراوانی: به صورت معمول مقیم مناطق پست جنوب کشور از استان بوشهر تا جنوب استان فارس و سواحل خلیج فارس تا بم و میرجاوه در استانهای کرمان و سیستان و بلوچستان است. **وضعیت حفاظت:** در فهرست پرندگان حمایت شده جهانی و ملی قرار ندارد.

ویژگیهای ظاهری: طول بدن ۱۵٫۵ تا ۱۷ سانتی‌متر و گستردگی بالها ۲۳ تا ۲۹٫۵ سانتی‌متر است. زرده‌پره‌ای درشت‌جثه به رنگهای زرد، بلوطی و قهوه‌ای و تا حدی شبیه به «زرده‌پره‌گونه سفید» است به نحوی که آمیختگی به طور معمول بین این دو گونه بروز می‌کند ولی به واسطه سر و صورت زرد رنگ (نه سفید و قهوه‌ای) از آن متمایز می‌شود. نر و ماده متفاوت و دارای اندک تغییرات فصلی هستند. پرنده نر بالغ سر، گلو، بخش بالایی سینه و زیرتنه زرد لیمویی همراه با رگه‌رگه زیتونی خاکستری روی تارک سر، رگه‌رگه قهوه‌ای خاکستری روی سینه، نوار چشمی زیتونی و نوار خرمایی در بخش پایینی گونه‌ها دارد. روتنه نخودی قهوه‌ای همراه با رگه‌رگه مایل به سیاه ضخیم و دمگاه خرمایی بلوطی دارد. شاهپره‌های پرواز قهوه‌ای مایل به سیاه و نوک پوشپه‌های میانی و بزرگتر روی بالها روشن است که دو نوار بالی نه‌چندان مشخص تشکیل می‌دهند. دم قهوه‌ای مایل به سیاه و حاشیه پره‌های کناری آن سفید است. دو طرف سینه بلوطی، پهلوها به همین رنگ با رگه‌رگه قهوه‌ای تیره، زیر بالها زرد و پوشپه‌های زیر دم نیز به همین رنگ با رگه‌رگه بلوطی قهوه‌ای است. پرنده ماده بالغ شبیه به نر در پروبال زمستانه است ولی زردی بدن کمتر و دارای رگه‌رگه قهوه‌ای خاکستری بیشتر به ویژه در زیرتنه است. تارک سر سبز مایل به خاکستری رگه‌رگه و صورت، خاکستری مایل به سبز دیده می‌شود. همچنین زردی نوار ابرویی، بخش پایینی گونه‌ها و مرکز شکم همچنان دیده می‌شود. پرنده نابالغ شبیه به ماده است ولی بدن کمرنگتر و رگه‌رگه قهوه‌ای تیره بیشتر دارد.

ویژگیهای زیستی: اغلب در درختها و بوته‌های حاشیه کشتزارها، حاشیه درختزارها، علفزارهایی با درختان پراکنده و فضاهای باز و پاکت‌رانی شده درون جنگلها به سر می‌برد. در خارج از دوره جوجه‌آوری در دسته‌های کوچک و اغلب همراه با سایر زرده‌پره‌ها و سهره‌ها دیده می‌شود. پروازی قوی همراه با بال‌زندهای سریع و حرکات موجی شکل کوتاه با بالهای بسته دارد. بیشتر از بذر گیاهان و سایر مواد گیاهی و در دوره جوجه‌آوری تا حدی نیز از بی‌مهره‌های کوچک تغذیه می‌کند.

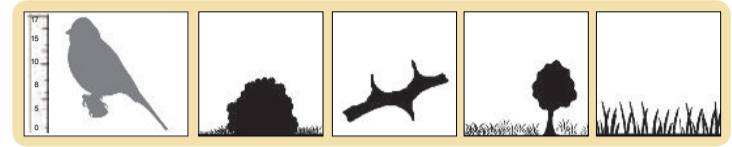
پراکنش و فراوانی: به طور معمول در نواحی جنوبی دریای خزر، به صورت نسبتاً معمول در شمال غربی کشور و به تعداد کمتر به سوی جنوب در امتداد زاگرس تا استان فارس زمستان‌گذرانی می‌کند.

وضعیت حفاظت: در فهرست پرندگان حمایت شده جهانی و ملی قرار ندارد.

زرده پره لیمویی *Emberiza citrinella* Yellowhammer

ترکی: ساری کونک، کردی: سورپه‌ی لیمویی

Morphological characteristics: 15.5-17 cm length and 23-29.5 cm wing-span. A large bunting, with yellow ground-colour on head and underparts, rich rufous rump, and partly white outer tail-feathers; recalls Pine Bunting *E. leucocephalos* and hybridizes with it, but ground-colour of latter is white instead of yellow. Sexes dissimilar with little seasonal variation. Adult male shows lemon-yellow head, throat, and underparts, streaked with olive-grey on cap and brown-grey on breast, with olive stripe through eye and bold rich rufous stripe on lower cheek. Upperparts and wing-coverts brown-buff with bold black streaks, rump conspicuously chestnut-rufous. Flight-feathers black-brown, buff to white tips to median and greater coverts form rather inconspicuous double wing-bar. Tail black-brown, wedges on outer feathers white. Side of breast and flanks chestnut, underwing yellow, under tail-coverts also yellow but streaked with brown-chestnut. Adult female as well as male in winter less yellow and more heavily streaked grey-brown, especially on underparts; crown streaked greyish green and face greenish grey, but yellow on supercilium, lower cheek, and mid-belly usually still obvious. Juvenile resembles female but less yellow and more streaked with dark brown.

Biological characteristics: Mostly prefers trees and scrub at fringe of cultivated or fallow fields, in sand dunes, on meadows, or in forest clearings; occurs also in garden-plots, fruit gardens, and plantations of young trees. Outside breeding season, forms small groups along with finches and other buntings. Flight powerful and shallowly undulating, with rapid wing-beats alternated by glides with closed wings. Feeds mostly on seeds and other plant material, but some small invertebrates taken in breeding season.

Distribution and abundance: A common winter visitor to the south Caspian region, rather common also in the northwest, scarcer further south along Zagros to Fars.

Conservation status: This bird is not listed in the global or national protected species.

Emberiza leucocephalos زرده پره گونہ سفید

Pine Bunting

ترکی: آغ صورت ساری کوبینک، کردی: سوررہی لاجانگ سپی

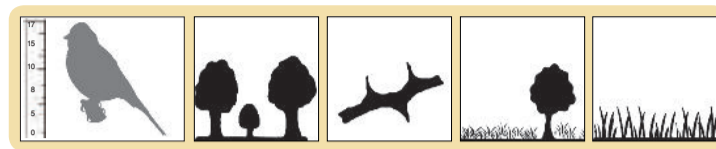

Morphological characteristics: 16-17.5 cm length and 25-30 cm wing-span. A large bunting, brown, black, and white in colour; recalls Yellowhammer *E. citrinella* and hybridizes with it; differs by white instead of yellow ground-colour in all plumages, but hybrids with Yellowhammer may show some yellow on fringes of primaries, on supercilium, upper breast, or mid-belly. Sexes dissimilar with little seasonal variation. Breeding male shows white crown with black stripe on side, running from forehead to nape. Chin, throat, and broad supercilium chestnut-red. Ear-coverts white; black eye-stripe and moustachial stripe connect on ear-coverts. Upperparts grey-brown with black streaks, rump chestnut with buff tips to feathers. Wings grey-brown, with more conspicuous double wing-bar than Yellowhammer, created by pale buff to white fringes of median and greater coverts; fringes of primaries white. Tail dark brown, white on fringes of outer feathers; two outer pairs show white on tip. Upper breast with white half-collar, extending as narrow stripe on side of neck; rest of underparts white, speckled red-brown on side of breast and flanks (greyish black in Yellowhammer). Adult female as well as male in winter duller than breeding male, with black-and-white pattern on head and face less visible, almost white crown, chin, and throat, and indistinct broad streaky brown breast-band. Juvenile like female but rump duller and streaked black, upperparts duller grey-brown, wings with chestnut wash, breast and flanks more densely streaked black, and underparts more buff-white.

Biological characteristics: Prefers bushland and open woodland, steppes with cover of tall grass and scattered trees, orchards, tree plantations, and cultivated areas with hedges, bush, and trees. Behaviour very similar to Yellowhammer. Congregates into flocks of up to 100 birds outside breeding season. Feeds mostly on seeds and other plant material, but small invertebrates taken in breeding season.

Distribution and abundance: A fairly common winter visitor to the south Caspian region and southern slopes of Alborz near Tehran; less regular in southern Fars.

Conservation status: This bird is not listed in the global or national protected species.

ویژگیهای ظاهری: طول بدن ۱۶ تا ۱۷٫۵ سانتی‌متر و گستردگی بالها ۲۵ تا ۳۰ سانتی‌متر است. زرده‌پره‌ای درشت‌جثه به رنگهای قهوه‌ای، سیاه و سفید و تا حدی شبیه به «زردپره لیمویی» است به نحوی که دورگه شدن به طور معمول بین این دو گونه بروز می‌کند ولی به واسطه سر، صورت و بدن قهوه‌ای و سفید (نه زرد) از آن متمایز می‌شود. افراد دورگه در حاشیه شاهپره‌های اولیه و همچنین نوار ابرویی، بخش بالایی سینه و مرکز شکم تا حدی رنگ زرد را نشان می‌دهند. نر و ماده متفاوت و دارای اندک تغییرات فصلی هستند. پرنده نر بالغ تارک سر سفید و دو نوار سیاه در دو طرف آن دارد که از جلوی پیشانی شروع و تا پس گردن امتداد دارند. چانه و گلو قرمز بلوطی است و نوار ابرویی پهنی به همین رنگ دارد. گوشپرها سفید و نوارهای چشمی و شاربی سیاه هستند و در پشت گوشپرها به هم متصل می‌شوند. روتنه و شانه‌ها قهوه‌ای خاکستری همراه با رگه‌رگه سیاه، دمگاه بلوطی و نوک پره‌های آن نخودی است. بالها هم‌رنگ روتنه و به واسطه حاشیه سفید و نخودی شاهپره‌های پرواز و پوشپره‌های روی بالها، طرح مشخصتری نسبت به «زردپره لیمویی» ایجاد می‌کند. دم قهوه‌ای تیره، حاشیه پره‌های کناری آن سفید و انتهای دو جفت پره‌های کناری آنها نیز سفید است. بخش بالایی سینه نیم طوق سفید دارد که به شکل نوار باریکی تا دو طرف گردن امتداد یافته است. مابقی زیرتنه سفید و لکه‌های قرمز قهوه‌ای در دو طرف سینه و پهلوها دیده می‌شود (در «زردپره لیمویی» سیاه مایل به خاکستری است). پرنده ماده بالغ شبیه به نر در پروبال زمستانه است، طرح سیاه و سفید و بلوطی رنگ سر و صورتش چندان مشخص نیست، تارک سر، چانه و گلو تقریباً سفید است و نوار سینه‌ای پهن نامشخصی به رنگ قهوه‌ای دارد. پرنده نابالغ شبیه به ماده است ولی دمگاه مات‌تر و دارای رگه‌رگه سیاه است، روتنه خاکی‌تر و روی بالها اثری از رنگ بلوطی دیده می‌شود، سینه و پهلوها رگه‌رگه متراکمتری به رنگ سیاه دارد و زیرتنه بیشتر سفید نخودی به نظر می‌رسد.

ویژگیهای زیستی: بوته‌زارها و درختزارهای باز، استپهایی با پوشش علفی و لکه‌های درختی پراکنده، جنگلهای تنک، باغها و کشتزارهایی با درختان و بوته‌های پراکنده را به عنوان زیستگاه برمی‌گزیند. رفتارش شباهت زیادی به «زردپره لیمویی» دارد. در خارج از دوره جوجه‌آوری در دسته‌های کوچک و بزرگ به دور هم جمع می‌شوند. بیشتر از بذر گیاهان و سایر مواد گیاهی و در دوره جوجه‌آوری تا حدی نیز از بی‌مهره‌های کوچک تغذیه می‌کند.

پراکنش و فراوانی: زمستان‌گذران به نسبت معمول نواحی جنوبی دریای خزر، دامنه‌های جنوبی البرز در اطراف تهران و به صورت نامنظمتر در جنوب استان فارس است. **وضعیت حفاظت:** در فهرست پرندگان حمایت‌شده جهانی و ملی قرار ندارد.

ویژگیهای ظاهری: طول بدن ۱۵ تا ۱۶٫۵ سانتی‌متر و گستردگی بالها ۲۲ تا ۲۵٫۵ سانتی‌متر است. زرده‌پراهی متوسط‌جثه به رنگهای سیاه، زرد زیتونی و بلوطی است که به واسطه نوار ابرویی زرد، نوار چشمی تیره، نوار زیر چشمی زرد، چانه و گلوی سیاه و دمگاه زیتونی خاکستری رگه‌رگه (نه بلوطی) از سایر زرده‌پرها قابل شناسایی است. نر و ماده متفاوت و دارای اندک تغییرات فصلی هستند. در پرندۀ نر بالغ جلوی پیشانی، تارک سر و پس‌گردن سبز زیتونی همراه با رگه‌رگه تیره است. نوار چشمی، چانه و گلوی سیاه و نوار ابرویی و نوار زیر چشمی زرد دارد. طوق زردی دور گردن دارد که در تضاد با نوار سینه‌ای زیتونی و لکه‌های بلوطی دو طرف سینه به خوبی نمایان است. روتنه و شانه‌ها بلوطی و همراه با رگه‌رگه سیاه و دمگاه زیتونی مایل به خاکستری است. بالها عمدتاً قهوه‌ای خرمایی، نوک پوشش‌های میانی روی بالها مایل به خاکستری و پوشش‌های کوچکتر نیز سبز زیتونی مایل به خاکستری هستند. زیرتنه زرد نخودی، پهلوها همراه با رگه‌رگه ظریف به رنگ قهوه‌ای تیره و پوشش‌های زیر دم یکدست زرد یا سفید است. دم قهوه‌ای، حاشیه‌های داخلی آن نخودی و نیمه بیرونی پره‌های خارجی آن سفید است. پرندۀ ماده بالغ شباهت زیادی به «زرده‌پره لبمویی» دارد ولی به واسطه دمگاه زیتونی خاکستری رگه‌رگه و تضاد بیشتر بین بخش‌های تیره و روشن دو طرف سر از آن متمایز می‌شود. پرندۀ نابالغ شبیه به ماده است ولی زیرتنه مایل به سفید به نظر می‌رسد و رگه‌رگه تیره متراکمتر ولی نازک‌تری در سینه و پهلوها دارد.

ویژگیهای زیستی: در چشم‌اندازهای آفتابگیر با پوشش گیاهی مناسب، فضاهای باز درون جنگلها پوشیده شده از علفها، بوته‌زارهای کوتاه، کشتزارهایی با درختان پراکنده و اغلب نزدیک نهرها و رودخانه‌ها یافت می‌شود و در درختزارهای خشک و باز در دامنه‌های پرشیب و دره‌های کوهستانی نیز دیده می‌شود. در خارج از دوره جوجه‌آوری برخی نرها به همراه جفت خود در قلمرو باقی می‌مانند و سایرین در دسته‌های کوچک به دور هم جمع می‌شوند. در مناطقی با پوشش انبوه پروازی سبکتر و منظمتر دارد و به سرعت از محل نشیمنگاه خود روی زمین فرود می‌آید یا به طور افقی به درون پوشش‌های گیاهی پرواز می‌کند. در فواصل طولانیتر پروازش قویتر است که با حرکات موجی شکل کوتاه همراه می‌شود. بیشتر از بذر گیاهان و غلات و در دوره جوجه‌آوری از بی‌مهرها نیز تغذیه می‌کند.

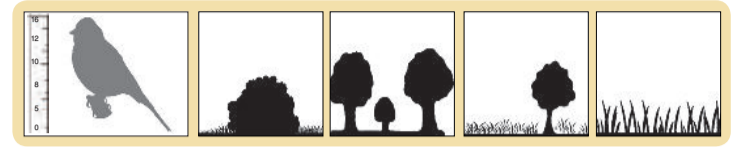
پراکنش و فراوانی: «زارودنی» این پرندۀ را به عنوان یک گونه سرگردان در زاگرس معرفی نمود، اگرچه جزئیات این مشاهده را ارایه نکرده است.

وضعیت حفاظت: در فهرست پرندگان حمایت شده جهانی و ملی قرار ندارد.

زرده پره گلو سیاه

Cirl Bunting

ترکی: قارا بوغاز ساری کوبنک، کردی: سورپه‌ی رهش

Morphological characteristics: 15-16.5 cm length and 22-25.5 cm wing-span. A medium-sized bunting, with streaked olive-grey rump (not rufous as in relatives), yellow supercilium, pronounced dark stripes behind eye, on upper cheek, and down side of throat, and yellow tinge on underparts. Sexes dissimilar with little seasonal variation. Adult male shows olive-green forehead, cap, and nape, black eye-stripe, chin, and throat, and yellow supercilium and stripe below eye. Olive breast-band in sharp contrast with rufous side of breast and yellow remainder of underparts. Mantle and scapulars rufous with black streaks, rump olive-grey. Wings mostly rufous-brown, median coverts tipped white and lesser coverts greyish olive-green. Tail brown, fringes of inner feathers buff and outer webs of outer feathers white. Adult female similar to Yellowhammer *E. citrinella*, but distinguished by streaky olive-grey rump and sharper contrast between dark and light striping on sides of head. Juvenile like female but underparts whitish with extensive but narrow dark streaking on breast and flanks.

Biological characteristics: A bird of lush vegetation in sunny mosaic landscape, preferring areas where small fields and glades partly covered with grasses, low herbs, or low crops are alternated by thickets, hedges, or rows of trees; often near rivers and brooks, but occurs also in dry open woodland in gorges and on slopes; locally associated with orchards, olive groves, plantations, vineyards, and gardens. Territorial, pair-wise or in small family groups in breeding season and sometimes also in winter, but others may congregate into small roving flocks. Sings from perch, but descends rapidly to dense cover on ground or in canopy at approach of danger. Over longer distance, flight powerful and with shallow undulating action. Feeds mostly on seeds and cereals, but some invertebrates taken in breeding season.

Distribution and abundance: Considered as vagrant in Zagros area by Zarudny, but no details known.

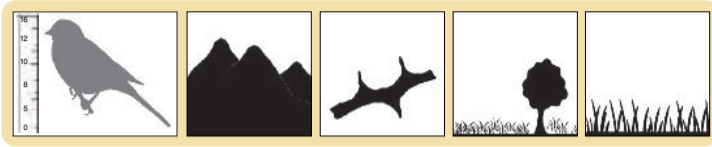
Conservation status: This bird is not listed in the global or national protected species.

Emberiza cia زرده پره کوهی

Rock Bunting

توکی: داغ سارکونکی، کردی: سورپه کیوی

Morphological characteristics: 15-16.5 cm length and 21.5-27 cm wing-span. A medium-sized bunting, grey and chestnut in colour, easily distinguishable by striking pattern of black stripes on head and by grey face and breast. Sexes dissimilar with little seasonal variation. Adult male shows pale grey head, face, chin, throat, and breast. Side of head with three black stripes; one on side of crown, one eye-stripe running from base of bill almost to nape, and one moustachial stripe connecting to eye-stripe on the end. Upperparts and scapulars rufous-chestnut with black streaks, rump darker chestnut-red. Flight-feathers black-brown with pale buff margins, lesser upper wing-coverts grey, median coverts black on centre and white or buff on tips, forming distinct wing-bar. Greater coverts black-brown, buff on fringes, and buff-white on the ends, forming rather inconspicuous lower wing-bar. Tail also black-brown, fringed buff on inner feathers and white on outer feathers. Belly to under tail-coverts uniform chestnut-buff, sharply defined from grey breast. Bill grey and legs red-brown. Female like male but shows paler head, upperparts, and underparts; breast and flanks streaked. Juvenile resembles female but with no grey on head and breast and more heavily streaked black on crown, upperparts, throat, breast, and flanks; rump uniform rufous but dark streaking on remainder of body heavier and more contrasting with buff ground-colour than in juveniles of other rufous-rumped buntings.

Biological characteristics: Prefers stony and rocky semi-arid mountains and hills, covered with sparse shrubs and trees or in stunted juniper at tree-line; also in alpine meadows with boulders and patches of shrub and scree; avoids humid regions, dense forests, and cultivations. Solitary, in pairs, or family groups, outside breeding season also in small flocks. Feeds mostly on seeds and other plant material, but also some invertebrates taken. Breeding starts late March. Monogamous. Nest a cup of grass, bark, and moss, lined with rootlets and hair, built in crevice in stones, under rocks, or in low bush. Usual clutch 4-6 sub-elliptical, smooth and slightly glossy eggs, very pale grey or bluish white, finely streaked black, 21.1×15.5 mm in size. Eggs hatch after 12-13 days. Chicks downy and altricial, leave nest in 9-10 days, still fed by parents for another 14-21 days. Usually 1-2 clutches laid annually.

Distribution and abundance: A common breeder in the mountain ranges of the Alborz, in northern Khorasan, Zagros, and Kerman but descends to lower altitudes in winter, though generally not far from breeding grounds.

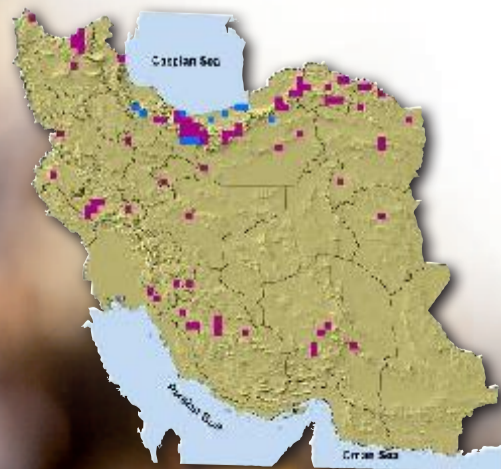
Conservation status: This bird is not listed in the global or national protected species.

ویژگیهای ظاهری: طول بدن ۱۵ تا ۱۶٫۵ سانتی‌متر و گستردگی بالها ۲۱٫۵ تا ۲۷ سانتی‌متر است. زرده‌پره‌های متوسط‌جثه به رنگهای خاکستری و بلوطی است که به واسطه طرح ویژه سر شامل نوارهای سیاه روی سر و صورت خاکستری رنگش به آسانی از سایر زرده‌پره‌ها قابل تشخیص است. نر و ماده متفاوت و دارای اندک تغییرات فصلی هستند. در پرنده نر بالغ سر، صورت، چانه، گلو و بخش بالایی سینه خاکستری کمرنگ است. در هر طرف صورت سه نوار سیاه مشخص دارد، یکی در حاشیه تارک سر، یک نوار چشمی از قاعده منقار تا نزدیک به پس سر و یک نوار شاری که در انتها به نوار چشمی متصل می‌شود. روتنه و شانها بلوطی خرمایی با رگه‌رگه سیاه و دمگاه بلوطی پر رنگ به نظر می‌رسد. شاهپره‌های پرواز قهوه‌ای مایل به سیاه و حاشیه آنها نخودی کمرنگ، پوشپره‌های کوچکتر روی بالها خاکستری و پوشپره‌های میانی در مرکز سیاه و در نوک خود سفید یا نخودی هستند و نوار بالی مشخصی را تشکیل می‌دهند. همچنین پوشپره‌های بزرگتر قهوه‌ای مایل به سیاه، در حاشیه نخودی و در انتها سفید نخودی هستند که نوار بالی ناواضح پایینی را بوجود می‌آورند. دم نیز قهوه‌ای مایل به سیاه، حاشیه پرها داخلی آن نخودی و نیمه بیرونی پرها خارجی آن سفید است. زیرتنه از بخش بالایی سینه تا پوشپره‌های زیر دم یکدست نخودی بلوطی است. منقار خاکستری سربی و پاها قهوه‌ای مایل به قرمز هستند. پرنده ماده بالغ شبیه به نر ولی سر، روتنه و زیرتنه کمرنگتر دارد و سینه و پهلوها همراه با رگه‌رگه دیده می‌شود. پرنده نابالغ شبیه به ماده است ولی فاقد رنگ خاکستری در سر و گلو است و نوارهای بالی چندان مشخص نیستند. همچنین رگه‌رگه سیاه رنگ بیشتری در تارک سر، روتنه، گلو، سینه و پهلوها دارد، دمگاه یکدست خرمایی است و رگه‌رگه‌های تیره بدن در مقایسه با سایر زرده‌پره‌های نابالغ بیشتر و در تضاد بیشتر با رنگ نخودی بدن به چشم می‌آید.

ویژگیهای زیستی: دامنه‌های سنگی و سنگلاخی کوهستانها و تپه‌های واقع در مناطق نیمه‌خشک با بوته‌ها و درختان پراکنده، جنگلهای ارس در ارتفاعات بالا و چمنزارهای سنگلاخی موجود در دامنه‌ها همراه با بوته‌های پراکنده را به عنوان زیستگاه برمی‌گزیند و از مناطق مرطوب، جنگلهای انبوه و کشتزارها دوری می‌کند. پرنده‌های منزوی است و در خارج از دوره جوجه‌آوری به صورت جفت یا در گروه‌های خانوادگی دیده می‌شوند. بیشتر از بذر گیاهان و سایر مواد گیاهی و در دوره جوجه‌آوری تا حدی نیز از بی‌مهره‌های کوچک تغذیه می‌کند. جوجه‌آوری از اواسط فروردین و با تشکیل قلمرو در دامنه‌های سنگی و صخره‌ای با پوشش بوته‌ای و درختی تنک آغاز می‌شود. تک همسر است و آشیانه‌اش کاسه‌ای از علوفه، پوست تنه درختان و خزها است که آن را در شکاف سنگها و صخره‌ها و گاهی درون بوته‌های کوتاه بنا می‌کند و درونش را با ریشکها و مو می‌پوشاند. معمولاً چهار تا شش تخم نیمه بیضی، صاف، تا حدی صیقلی، خاکستری خیلی کمرنگ یا سفید مایل به آبی، با خطوط نازک به رنگ سیاه و به ابعاد ۱۵٫۵ × ۲۱٫۱ میلی‌متر می‌گذارد. تفریح تخمها ۱۲ تا ۱۳ روز به طول می‌انجامد. جوجه‌ها در بدو تولد پوشیده از کرک، ناتوان و برای تغذیه وابسته به والدین هستند، در حدود نه تا ۱۰ روزگی آشیانه را ترک می‌کنند ولی همچنان در حدود ۱۴ تا ۲۱ روز پس از آن توسط والدین تغذیه می‌شوند. معمولاً یک تا دو دسته تخم در هر دوره جوجه‌آوری می‌گذارد.

پراکنش و فراوانی: به صورت معمول در کوهستانهای البرز، شمال خراسان، زاگرس و نیز ارتفاعات استان کرمان جوجه‌آوری می‌کند و زمستانها به ارتفاعات پایینتر مهاجرت می‌کند. **وضعیت حفاظت:** در فهرست پرندگان حمایت شده جهانی و ملی قرار ندارد.

زرد پره سر خاکستری *Emberiza buchanani*

Grey-necked Bunting

ترکی: بزباش ساری کوینگ، کردی: سورپه ی بۆر

ویژگیهای ظاهری: طول بدن ۱۴ تا ۱۵٫۵ سانتی‌متر و گستردگی بالها ۲۴ تا ۲۷ سانتی‌متر است. زردپره‌ای متوسط‌جثه به رنگهای آبی خاکستری و بلوطی که تا حدی شبیه به «زردپره سر زیتونی» و «زردپره سر آبی» است ولی به واسطه نوار شاری، چانه و گلو سفید نخودی، شانهای آبی خاکستری، سینه خرمایی بلوطی و پوششهای زیر دم سفید از آنها قابل تشخیص است. نر و ماده تقریباً هم‌شکل و دارای اندک تغییرات فصلی هستند. پرنده نر بالغ سر، صورت، نوار گونه‌ای و شانهای آبی خاکستری و نوار شاری، چانه و گلو سفید نخودی دارد. روتنه، دمگاه و پوششهای روی دم خاکستری مایل به قهوه‌ای همراه با رگه‌گه قهوه‌ای تیره است و در ناحیه کتفها نوار خرمایی رنگی به چشم می‌آید. بالها تیره‌تر از روتنه، شاهپره‌های پرواز سیاه و حاشیه آنها نظیر پوششهای بزرگتر روی بالها قهوه‌ای خرمایی، پوششهای کوچکتر روی بالها خاکستری و قاعده پوششهای میانی قهوه‌ای تیره و نوک آنها سفید نخودی است که نوار بالی روشنی را روی بالها تشکیل می‌دهد. دم قهوه‌ای مایل به سیاه، حاشیه پره‌های میانی آن قهوه‌ای و حاشیه سایر پره‌های آن سفید است. زیرتنه از سینه تا شکم خرمایی بلوطی همراه با لکه‌های نخودی خاکستری و پوششهای زیر دم تقریباً سفید هستند. پرنده ماده بالغ تا حد زیادی شبیه به نر ولی اندکی مات‌تر و کم‌رنگ‌تر به نظر می‌رسد، تارک سر رگه‌گه تیره اندکی دارد و زیرتنه بیشتر کرم نخودی است. پرنده نابالغ تا حدی شبیه به بالغها است ولی زیرتنه نخودی کم‌رنگ بدون تهرنگ صورتی و رگه‌گه سیاه متمرکزی در سینه و پهلوها دارد.

ویژگیهای زیستی: شیبهای سنگی و صخره‌ای دامنه تپه‌ها و کوهستانها، رخنمون‌های سنگی، سنگریزه‌ها، رودخانه‌ها و زمینهای خشک با لکه‌هایی از پوشش علفی یا بوته‌ای را به عنوان زیستگاه برمی‌گزیند. رفتار شباهت زیادی به «زردپره سر زیتونی» دارد. پرنده‌ای اجتماعی است و در زمان مهاجرت و در سرزمینهای زمستان‌گذرانی در دسته‌های کوچک و بزرگ دیده می‌شود. بیشتر از بذر گیاهان و سایر مواد گیاهی و در دوره جوجه‌آوری تا حدی نیز از بی‌مهره‌های کوچک تغذیه می‌کند. جوجه‌آوری از اوایل اردیبهشت و به صورت منزوی و با تشکیل گروههای کوچک در مجاورت سایر گروهها، در دامنه‌های سنگی و صخره‌ای مناطق کوهستانی باز با پوشش علفی و بوته‌ای تنک آغاز می‌شود. از سیستم جفتگیری این پرنده اطلاعاتی موجود نیست ولی احتمالاً تک همسر است و آشیانه‌اش کاسه‌ای سست از ساقه‌های گیاهان علفی است که آن را روی زمین، سنگها و صخره‌ها یا بوته‌ها بنا می‌کند و درونش را با مو و پشم می‌پوشاند. معمولاً پنج تخم نیمه بیضی، صاف، صیقلی، به رنگ سفید با ته رنگ آبی کم‌رنگ یا نخودی، با خالهای کوچک خاکستری مایل به بنفش، سیاه یا سیاه مایل به بنفش و به ابعاد ۱۵٫۴ × ۱۹٫۲ میلی‌متر می‌گذارد. طول دوره تخم‌ناشناخته است. جوجه‌ها در بدو تولد پوشیده از کرک، ناتوان و برای تغذیه وابسته به والدین هستند. اطلاعات بیشتری در خصوص دوره پرورش جوجه‌ها در دست نیست. احتمالاً دو دسته تخم در هر دوره جوجه‌آوری می‌گذارد.

پراکنش و فراوانی: به طور معمول در کوهستانهای البرز، شمال و شرق خراسان، زاگرس و ارتفاعات استانهای کرمان و سیستان و بلوچستان تابستان‌گذرانی می‌کند. همچنین یک گزارش از مشاهده این پرنده در کوههای کلیبر در آذربایجان شرقی موجود است.

وضعیت حفاظت: در فهرست پرنده‌گان حمایت شده جهانی و ملی قرار ندارد.

Morphological characteristics: 14-15.5 cm length and 24-27 cm wingspan. A medium-sized bunting, blue-grey and chestnut in colour, closely related to Ortolan Bunting *E. hortulana* and Cretzschmar's Bunting *E. caesia*, distinguished by moustachial stripe, buff-white chin and throat, grey-blue shoulders, chestnut-rufous breast, and white under tail-coverts. Sexes almost similar with little seasonal variation. Adult male shows grey-blue head, face, malar stripe, and shoulders and buff-white moustachial stripe, chin, and throat. Upperparts, rump, and upper tail-coverts brown-grey with dark brown streaks, and rufous-brown tone on scapulars. Wings darker than upperparts, flight-feathers black with rufous-brown fringes as on greater coverts, lesser upper wing-coverts grey, median coverts with dark brown bases and buff-white tips, forming light wing-bar. Tail black-brown, with brown margins to central feathers and white margins to other feathers. Underparts chestnut-rufous from breast to belly, with grey-buff spots; under tail-coverts almost white. Adult female greatly similar to male but slightly duller and paler, with crown faintly streaked and underparts more cream-white. Juvenile like female but underparts pale buff without pink wash and more heavily streaked black on breast and flank.

Biological characteristics: Prefers stony and rocky slopes on foothills and mountains, rocky outcrops, scree, ravines, and arid terrain with patchy cover of grass and bush. Behaviour greatly similar to Ortolan Bunting. Gregarious, forming small or large flocks on migration or in wintering quarters. Mainly feeds on seeds and other plant material, but also largely on small invertebrates in breeding season. Breeding starts late April, nesting solitary or in small neighboring groups. Mating system not known for certain, but most likely monogamous. Nest a loose cup of grass stems, lined with hair and wool, built on stony or rocky terrain or on bush. Usual clutch 5 sub-elliptical, smooth and glossy eggs, white with pale blue or buff tinge, finely spotted purple-grey to black, 19.2×15.4 mm in size. Incubation period unknown. Chicks downy and altricial. No more data available on breeding. Probably two clutches laid annually.

Distribution and abundance: A widespread bird of bare peaks in high mountains, breeding in Alborz Mountains, northern and eastern Khorasan, Zagros Mountains, and highlands of Kerman and northern Baluchestan. Also recorded once in Kaleibar Mountains (northern Azarbaijan).

Conservation status: This bird is not listed in the global or national protected species.

